

ISSN 1606-4208

9 771 606 4201 65

01

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКАЯ ЮРИДИЧЕСКАЯ АКАДЕМИЯ
ИМЕНИ Д.А. ҚОНАЕВА

№1
2022

ХАБАРШЫ

Д.А. ҚОНАЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯЛЫҚ
ЗАҢ АКАДЕМИЯСЫ

ISSN 1606-4208

9 771 606 4201 65

Д.А. ҚОНАЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯЛЫҚ
ЗАҢ АКАДЕМИЯСЫ

Журнал 15.01.1999 жылдан бастап шығады.
Тоқсан сайын шығады.

Журнал издаётся с 15.01.1999г.
Выходит ежеквартально.

Қазақстан Республикасының инвестициялар және даму министрлігінде тіркелген
Тіркелу номері: 15710-Ж
Тіркелу күні: 24 қараша 2015ж., Астана қ.

Меншік иесі: «Д.А.Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы» мекемесі
Мақсаты мен міндеттері: академияның және басқа да оқу орындарының профессорлық – оқытушылық құрамының, сонымен қатар тәжірибедегі қызметкерлердің ғылыми мақалаларын жарыққа шығару.

Зарегистрирован в Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан.

Регистрационный номер:
15710-Ж.

Дата регистрации: 24 ноября 2015 г., г.Астана.

Собственник: Учреждение «Евразийская юридическая академия им.Д.А.Кунаева».

Цель и задачи: публикация научных статей профессорско-преподавательского состава академии, других учебных заведений, а также практических работников.

~~~~~  
**Редакция мекен-жайы:**

Алматы қ., Құрманғазы, 107.

**Телефоны:** 8 (727) 292-98-77,  
350-78-88

**Адрес редакции:**

г.Алматы, ул.Курмангазы, 107.

**Телефон:** 8 (727) 292-98-77,  
350-78-88

**ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС  
НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ**

**Автономов А.С.** – заведующий сектором сравнительного правоведения Института государства и права Российской Академии наук, доктор юридических наук, профессор (г.Москва, Российская Федерация).

**Биштыга А.-** директор юридических наук, заведующий кафедрой конституционного, европейского и международного публичного права, хабилитированный доктор, профессор Зелёногурского университета (г. Зелёна-Гура, Польша).

**Жалаири Ө.Ш.** - доктор юридических наук, профессор, ректор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева. Председатель Совета.

**Койгельдиев М.К.** – доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой КазНПУ им.Абая.

**Мауленов К.С.** – доктор юридических наук, профессор Международного университета информационных технологий .

**Рогов И.И.** – заместитель Исполнительного директора Фонда Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, доктор юридических наук, профессор.

**Сабден О.С.** – доктор экономических наук, профессор, академик НИА РК, руководитель центра экономической политики и глобализации Института экономики КН МОН РК.

**ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА  
НАУЧНО-РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ**

Главный редактор - **Алибаева Г.А.** – доктор юридических наук, профессор, проректор по научно-исследовательской работе Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Айтхожин К.К.** – доктор юридических наук, профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Алиева М.Б.** – кандидат филологических наук, доцент Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Гинзбург А.Я.** – кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминалистики и правоохранительной деятельности Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Дауылбаев К.Б.** – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономических и общеобразовательных дисциплин Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Сатова А.К.** – доктор психологических наук, профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

**Утибаев Г.К.** – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминалистики и правоохранительной деятельности Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

~~~~~

СОДЕРЖАНИЕ

Alzhankulova S.A. On the issue of legal regulation of advertising activities in the Republic of Kazakhstan	6
Ахметбаева Г.А. Профилактика преступности среди несовершеннолетних, это система социальных, правовых, педагогических и иных мер	13
Жакыпов А.Т. Creation of a system of protection of minorities within the framework of the league of the nation	20
Ибекенов Н.Б., Қуаналиева Г.А. Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың объективті және субъективті белгілерін	28
Қали А. А. Понятие дипломатического этикета	36
Кенесов А., Қуаналиева Г.А. Кәмелетке толмаған қылмыскердің әлеуметтік және криминологиялық сипаттамасы туралы кейбір мәселелер	44
Қожахметова Д. З. Конституция Республики Казахстан – основа построения правового государства	51
Мамажанов Е.А. Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар: жауапкершілікті саралаудың кейбір мәселелері	61
Онгаров Е.В. Некоторые особенности права граждан Республики Казахстан принимать участие в управлении делами государства	68
Тұрысбек Р.Б., Жатқанбаева А. Е. Қазақстан Республикасында ішкі мемлекеттік аудитті құқықтық реттеудің кейбір мәселелері	75
Ярмухамедова К.Г. Formation and development of student's lingua-cultural competence at the lessons of foreign language	83

ПЕРСОНАЛИИ

Светлой памяти Нурпеисова Абдрахмана	3
--------------------------------------	---

Персоналии

Абдуллина Л.М.

к.ю.н. ассоциированный профессор Евразийской юридической академии имени Д.А.Кунаева, Алматы, Республика Казахстан

Светлой памяти Нурпеисова Абдрахмана

В этом году исполняется 100 лет со дня рождения Нурпеисова Абдрахмана Досмурзиновича.

Нурпеисов Абдрахман Досмурзинович родился 22 июля 1922 года в городе Тургае Кустанайской области.

Его отец – Нурпеисов Досмурза, был заслуженным учителем КазССР, награжден орденами Ленина и Трудового Красного знамени.

Нурпеисов Абдрахман в 1941 году окончил в г.Джамбуле русскую среднюю школу с золотой медалью, закончил юридический институт в г.Алма-Ате.

Был заместителем начальника управления министерства юстиции по Павлодарской области. Был председателем областного суда г.Павлодара, председателем областного суда г.Талды-Кургана. Избирался депутатом областного Совета.

Нурпеисов Абдрахман Досмурзинович являлся участником Великой Отечественной войны, был тяжело ранен, имеет боевые награды, представлен к награде орденом Красной Звезды.

Пришли документы о нашем ата из Павлодара, его личный листок, автобиография, заполненные и написанные его знакомым почерком, снова защемило в груди и почувствовалось дыхание прошлого.

Когда появились сайты «Подвиг народа», мы нашли наградной лист нашего ата. В нем было написано: «Гвардии старший лейтенант Нурпеисов А. в действующей армии с июня 1941г., в должности начальника 5 отдела штаба 465 кавалерийской дивизии Западный фронт, затем в этой же должности в 36 с.д. Юго-Западный фронт. С ноября 1943 г. заместитель командира стрелкового батальона по политической части 320 с.п. 120 гвардейской стрелковой дивизии. В составе батальона участвовал в боях за форсирование реки Южный Буг, батальон первым форсировал реку и создал плацдарм, обеспечивший дальнейшую переправу частей дивизии, в этом бою в рукопашной схватке получил тяжелое ранение. Несмотря на плохое состояние здоровья (имеет одно тяжелое, одно легкое ранение и контузию) Нурпеисов А. и в должности заместителя по политической части отдавал все свои силы на быстрое восстановление здоровья раненых бойцов»

Мы приходили его поздравлять 9 мая, и всегда он ходил с внуками в парк 28-панфиловцев возлагать цветы к Могиле неизвестного солдата.

У каждого в нашей семье свои воспоминания об ата. Он был настоящим человеком, скромным и кристально честным, профессионалом, до конца его жизни к нему обращались за советом, консультацией по тем или иным юридическим вопросам, он всегда помогал советом. Кроме русского и казахского языков ата знал арабский язык, арабскую письменность, читал старинные арабские издания. Ата знал литературный казахский язык, свободно читал и писал на казахском языке.

Председатель Верховного суда Республики Казахстан Пушечников А.Г. писал в своей статье в журнале «Зангер» 2004г. «Беззаветное служение правосудию» о золотом фонде судейского корпуса Казахстана, в составе которого был и наш ата, Нурпеисов Абдрахман. Пушечников А.Г. писал: «Я благодарен всем, кто со мной работал. Они никогда не подводили меня, на них я опирался, как на каменную гору. И был в них уверен больше, чем в самом себе, потому что они были кристально чистыми, порядочными, неподкупными судьями», интеллигентными, аристократичными людьми.

Помню бесконечную доброту ата. Его советы всегда были в мягкой, деликатной форме, он был для нас, внуков, человеком, который всегда старался нас собрать, объединить. Помню, что он собирал всех внуков и водил в фотоателье, чтобы сфотографироваться на память. Для него это было важно. Ата всегда интересовался делами и достижениями дочерей и внуков, радовался нашим успехам. Ата всегда водил меня в театры, цирк, на новогоднюю елку. Когда мама уезжала на обучение, повышение квалификации преподавателей в МВТУ имени Н.Баумана в г.Москву, ата занимался моим воспитанием, делал со мной уроки, приходил на родительские собрания, чтобы получать похвальные листы за отличную учебу.

Я с удовольствием ходила к нему на работу в Министерство юстиции, он всегда корректно и вежливо обращался со своими подчиненными.

Ата всегда много читал, особенно всегда интересовался политикой, каждый день читал газеты, смотрел новости, был в курсе всех культурных и политических событий.

Ата был хорошим семьянином, любил нашу аже. Наша аже, Абдрахметова Шаимкуль, с 9 лет осталась без родителей, воспитывалась в детдоме. Она мне всегда рассказывала, что все дети умерли от голода, она чудом осталась в живых. Аже всегда говорила мне: «Согыс болмасын». Ей повезло, что она встретила ата, свою вторую половинку. На протяжении всей жизни она была ему верной спутницей, другом. Будучи оба юристами, они всегда обсуждали профессиональные темы, читали вместе книги, газеты, смотрели телевизор. Помню, что однажды мы гуляли вместе и вдруг ата куда-то исчез. Через некоторое время он появился с букетом сирени. Он всегда заботился об аже. Даже когда перед последней операцией я была у него в палате, он мне сказал: «Берегите Шаимкуль».

Ата занимал ответственные должности, всегда много работал, воспитал 5 дочерей, всем им дал высшее образование, двоим высшее образование в г.Москве, все получили музыкальное образование по классу фортепиано. Сам ата прекрасно играл на гитаре, мандолине, учил дочерей танцевать вальс, танго. Вспоминаю как ата всегда на 8 марта поздравлял нас, аже, 5 дочерей и меня, первую внучку, 7 женщин для одного, конечно, было нелегко, но каждый раз 8 марта ата дарил каждой отдельный, не повторяющийся подарок. Он всегда помнил и заботился обо всех нас.

Ата был порядочным и кристально честным человеком, он всегда принимал справедливые решения. Аже рассказывала, что ни один приговор, который вынес ата не был отменен.

Всегда поддерживал отношения со своими друзьями, родственниками, заботился обо всех нас. Мы всегда вспоминаем его с теплотой. Я всегда гордилась и горжусь, что у меня был такой ата и бесконечно благодарна ему за все!

Его дети и внуки продолжили династию юристов, дочери стали адвокатом, нотариусом, внуки работают юристами, есть среди них ассоциированный профессор, кандидат юридических наук, магистр права и доктор юриспруденции университетов США и Великобритании, учились в дальнем зарубежье, депутат Мажилиса. Дело ата продолжается в его детях, внуках. Светлая ему память!

Alzhankulova S.A.,

*D.A. Kunaev Eurasian Law Academy,
Associate Professor of the Department of Constitutional, International Law
and Customs Affairs, Candidate of Law., Kazakhstan*

ON THE ISSUE OF LEGAL REGULATION OF ADVERTISING ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation: The article deals with the issues of legal regulation of advertising activities in the territory of the Republic of Kazakhstan, the peculiarities of state intervention in the conditions of protection of competition and freedom of economic decision-making. A detailed analysis of the subject and method of legal regulation of advertising activities is given. With the expansion of communication networks and technologies in modern society, advertising is gaining more and more importance and volume. Promotion of any product on the market is impossible today without the implementation of active advertising activities. The purpose of this activity is to give the consumer the opportunity to get acquainted with the goods and services that are offered by this manufacturer or seller and to influence the choice that they will eventually make. Advertising is increasingly penetrating into everyday life, and this means the inevitable complication of relations that arise in the process of its creation and distribution, as well as an increase in their number and the increasing need for their regulation by the rules of law. Advertising legislation, which is currently in force in the Republic of Kazakhstan, makes very detailed requirements for participants in advertising legal relations, defines liability for violations in the course of advertising activities and guarantees the rights of advertising consumers. Nevertheless, relations in this area are subject to changes as often as technologies in the field of communications, information and communication media are rapidly developing, and, therefore, it is necessary to constantly improve and modernize the methods and principles of legal regulation of advertising activities.

Keywords: advertising, advertising activity, legal regulation, advertising legislation, services, legal relationship.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАРНАМА ҚЫЗМЕТІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ ТУРАЛЫ

Түйіндеме: Мақалада Қазақстан Республикасының аумағында жарнама қызметін құқықтық реттеу мәселелері, бәсекелестікті қорғау және экономикалық шешімдер қабылдау еркіндігі жағдайында мемлекеттік араласуды жүзеге асыру ерекшеліктері қарастырылды. Жарнама қызметін құқықтық реттеудің мәні мен әдісіне егжей-тегжейлі талдау жасалады. Қазіргі қоғамда коммуникациялық желілер мен технологиялардың кеңеюімен жарнама маңызды бола түсуде.

Бүгінгі таңда нарықта кез-келген өнімді жылжыту белсенді жарнамалық қызметті жүзеге асырмай мүмкін емес. Мұндай қызметтің мақсаты-тұтынушыға осы өндіруші немесе сатушы ұсынатын тауарлармен және қызметтермен танысуға мүмкіндік беру және олар таңдаған таңдауына әсер ету. Жарнама күнделікті өмірге көбірек енуде, бұл оны құру және тарату процесінде туындайтын қатынастардың сөзсіз күрделенуін, сондай-ақ олардың санын көбейтуді және оларды заң ережелерімен реттеудің қажеттілігін білдіреді. Қазіргі уақытта ҚР-да әрекет ететін жарнама заңнамасы жарнамалық құқықтық қатынастарға қатысушыларға жан-жақты талаптар қояды, жарнамалық қызметті жүзеге асыру барысында бұзушылықтар үшін жауапкершілікті белгілейді және жарнаманы тұтынушылардың құқықтарына кепілдік береді. Соған қарамастан, осы саладағы қатынастар коммуникация, Ақпарат және байланыс құралдары саласындағы технологиялар қаншалықты тез дамып жатса, соншалықты жиі өзгеріске ұшырайды, демек, жарнамалық қызметті құқықтық реттеудің әдістері мен принциптерін үнемі жетілдіріп, жаңартып отыру қажет.

Түйін сөздер: жарнама, Жарнама қызметі, құқықтық реттеу, жарнама заңнамасы, қызметтер, құқықтық қатынастар.

К ВОПРОСУ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ РЕКЛАМНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы правового регулирования рекламной деятельности в Республике Казахстан, особенности осуществления государственного вмешательства в условиях защиты конкуренции и свободы принятия экономических решений. Дается детальный анализ предмета и метода правового регулирования рекламной деятельности. С расширением в современном обществе коммуникационных сетей и технологий все большее значение и объемы обретает реклама. Продвижение любого товара на рынке невозможно сегодня без осуществления активной рекламной деятельности. Цель такой деятельности - дать потребителю возможность ознакомиться с товарами и услугами, которые предлагаются данным производителем или продавцом и повлиять на тот выбор, который они в итоге сделают. Реклама все сильнее проникает в повседневную жизнь, а это означает неизбежное усложнение отношений, которые возникают в процессе ее создания и распространения, а также увеличение их количества и все большую необходимость их регулирования нормами права. Рекламное законодательство, которое действует в РК в настоящий момент, предъявляет весьма подробные требования к участникам рекламных правоотношений, определяет ответственность за нарушения в ходе осуществления рекламной деятельности и гарантирует права потребителей рекламы. Тем не менее, отношения в данной сфере подвергаются изменениям столь же часто, сколь быстро развиваются технологии в области коммуникаций, информации и средств связи, а, значит, необходимо постоянно

улучшать и модернизировать методы и принципы правового регулирования рекламной деятельности.

Ключевые слова: реклама, рекламная деятельность, правовое регулирование, рекламное законодательство, услуги, правоотношение.

At the present stage of development of society, the formation of advertising activity has caused the need to define the legal scope of activity and legal regulation of social responsibility of advertising as a condition for the harmonization of relations in society.

The subject of legal regulation of advertising legislation as part of the system of Kazakhstan legislation is the circle of public relations in the field of advertising.

A systematic analysis of the provisions of the legislation on advertising allows us to identify three main groups of public relations included in the subject of regulation.

Relations for the implementation of advertising activities. These relations represent the main group of public relations regulated by the norms of advertising legislation.

The Law of the Republic of Kazakhstan dated December 19, 2003 No. 508 "On advertising" does not contain the concept of advertising activity [1]. In educational and scientific literature, advertising activity is commonly understood as the activity of obtaining, processing and distributing information that promotes the sale of goods, works, services, ideas and initiatives. Advertising activity does not exist by itself, but as an activity aimed at providing some other type of entrepreneurial activity [2, 45].

Based on the provisions of the legislation on advertising, it is possible to distinguish three interrelated components of relations arising in the course of advertising activities: relations for the production of advertising, relations for the placement of advertising and relations for the distribution of advertising. Let's consider each of these elements in more detail, taking into account their subjects and content.

Relations for the production of advertising. Currently, more and more often, the implementation of a campaign to promote an object on the market is carried out with the involvement of business entities professionally engaged in the production of advertising, including bringing information into a form ready for distribution as advertising.

The participants in the relations for the production of advertising are advertisers on the one hand, and advertising producers on the other hand.

In modern conditions of market development, advertising production services are provided by advertising agencies.

The process of advertising production, as defined by the Law on Advertising, may consist of a whole range of activities, ranging from marketing research of the commodity market, planning and development of original advertising ideas, ending with the direct creation of print and broadcast advertising, etc., as well as support for the implementation of an advertising campaign.

In order to advertise their products, some advertisers conclude several contracts for the provision of individual advertising services with various advertising agencies.

The relationship between the advertiser and the advertising agency is formalized through the conclusion of civil contracts (for example, an agency agreement). The subject of such an agreement may be individual advertising services or the entire range of services for servicing the advertiser's advertising activities.

In this regard, relations for the production of advertising can be defined as mutual rights and obligations of the advertiser and the advertiser, according to which the advertiser (advertising agency), on behalf of the advertiser, makes transactions on its own behalf (or on behalf of the advertiser), but at the expense of the advertiser, with legal entities and individuals in order to ensure the production of advertising materials, and also actual actions on market research, consulting on the planning and implementation of an advertising campaign, production of advertising products, as well as other actions aimed at bringing information into a form ready for distribution as advertising.

The content of an advertising production relationship may include the following elements:

- consulting services, i.e. consultations and recommendations on the results of marketing research, planning of advertising events, drawing up the necessary advertising budget, using creative developments, developing the concept of an advertising campaign and other similar activities;

- creative services, i.e. the development and creation of an advertising image of the client and his product. These services also include the development of a creative concept, advertising design and advertising symbols, as well as the creation of slogans, advertising statements, advertising texts, the creation of audio and video scripts, the adaptation of advertising campaigns, individual advertising materials for the local market;

- implementation of the organization and coordination of the advertising campaign in accordance with its goals and objectives, the solution of administrative and organizational issues necessary for its implementation.

Within the framework of the contract, the agent, at the direction of the principal, can also provide a whole range of intermediary services, including the acquisition of rights to use various intellectual property objects in the interests of the advertiser.

Relations on placement and distribution of advertising. The Law on Advertising distinguishes advertising placement relations and advertising distribution relations into separate subgroups of relations in the field of advertising.

At the same time, it must be admitted that the placement and distribution of advertising are similar concepts, constitute a single process for directly bringing advertising to the attention of consumers.

At the same time, the content of advertising relations is the inclusion of manufactured advertising in the broadcast grid of a TV program, the placement of the original layout of printed advertising in a periodical print edition and other similar actions, depending on the method of advertising distribution.

Considering the relations arising in the course of advertising activity as the central element of the subject of advertising legislation, it is necessary to understand

that the norms of this branch of legislation do not regulate property relations arising between the subjects of advertising activity.

The legislation on advertising imposes requirements on the activities of economic entities for the production, placement and distribution of advertising in order to develop markets for goods, works and services based on compliance with the principles of fair competition, ensuring the unity of the economic space in the Republic of Kazakhstan, realizing the right of consumers to receive fair and reliable advertising, creating favorable conditions for the production and distribution of social advertising, prevention of violations of the legislation of the Republic of Kazakhstan on advertising, as well as the suppression of the facts of improper advertising [3, 51].

Other relations arising in the course of advertising activities. Advertising legal relations cannot be limited only to the relations between the subjects of advertising activity regarding the production and distribution of advertising. In this regard, it seems justified to single out other closely related relations as part of the subject of advertising legislation along with the advertising legal relations proper.

Other relations closely related to the relations arising between the subjects of advertising activity should be understood as relations aimed at ensuring the implementation of advertising activities proper. Such relations are a prerequisite or condition for the implementation of advertising activities and that is why they are subject to inclusion in the subject of advertising legislation.

For example, the Law on Advertising regulates relations arising in connection with obtaining permission from a local government body to install an advertising structure for the purpose of distributing outdoor advertising.

The relations arising during the implementation of self-regulation of advertising activities deserve special mention. The activities of self-regulating organizations and their members do not relate to the production, placement and distribution of advertising, but are aimed at forming the advertising services market and are regulated by the norms of advertising legislation.

Relations on state regulation of advertising activities. Among other things, the legislation on advertising defines the competence, functions and tasks of the antimonopoly authority in the control and supervision of the production, placement and distribution of advertising by advertising entities. Relations arising within the framework of state control and supervision of advertising activities constitute the third group of public relations included in the subject of regulation of advertising legislation.

Limits of state intervention in relations related to the production, placement and distribution of advertising

In order to realize the public interests of society, the state influences the subjects engaged in entrepreneurial activity, regulating it in various ways.

Currently, there is no doubt about the role of the state in the formation, development and regulation of market relations.

However, the scale of state regulation of entrepreneurship, its specific forms and methods may be different. A number of types of entrepreneurial activity, due to their importance for the economy and society, need more control from the state than others.

An analysis of the current regulatory framework shows that the legislator also includes advertising activities among such areas of the economy that deserve special attention.

Regulation is provided through the definition by the state of the requirements for the implementation of entrepreneurial activities by economic entities. These requirements are fixed in legal acts and are mandatory.

The rights and freedoms of a person and a citizen may be restricted by law only to the extent necessary in order to protect the foundations of the constitutional order, morality, health, rights and legitimate interests of other persons, to ensure the defense of the country and the security of the State. It is this constitutional principle that is the measure of permissible interference in the regulation of advertising activities, inevitably associated with restrictions on the rights and freedoms of participants in advertising legal relations.

Guided by the goals outlined in Article 1 of the Law on Advertising, in accordance with the principle of Article 39 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the legislator establishes requirements, prohibitions and restrictions on advertising activities.

For example, in order to protect the health of citizens, the Law on Advertising restricts the possibility of promotion on the market through alcohol advertising, imposes special requirements for advertising medicines.

Modern scientific research highlights the heterogeneous nature of the methods of legal regulation of advertising law. This includes the unity of dispositive (the sphere of civil law), imperative (the spheres of administrative, financial, tax, customs, criminal law), incentive (operates at almost all levels of advertising), advisory (the sphere of joint legal regulation of advertising activities by the state and public self-government bodies, self-regulatory organizations)[3] methods.

According to modern researchers, as the economic, political, social and legal foundations of civil society are formed, the scope of the subordination method will gradually narrow, which does not mean a complete rejection of control and management functions on the part of the state in the advertising sphere [4, 11]. According to A.V. Karyagina, the structure of the legal regime of advertising activities includes:

- the goals and purpose of the regime aimed at ensuring the legitimate rights and interests of the subjects of advertising activity;
- distribution of rights and obligations between the subjects of advertising activity;
- the system of advertising management bodies, the order of their functioning and interaction;
- powers of self-regulating public organizations in the field of ensuring the legal regime of advertising activities;
- regulatory regulation, supervision and control over advertising activities, which forms the basis of this regime;
- regulation of activities in the field of advertising and measures to prevent and suppress violations in it [5, 6].

According to the general theory of law, the method of legal regulation of advertising activity is a set of techniques and methods by which legal regulation of advertising is carried out.

In the theory of law, there are two main universal ways of regulating public relations, used in one way or another to regulate any legal relationship – imperative and dispositive ways of regulating public relations.

The imperative method of regulation presupposes the existence of mandatory regulations for the subjects, without providing freedom of choice of behavior in a particular situation.

The dispositive method of regulation involves the establishment of prohibitions of certain behavior with the provision of freedom in the behavior of subjects not prohibited by law.

The specificity of the method of legal regulation of advertising legislation is predetermined by inherently heterogeneous social relations that are part of the subject of regulation of advertising legislation.

In the method of legal regulation of advertising activity, of course, dispositive regulation has priority. The method of legal regulation of advertising stems from the general constitutional principles of freedom of economic activity and the possibility of restricting this freedom by law only for certain purposes (Article 39 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan).

Therefore, outside of the requirements and prohibitions directly established by the Law on Advertising, the subjects of advertising activities are free to determine the content of advertising, the methods, time and place of its distribution, the choice of counterparties when concluding contracts and determining the terms of contracts in the field of advertising, as well as to carry out self-regulation of advertising activities.

However, when defining the competence and functions of public authorities and local self-government bodies within the framework of control and supervision in the field of advertising, as well as providing organizational support for such activities, the legislator traditionally uses the imperative method characteristic of administrative law.

Thus, the method of legal regulation of advertising activity is characterized by a combination of dispositive and imperative methods of regulation due to the complex subject of legal regulation.

The centralization of the legal regulation of advertising is also facilitated by the authority of the antimonopoly authority to issue instructions to the executive authorities of the Republic of Kazakhstan and local self-government bodies on the cancellation or amendment of acts issued by them and contrary to the legislation of the Republic of Kazakhstan on advertising.

Thus, the subject of regulation of advertising activity is the social relations that develop between the subjects of advertising activity in the process of its creation, distribution, consumption, monitoring by authorized bodies for compliance with advertising legislation and bringing to justice the perpetrators. The main criterion for attributing relationships to advertising relationships is the essence of advertising.

The method of advertising law is dispositive–imperative (along with freedom in choosing the means and places of advertising information, there are certain restrictions, prohibitions, for example, a ban on entering deliberately false information about the object of advertising, a ban on advertising on historical and cultural monuments, or near them, a restriction on the placement of billboards along highways and railways paths, etc.).

References:

1 Law of the Republic of Kazakhstan dated December 19, 2003 No. 508 "On advertising" // http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000508_

2 Alekseeva D.G. Business law: textbook. - M.: Prospect, 2011. – 865 p.

3 Atalykova G. Features of the state legal regulation of advertising activity at the present stage // Young scientist. – 2019. - No. 3. – P. 51-59.

4 Matveeva E.M. Advertising activity in the system of legal objects of management science // State and Law. – 2020. - No. 3. - P. 11-19.

5 Karyagina A.V. The legal regime of advertising activity: a theoretical aspect // Advertising and law. - 2019. - No. 1. - P. 6-12.

УДК 343.85

Ахметбаева Г.А

*Магистрант 2 курса Евразийской юридической академии имени
Д.А.Кунаева*

ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПНОСТИ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, ЭТО СИСТЕМА СОЦИАЛЬНЫХ, ПРАВОВЫХ, ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ИНЫХ МЕР

Аннотация: Организация практической деятельности по предупреждению асоциального поведения и правонарушений несовершеннолетних предполагает, прежде всего, изучение причин и истоков преступности как социального явления, а также исследование природы отклоняющегося противоправного поведения. Основой для разработки программы комплекса профилактических мер являются исследования в самых различных отраслях знания: юриспруденции, криминологии, социологии" психологии, педагогике, медицине. Современному состоянию превентивной теории и практики предшествовал длительный исторический путь развития научного знания, объясняющего причины преступности и намечающего научно обоснованные подходы к решению данной острой социальной проблемы.

Возникает новая тенденция в борьбе с таким социальным злом, как преступность. Развитие наук, в том числе наук о природе социальных, общественных явлений, порождает стремление разобраться в причинах

преступности, дать научное обоснование деятельности социальных институтов, занимающихся ее предупреждением. Таким образом, уже в XIX веке начинает складываться новый подход к решению данной проблемы, основной сутью которого является стремление вскрыть причины преступного поведения и на их основе составить программу практической деятельности по борьбе с преступлениями и преступностью.

Ключевые слова: асоциальное поведение, профилактические меры, превентивная теория, превентивно-профилактическая практика, девиантное поведение, дискурс-анализ.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ АЛДЫН АЛУ – ӘЛЕУМЕТТІК, ҚҰҚЫҚТЫҚ, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ШАРАЛАРДЫҢ ЖҮЙЕСІ

Түйіндеме: Кәмететке толмағандар арасында қоғамға жат мінез-құлық пен құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша практикалық іс-шараларды ұйымдастыру, ең алдымен, әлеуметтік құбылыс ретіндегі қылмыстың себептері мен шығу тегін, сонымен қатар девиантты құқыққа қарсы мінез-құлық сипатын зерттеуді көздейді. Профилактикалық шаралар кешенінің бағдарламасын әзірлеуге негіз болып білімнің әртүрлі салаларындағы зерттеулер жатады: құқықтану, криминология, әлеуметтану, психология, педагогика, медицина. Осы өткір әлеуметтік мәселені шешу. Қылмыс сияқты әлеуметтік зұлымдыққа қарсы күресте жаңа тенденция қалыптасып келеді. Ғылымдардың, соның ішінде қоғамдық, әлеуметтік құбылыстардың табиғаты туралы ғылымдардың дамуы қылмыстың себептерін түсінуге, оның алдын алуға қатысатын әлеуметтік институттардың қызметіне ғылыми негіздеме беруге ұмтылуды тудырады.

Осылайша, 19 ғасырда бұл мәселені шешуге жаңа көзқарас қалыптаса бастады, оның негізгі мәні қылмыстық мінез-құлықтың себептерін ашуға ұмтылу және олардың негізінде құқық бұзушылықпен күресу бойынша практикалық іс-шаралар бағдарламасын жасау болып табылады. Қылмыс және қылмыс.

Кілт сөздер: қоғамға жат мінез-құлық, алдын алу шаралары, алдын алу теориясы, профилактикалық тәжірибе, девиантты мінез-құлық, дискурсты талдау.

PREVENTION OF CRIME AMONG MINORS IS A SYSTEM OF SOCIAL, LEGAL, PEDAGOGICAL AND OTHER MEASURES

Annotation: The organization of practical activities to prevent antisocial behavior and juvenile delinquency involves, first of all, the study of the causes and origins of crime as a social phenomenon, as well as the study of the nature of deviant illegal behavior. The basis for developing a program of a set of preventive measures is research in various fields of knowledge: jurisprudence, criminology, sociology, psychology, pedagogy, medicine. solution of this acute social problem.

A new trend is emerging in the fight against such social evil as crime. The development of sciences, including the sciences of the nature of social, social phenomena, gives rise to the desire to understand the causes of crime, to give a scientific justification for the activities of social institutions involved in its prevention. Thus, already in the 19th century, a new approach to solving this problem begins to take shape, the main essence of which is the desire to uncover the causes of criminal behavior and, on their basis, draw up a program of practical activities to combat crime and crime.

Key words: antisocial behavior, preventive measures, preventive theory, preventive practice, deviant behavior, discourse analysis.

Во всех штатах США и графствах Великобритании созданы и действуют службы социальной помощи «Гайденс» (англ. guidance, от guide – вести, руководить, направлять), обеспечивающие любую необходимую помощь для несовершеннолетних. Эти службы осуществляют организационно-интегрирующую деятельность органов образования, здравоохранения, социального обеспечения, религиозных организаций. При этом помощь оказывается всем нуждающимся подросткам и их семьям. Основная цель такой помощи – превентивная: обучить людей принятию социально оправданных решений, способствовать их нравственно-правовой социализации.

Для казахстанской превентивно-профилактической практики интерес может вызвать создание специализированных центров досуга, круглогодичных и сезонных лагерей для учебы и трудовой деятельности, разработка и реализация программ «Инициатива технического образования», «Сертификат по предварительному профобразованию» и др. Цель этих программ – профориентационная: оказание помощи в выборе профессии, повышении квалификации, выработка умений и навыков, необходимых для решения жизненных проблем. Основной акцент в этих программах сделан на развитие творческой инициативы у людей. Полезна будет и программа, например, «Молодежное предприятие», в основу которой положена идея обучения юных граждан основам бизнеса и предпринимательства. Данная программа предоставляет возможность самим создавать и управлять небольшими фирмами. Интересна инициативы создания в США и Великобритании компьютерной системы «PROBE», представляющей собой расширенную базу данных с подробной информацией относительно каждого поставленного на учет проблемного несовершеннолетнего. Эта система позволяет специалистам-аутричерам ориентироваться при разработке индивидуальных программ воздействия на каждого подростка, а также прогнозировать возможные девиантные проявления и их предупреждать[2].

Во многих европейских странах и США применяются и принудительные меры воспитательного характера к асоциальным подросткам и молодежи. Среди таких мер, применяемых ювенальными судами по делам несовершеннолетних в США и Великобритании, в частности, особое место занимает воспитание в

«закрытой среде», или институционализация. Так, в Лондоне, к примеру, существует Центр по работе с осужденными подростками 16-20-летнего возраста, который работает под эгидой благотворительных организаций. Такие центры являются альтернативой помещению осужденных подростков в тюрьму. В них подросткам предоставляется возможность заняться полезной деятельностью. Специалисты-психологи, социальные педагоги помогают сориентировать молодого человека на продолжение учебы, приобретение профессии, поиск работы. В Центр стараются не направлять детей с легкой степенью асоциального риска. Содержание правонарушителей в таких учреждениях дорогостоящее и составляет 2000 фунтов стерлингов за десятидневную программу на каждого подростка. В тюрьме же содержание подростка обходится еще дороже – 3700 фунтов стерлингов в неделю.

В Великобритании существует также целая сеть превентивных специальных учреждений для несовершеннолетних открытого и закрытого типа, среди которых наибольший интерес для казахстанской ювенальной практики представляют *therapeutic communities* («терапевтические общины»). «Терапевтические общины» – это союз независимых объединений, проповедующих педагогический подход к профилактике асоциального поведения и социализации юной личности. В основу работы данных учреждений положен принцип сотрудничества с родителями и общественностью[3]. Три позиции лежат в основе их жизнедеятельности: непрерывная помощь подросткам, и забота о их будущем, психотерапия, образование. После выпуска из общины за выпускниками в течение 3-х лет осуществляют социальный контроль. Положительные примеры хорошей карьеры выпускника всячески рекламируются и используются в превентивной и профилактической работе. Если община имеет материальные возможности, то для выпускников могут сниматься комнаты в общежитиях, где они могут жить некоторое время, пока не обзаведутся собственным жилищем. Жизнь и поведение таких выпускников в это время контролируется, и в случае нарушения правил поведения льготы могут быть отменены.

Таким образом, международный опыт, с одной стороны, показывает, что реализация психолого-девиантологических и социально-педагогических ювенологических мер и программ имеет определенные общие тенденции и принципы: подготовка специальных кадров, специализирующихся на работе по превенции, профилактике, коррекции асоциального поведения; создание сети специальных ресоциализационных служб и структур; признание семьи как ведущего института социализации детей и подростков; психологизация воспитательно-профилактической и охранно-защитной деятельности, ведущая роль психолого-педагогической помощи в коррекции и реабилитации детей и подростков с асоциальным поведением, а, с другой стороны, – высвечивает собственный практический опыт превентивно-профилактической деятельности с асоциальными отклонениями в поведении[4].

Так, например, российские ученые (Е.В. Змановская, Ю.А. Клейберг, М.А. Ковальчук, Е.В. Руденский и др.) и практики пришли к единому мнению, что превентивная и профилактическая работа входит в комплекс мероприятий двух ведущих направлений: социально-психологическая превенция (предупреждение и профилактика) и социально-психологическая интервенция (преодоление, коррекция, реабилитация). При этом считается, что превентивная и профилактическая работа наиболее эффективна в форме воздействия на условия и причины, вызывающие асоциальное поведение, на ранних этапах появления проблем[5].

Существуют различные подходы превентивной и профилактической работы с гуманистической направленностью:

Первый подход – организация социальной среды (аутрич-деятельность). В ее основе лежат представления о детерминирующем влиянии окружающей среды на формирование отклонений в поведении. Воздействуя на социальные факторы, можно предотвратить нежелательное поведение личности. Воздействие может быть направлено на общество в целом, например, через создание негативного общественного мнения по отношению к асоциальному поведению. Объектом работы также может быть семья, социальная группа (школа, класс) или конкретная личность.

Второй подход – информационно-просветительский. Это наиболее привычное для нас направление превентивной и профилактической работы в форме лекций, бесед, распространения специальной литературы или видео- и телефильмов. Суть подхода заключается в попытке воздействия на скрытые когнитивные процессы личности с целью повышения ее способности к принятию конструктивных решений и правовой культуры.

Для этого обычно широко используется информация, подтвержденная статистическими данными, например, о пагубном влиянии наркотиков на здоровье и личность[6].

Метод действительно стимулирует познание, но плохо влияет на изменение поведения. Само по себе информирование и просвещение не снижает уровень ассоциальности. В некоторых же случаях, напротив, раннее знакомство с асоциальными проявлениями стимулирует усиление интереса к ним. Запугивание также может вызывать когнитивно-эмоциональный диссонанс, мотивирующий к данному виду поведения.

В ряде случаев информация дается несвоевременно: слишком поздно или слишком рано. Например, опыт работы с подростками подсказывает, что беседы по предупреждению наркозависимого поведения должны проводиться не позднее 12 лет. Они не должны содержать подробного описания наркотиков и эффектов, ими производимых. Такие беседы целесообразно направлять на обсуждение последствий асоциального поведения и способов воздержания от него, на выработку активной личностной позиции.

Перспективному развитию данного подхода может способствовать отказ от преобладания запугивающей информации, а также дифференциация информации по полу, возрасту, социально-экономическим характеристикам.

Третий подход – активное социально-правовое обучение позитивным навыкам. Данная модель преимущественно реализуется в форме групповых тренингов.

Тренинг резистентности (устойчивости) к негативному социальному влиянию. В ходе тренинга изменяются установки на асоциальное поведение, формируются навыки распознавания рекламных стратегий, развивается способность говорить «нет» в случае давления сверстников, дается информация о возможном негативном влиянии родителей и других взрослых (например, употребляющих алкоголь) и т.д.

Тренинг ассертивности или аффективно-ценностного обучения. Основан на представлении, что асоциальное поведение непосредственно связано с эмоциональными нарушениями. Для предупреждения данной проблемы подростков обучают распознавать эмоции, выражать их приемлемым образом и продуктивно справляться со стрессом. В ходе групповой психологической работы также формируются навыки принятия решения, повышается самооценка, стимулируются процессы самоопределения и развития позитивных ценностей.

Тренинг формирования жизненных навыков. Под жизненными навыками понимают наиболее важные социальные умения личности. Прежде всего, это умение общаться, поддерживать дружеские связи и конструктивно разрешать конфликты в межличностных отношениях. Также это способность принимать на себя ответственность, ставить цели, отстаивать свою позицию и интересы. Наконец, жизненно важными являются навыки самоконтроля, уверенного поведения, изменения себя и окружающей ситуации.

В работе с подростками данная модель представляется одной из наиболее перспективных.

Четвертый метод – организация деятельности, альтернативной асоциальному поведению. Эта форма работы связана с представлениями о заместительном эффекте асоциального поведения. Например, аддикция (зависимость) может играть важную роль в личностной динамике – повышение самооценки или интеграция в референтную среду. Предполагается, что люди используют психоактивные вещества, улучшающие настроение до тех пор, пока не получат взамен что-то лучшее. Альтернативными формами активности признаны: познание (путешествия), испытание себя (походы в горы, спорт с риском), значимое общение, любовь, творчество, деятельность (в том числе профессиональная, религиозно-духовная, благотворительная).

Пятый метод – организация здорового образа жизни. Он исходит из представлений о личной ответственности за здоровье и гармонию с окружающим миром и своим организмом. Умение юного человека достигать оптимального состояния и успешно противостоять неблагоприятным факторам среды считается особенно ценными. Здоровый стиль жизни предполагает здоровое

питание, регулярные физические нагрузки, соблюдение режима труда и отдыха, общение с природой, исключение излишеств.

Шестой метод – активизация личностных ресурсов. Активные занятия подростков спортом, их творческое самовыражение, участие в группах общения и личностного роста, арттерапия – все это активизирует личностные ресурсы, в свою очередь обеспечивающие активность личности, ее здоровье и устойчивость к негативному внешнему воздействию.

Как известно, личность человека может иметь шесть основных потенциалов (они играют роль динамических доминант, задающих направленность процессу развития личности).

1). Гносеологический (познавательный) потенциал. Определяется объемом и качеством информации, которой располагает личность. Кроме этого, он включает в себя психологические качества, обеспечивающие продуктивность познавательной деятельности человека.

2). Аксиологический (ценностный) потенциал личности определяется приобретенной ею в процессе социализации системой ценностных ориентаций в нравственной, правовой, политической, религиозной, эстетической сферах, то есть ее идеалами, жизненными целями, убеждениями и устремлениями.

3). Морально-нравственный потенциал. Обуславливается приобретенными личностью в процессе социализации нравственно-этическими нормами, жизненными целями, убеждениями, устремлениями. Речь идет о единстве психологических и идеологических моментов в сознании и самосознании личности, которые вырабатываются с помощью эмоционально-волевых и интеллектуальных механизмов и реализуются в ее мироощущении, мировоззрении, мироустремлениях.

4). Креативный (творческий) потенциал. Определяется репертуаром умений и навыков, способностями к действию (созидательному и/или разрушительному, продуктивному или репродуктивному) и мерой их реализации в определенной сфере (или сферах) деятельности или общения.

5). Коммуникативный потенциал. Зависит от общительности, характера и прочности контактов, устанавливаемых личностью с другими людьми. Содержательно-динамически эта способность выражается в систематичности и разнообразии социальных ролей, которые играет личность.

6). Актуализация прекрасного в человеке (эстетический потенциал) обуславливается уровнем содержания и интенсивностью его потребностей в прекрасном, а также тем, как он их удовлетворяет. Эстетическая активность личности реализуется и в творчестве (профессиональном или самодеятельном), и в «потреблении» произведений искусства.

Таким образом, личность, по мнению М.С. Кагана, определяется не своим характером, темпераментом и физическими качествами и т.п., а тем, что и как она знает; что и как ценит; что и как создает; с кем и как общается; каковы ее потребности и как она их удовлетворяет, а главное – какова ее установка и мера ответственности за свои поступки и решения.

Седьмой метод – минимизация (исключение) негативных последствий асоциального поведения. Данный метод работы используется в случаях уже сформированного асоциального поведения и направлен на профилактику рецидивов и/или их негативных последствий[7].

Список использованной литературы:

1. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: учебное пособие для вузов. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ИИУ МГОУ, 2017. 416 с.
2. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: учебник и практикум для вузов пособие для вузов. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮРАЙТ, 2017. 290 с. – Серия: Бакалавр и магистр. Академический курс.
3. Клейберг Ю. А. Основы психологии девиантного поведения. Монография. – СПб: «Алеф-Пресс», 2014. 232 с.
4. Клейберг Ю. А. Ювенальная девиантология. Учебное пособие. – Saarbrücken, Deutschland: Palmarium Academic Publishing, 2012. 350 s.
5. Клейберг Ю. А. Девиантное поведение в вопросах и ответах: учебное пособие для вузов. – 2-е изд. – М.: НОУ ВПО «Московский психолого-социальный институт», 2008. 304 с.
6. Петровский В. А. Исследование девиантного поведения в США и Великобритании. - М., 2016. 165 с.
7. Фетискин Н.П., Козлов В.В. Типология девиантного родительства: учебное пособие. – Астана, Казахстан, 2017. 283 с.

УДК 341.21

Жакыпов А.Т.

*2nd year Master's student of the D.A. Kunaev Eurasian Law Academy, Republic of
Kazakhstan, Almaty
E-mail: asak.99.asak@gmail.com*

CREATION OF A SYSTEM OF PROTECTION OF MINORITIES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE LEAGUE OF THE NATION

Annotation: The problems of protecting minorities and granting them special rights and guarantees were raised by representatives of various States when drafting the Statute of the League of Nations. However, the Statute does not include the principle of national, racial or religious equality, nor provisions for the protection of national minorities.

As you know, draft articles concerning national minorities were contained in the draft Statute of the League of Nations, but the States have not been able to reach a compromise on these issues. Within the framework of the League of Nations, the

following agreements were concluded containing provisions concerning minorities: 5 special treaties on minorities concluded with Poland (1919), Czechoslovakia (1919), the Serbo-Croat-Slovenian State (1919), Romania (1919) and Greece (1920); sections on the protection of minorities contained in 4 peace treaties with Austria (1919), Bulgaria (1919), Hungary (1920), Turkey (1920); 6 declarations proclaimed at the Council of the League of Nations by Albania (1921), Lithuania (1922), Latvia (1923), Estonia (1923), Iraq (1932) and Finland (on minorities in the Aland Islands) (1921); The Polish-Danzig Convention (1920), the German-Polish Convention on Upper Silesia (1922), the Memel Convention (1924).

Thus, the international protection of minorities in the League of Nations system extended (with the exception of mandated territories) to approximately 30 million people speaking 36 languages, inhabiting parts of the territory of 16 States and making up almost 25% of their population in total. According to other sources, there were more than 50 million people belonging to national minorities in Europe (not counting Belgium and Switzerland).

Keywords: human rights, legal protection, international aspect, minority rights, protection problems.

ҰЛТ ЛИГАСЫ ШЕҢБЕРІНДЕ МЕНШІТІКТЕРДІ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІН ҚҰРУ

Түйіндеме: Азшылықтарды қорғау және оларға арнайы құқықтар мен кепілдіктер беру мәселелерін Ұлттар Лигасының ережесін әзірлеу кезінде әртүрлі мемлекеттердің өкілдері көтерді. Алайда, Жарғыда ұлттық, нәсілдік немесе діни теңдік қағидасы да, ұлттық азшылықтарды қорғау туралы ереже де жоқ.

Өздеріңіз білетіндей, аз ұлттарға қатысты мақалалардың жобалары Ұлттар Лигасының Жарғысы жобаларында болған, бірақ мемлекеттер бұл мәселелер бойынша ымыраға келе алмады. Ұлттар Лигасы аясында азшылықтарға қатысты ережелерді қамтитын келесі келісімдер жасалды: Польшамен (1919), Чехословакиямен (1919), Сербия-Хорватия-Словения мемлекетімен (1919), Румыниямен (1919) және Грециямен (1920) жасалған азшылықтарды қорғау туралы 5 арнайы келісім; Австриямен (1919), Болгариямен (1919), Венгриямен (1920), Түркиямен (1920) жасалған азшылықтарды қорғау туралы бөлімдер (1920); Албания Ұлттар лигасының кеңесінде жарияланған 6 декларация (1921), Литва (1922), Латвия (1923), Эстония (1923), Ирак (1932) және Финляндия (Аланд аралдарындағы азшылықтар туралы) (1921); Поляк-Данциг конвенциясы (1920), Жоғарғы Силезия туралы неміс-поляк конвенциясы (1922), Мемел Конвенциясы (1924).

Осылайша, Ұлттар Лигасы жүйесіндегі азшылықтардың халықаралық қорғанысы (мандаттық аумақтарды қоспағанда) шамамен 30 миллион адамға таралды, 36 тілде сөйлейді, 16 мемлекеттің территориясының бір бөлігін мекендейді және олардың жалпы халқының 25% құрайды. Басқа ақпарат

көздеріне сүйенсек, Еуропада ұлттық азшылықтарға жататын 50 миллионнан астам адам болған (Бельгия мен Швейцарияны есептегенде).

Түйінді сөздер: Адам құқықтары, құқықтық қорғау, халықаралық аспект, аз құқықтар, қорғау мәселелері

СОЗДАНИЕ СИСТЕМЫ ЗАЩИТЫ МЕНЬШИНСТВ В РАМКАХ ЛИГИ НАЦИИ

Аннотация: Проблемы защиты меньшинств и предоставления им особых прав и гарантий поднимались представителями различных государств при выработке Статута Лиги Наций. Однако в Статут не вошли ни принцип национального, расового или религиозного равенства, ни положения о защите национальных меньшинств.

Как известно, проекты статей, касающихся национальных меньшинств, содержались в проектах Статута Лиги Наций, но государствам так и не удалось достичь компромисса по этим вопросам. В рамках Лиги Наций были заключены следующие соглашения, содержащие положения, касающиеся меньшинств: 5 специальных договоров о меньшинствах, заключенных с Польшей (1919), Чехословакией (1919), Сербско-Хорватско-Словенским государством (1919), Румынией (1919) и Грецией (1920); разделы о защите меньшинств, содержащиеся в 4 мирных договорах с Австрией (1919), Болгарией (1919), Венгрией (1920), Турцией (1920); 6 деклараций, провозглашенных на Совете Лиги Наций Албанией (1921), Литвой (1922), Латвией (1923), Эстонией (1923), Ираком (1932) и Финляндией (о меньшинствах на Аландских островах) (1921); Польско-Данцигская конвенция (1920), Германо-Польская конвенция о Верхней Силезии (1922), Конвенция о Мемеле (1924).

Таким образом, международная защита меньшинств в системе Лиги Наций распространялась (за исключением мандатных территорий) приблизительно на 30 млн человек, говорящих на 36 языках, населяющих части территории 16 государств и составляющих в общей сложности почти 25 % их населения. По другим источникам, в Европе насчитывалось более 50 млн человек, принадлежащих к национальным меньшинствам (не считая Бельгии и Швейцарии).

Ключевые слова: права человека, правовая защита, международный аспект, права меньшинств, проблемы защиты.

Humanity has been trying to solve the problem of protecting the rights of national minorities for the past 350 years. This, of course, does not mean that the rights of national minorities were not infringed in any way before this period. The fact is that the first international treaties designed to guarantee at least some rights to small ethnic and religious groups date back to the middle of the XVI century.

The problems of protecting minorities and granting them special rights and guarantees were raised by representatives of various States when drafting the Charter

of the League of Nations. However, the Charter does not include the principle of national, racial or religious equality, as well as provisions on the protection of national minorities. As you know, the draft articles concerning national minorities were contained in the draft Charter of the League of Nations, but the States failed to reach a compromise on these issues [1, p. 211].

Within the framework of the League of Nations, the following agreements were concluded containing provisions concerning minorities: 5 special treaties on minorities concluded with Poland (1919), Czechoslovakia (1919), the Serbian-Croatian-Slovenian State (1919), Romania (1919) and Greece (1920); sections on the protection of minorities contained in 4 peace treaties with Austria (1919), Bulgaria (1919), Hungary (1920), Turkey (1920); 6 declarations proclaimed in the Council of the League of Nations by Albania (1921), Lithuania (1922), Latvia (1923), Estonia (1923), Iraq (1932) and Finland (on minorities in the Aland Islands) (1921); Polish-Danzig Convention (1920), German-Polish Convention on Upper Silesia (1922), Memel Convention (1924).

Thus, the international protection of minorities in the League of Nations system has spread (with the exception of mandated territories) to about 30 million people speaking 36 languages, living in part of the territory of 16 States and making up almost 25% of their population as a whole. According to other sources, there were more than 50 million people belonging to national minorities in Europe (not counting Belgium and Switzerland).

It should be noted that the post-war system of minority protection was one-sided. The fact that the principles of national equality or religious freedom are not included in the Charter of the League of Nations indicates the unwillingness of the great Powers to promote the universal recognition of these principles [2].

The above-mentioned agreements contained provisions in which the League of Nations was recognized as the supreme observer and guarantor of the fulfillment of the terms of these agreements, and were guaranteed by special resolutions of the League of Nations. The exception is the Polish-Danzig Convention, in respect of which the Council of the League of Nations did not adopt a resolution, but it was under the guarantee of the League of Nations by virtue of article 39, which recognized the jurisdiction of the League of Nations. The treaty with Poland was a model of minority agreements concluded within the framework of the League of Nations.

These agreements did not consider the minority as a group, a collective of people of the same nationality, language, religion, but were aimed at specific persons of a certain nationality. Thus, the purpose of protection, according to the agreements, as Professor S.F. Kechekyan emphasized, was not a minority, its rights and interests, but an individual, his rights and interests related to his special national origin, language or religion, different from the majority of the country's population. This circumstance initially narrowed the scope of the rights and interests of minorities subject to international protection, since it is obvious that a group, a collective, unlike an individual, can claim de facto and legal equality with other citizens of the State, to protect national interests in all spheres of life [3, p. 55].

By virtue of these agreements, millions of people who constitute national minorities received only elementary rights that had nothing to do with their specific national interests.

The above-mentioned agreements focus on the equality of minorities in matters of national culture. However, due to the fact, as already noted, that the object of these agreements was a separate individual, these agreements could not ensure the free development of the national culture of the minority and did not set themselves the goal of achieving de facto equality with the majority of the population in the field of cultural development.

The wording of the individual articles of the minority agreements contained many unclear provisions that expanded the ability of Governments to interpret them as they saw fit. For example, article 7 of the Polish Treaty states that citizens who do not speak Polish will be granted "appropriate privileges" by the Government to use their native language in courts. What is meant by "appropriate benefits", does it follow from this that minorities have the right to demand a trial in their native language, to get acquainted with the case materials? We do not find an answer to these and many other questions in the text of the agreement.

The agreements on minorities do not say anything about what should be the criterion of a person's belonging to a particular national, religious or linguistic minority.

As a positive fact, it should be noted that most agreements on national minorities contained provisions stating that the obligations of States with respect to their national minorities take precedence over any laws and regulations that contradict these obligations, which ensured the supremacy of international norms over the national legislation of States in the event of a conflict [4].

All agreements with minorities were concluded under the guarantees of the League of Nations. The jurisdiction of the League of Nations has been confirmed by special resolutions on a case-by-case basis. In this jurisdiction, which guaranteed the fulfillment of the terms of the agreements under consideration, the international nature of the protection of minorities in the League of Nations system was concluded.

The provisions providing for the jurisdiction of the League of Nations in various agreements concerning the protection of minorities were similar. As an example, we can cite article 12 of the Polish Treaty, which states that the conditions of the previous articles, due to the fact that they affect persons belonging to national, religious or linguistic minorities, constituted Poland's international obligations to the League of Nations, since Poland agreed that these conditions "should be placed under the guarantees of the League of Nations"[5].

What was the guarantee of the League of Nations? According to article 12, the terms of the treaty could not be changed without the consent of the majority of the Council; any member of the Council of the League had the right to draw the attention of the Council to any violation or danger of violation of the terms of the treaty by Poland, and the Council could take such measures and make such proposals as it deems necessary.; In the event of a difference of opinion on matters of law or fact concerning

these articles between Poland and a member of the Council, such a difference was to be considered as an international dispute and, at the request of the other party, referred to the Permanent Court of International Justice, which was provided for in Article 14 of the Charter of the League of Nations, and the decision of the Permanent Court was final.

As follows from the minority agreements, and especially from the articles concerning the jurisdiction of the League of Nations, citizens belonging to a minority have not acquired any rights by virtue of these treaties. According to Professor S.F. Kechekyan, they were recognized as subjects of guardianship, not subjects of law. The question of violation or danger of violation of international obligations with respect to minorities by a given State had the right to raise not a minority, but a member State of the Council of the League of Nations.

Consequently, if one of the members of the Council had not paid attention to the facts of oppression of a minority in one of the States of the agreements, the League of Nations would have left such facts without any attention and intervention.

Although the issue of minorities was raised by a member of the Council and the issue could be referred to the Permanent Court of International Justice as an international dispute between two members of the League, the final decision or action under the terms of the agreements was to be considered as a decision or action of the League of Nations. Nations. This was the essence of the guarantees of the League of Nations as international guarantees of a collective nature.

The problem of protecting the rights of ethnic and confessional minorities increasingly determines the modern appearance of the emerging world order. With the collapse of the bipolar system, a lot of regional conflicts arose, which are based on interethnic and interfaith tensions. If we list at least the main ones, we can name such as the conflict on the territory of the former Yugoslavia, Somalia, Rwanda. On the territory of the former USSR, the conflict in Transnistria, Nagorno-Karabakh, Abkhazia, South Ossetia and a number of other conflicts. Ethnopolitical conflict, unfortunately, over the past 15-20 years has become one of the main factors determining the main trend in the development of the world community in the XXI century. The Republic of Kazakhstan, having begun its path of independent development, having identified the creation of a democratic state with a socio-market economy as the main priority, in the second decade, unfortunately, also faced the problem of open clashes on ethnic grounds. This is a number of conflicts, including fatal ones, in Atyrau, Almaty, South Kazakhstan regions, which in itself raises many questions. Having chosen quite specific goals of building democracy and civil society at the beginning of its development, Kazakhstan became a regional leader by the end of the 90s [6, p.26].

The protection of the rights of ethno-confessional minorities on the territory of Kazakhstan in the past, as well as throughout the Eurasian space, has its own regional characteristics and originates from the period of the revolutionary events in Russia in 1917, before this period the question itself or the very formulation of the question in this context was practically excluded from public and political life, although on the

international In the arena, Russia has always been a champion of the rights of the Slavic population in the Balkans. It can be noted, however, some precedents in the political and legal history of Tsarist Russia, when, as a result of the national liberation struggle, the Tsarist autocracy made concessions and granted a number of freedoms to certain captured territories by the highest decree, so it was with Finland, Poland, Chechnya and Dagestan, so it was with the Bukhara Emirate, but these rights were scanty and insignificant and they were rather in the nature of a compromise between the victors and the vanquished, when the victor sought to calm the rebellious edge with a number of concessions and when the rebellious edge made concessions, striving to save the population from complete physical extermination.

During the existence of the USSR, the problem of minorities faded into the background due to really deep transformations in national politics. If before the revolution all the peoples of tsarist Russia were called nothing else than foreigners and were more or less restricted in rights, then after the establishment of the Bolshevik government, all peoples received both formal and actual equality. It is for this reason, most likely, that the years of the NEP passed quietly in the field of national policy. During this period, many peoples got a real opportunity to write their own history, the first textbooks appeared in their native language and, indeed, despite the imposition of class, communist ideology, a lot was done for the revival and development of national minorities [7].

The Soviet period in the field of national policy cannot be viewed only in black, rather, we can talk about the contradictory versatility and subjectivity of this period. On the one hand, during the period of Stalinism, the process of unification of national cultures and the imposition of the ideology of a new socialist culture, allegedly having nothing in common with the national, bourgeois culture, was actively underway, on the other hand, it was during these years that the cultural elite of the former national suburbs in Kazakhstan appeared and was supported, for example, the names of akyns, singers, musicians, such as Dzhabul, Kulyash Bayseitova and many others.

As mentioned earlier, one of the difficult problems in the overall policy package for the protection of the rights of national minorities is the problem of preserving and developing the national language and the interaction of minority languages with the State language. In Kazakhstan, this problem has a number of specific features. In particular, the language of the titular nation has less functional significance than the language that first received the status of the language of interethnic communication, and then, according to the new constitution of 1994, the official language. The Russian language currently prevails both at the official administrative level and at the household level. This is a reality that everyone has to reckon with. If we turn to the theoretical aspects of the "language problem" itself, it should be noted that never in the history of the European continent has the problem of the conscious impact of public institutions on the functioning, development and interaction of languages been as relevant as it is now, and among the main ways, methods and techniques of society's influence on language functioning, language policy occupies the most prominent place Language policy is not only one of the most important factors shaping and changing the language

situation, but also one of its essential aspects. Sociolinguists, in particular, deal with these problems.

In the sociolinguistic literature, the concept of "language policy" finds an ambiguous interpretation. In addition, quite often such concepts as "language construction" and "language planning" are used as synonyms of the concept of "language policy", which, despite the fact that they denote similar concepts, according to the fair remark of M.I.Isaev, it is advisable to differentiate. We would single out another concept — "language forecasting", and together with the first two we would define them as interrelated stages of "language policy" [8].

To be more precise, language policy is the language aspect of state policy on the national issue.

The history of the theory of language policy shows that all successful attempts of conscious intervention of society in the development of language functioning were based on taking into account both internal trends in language development and social factors affecting the functioning of a particular language. Therefore, it is very important to choose the type of language policy, as well as the correct designation of its stages.

If we take foreign experience, we can say that it is the language problem with the wrong, unverified policy that carries a dangerous explosive potential.

Thus, it is possible to draw some preliminary conclusions and make some recommendations regarding the national policy pursued in our republic. In the world practice today, there are, as it were, two levels of policy in the field of protection of the rights of ethnic and religious minorities. The first level can be called conditionally declarative. The second one is micro-active.

At the first level, which is currently accepted by almost everyone, the state declares in general legislation, including the Constitution and other acts, the existence of minority rights, at the second level it pursues a specific policy on solving the problems of a particular minority, which involves financing individual projects, legal and financial regulation of the status of the language and the practical implementation of specific actions to preserve it and functioning.

If we take the specifics of Kazakhstan, it should be noted that at this stage of development, first of all, it is necessary to develop a specific mechanism for providing assistance to national minorities at all levels of the administrative apparatus. Let it be specific commissions under akimats or any other bodies that have a certain set of administrative resources. It is necessary today, as it seems to us, to abandon the practice of dividing schools according to national characteristics, and move to integrated schools with classes in different languages of instruction, which will help not to separate cultures, but to bring them closer at the everyday and pedagogical, educational level.

List of literature:

1. История дипломатии / Под ред. В. П. Потемкина. Т. 1. М.: ОГИЗ, 1941. - С. 209-212.

-
2. Европейское международное право: учебник /отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, П.В. Саваськов. – М.: Международные отношения, 2009. – 408 с.
 3. Mair L. P. The Protection of Minorities. London, 1928. - P. 55—56.
 4. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Региональные системы защиты прав человека: учебное пособие /отв. ред. А.Х. Абашидзе. – М.: РУДН, 2012. – 395 с.
 5. Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v. Kenya (2009)//AHRLR 75 (ACHPR 2009).
 6. Кечекян С. Ф. Международно-правовая защита национальных меньшинств. Баку, 1929. - С. 40.
 7. Международное право в отдельных документах. Т.II. М.: Изд. ИМО, 1957. - 80-81с.
 8. Международное право: Учебник / Под ред. Ю.Колосова. -М.: Международные отношения, 1996. - 297-409 с.

УДК 343.23

Ибекенов Н.Б.,

*Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының 2-курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

Қуаналиева Г.А.

*Ғылыми жетекші: Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының
профессоры, заң ғылымдарының докторы, Қазақстан Республикасы, Алматы
қаласы*

E-mail: kuanalieva.guldanakz@mail.ru

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚҚА СЫБАЙЛАС ҚАТЫСУДЫҢ ОБЪЕКТИВТІ ЖӘНЕ СУБЪЕКТИВТІ БЕЛГІЛЕРІН ТАЛДАУ

Түйіндеме:Мақаланың өзектілігі – қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу институтын зерттеу, оның объективтік және субъективтік белгілерінің ерекшелігін талдау болып табылады. Сонымен қатар, сыбайлас қатысушылардың түрлері: ұйымдастырушы, орындаушы, азғырушы және көмектесушінің сыбайласып қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысудағы ерекшеліктерін саралау болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысу қылмыстық құқық бойынша қылмыс істеудің ерекше нысаны ретінде қарастырылады, өйткені жеке-дара қылмыстық құқық бұзушылықты жасауға қарағанда, қылмыстық құқық

бұзушылықты осы нысанда істеудің қауіптілік дәрежесі және келтіретін залалы да зор. Бірнеше адамның күш біріктіріп бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылықты істеуі олардың – қатысушылардың – өзара бірін-бірі қолдауы, қылмыстық құқық бұзушылықты істеуді жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен бірге қылмыстық заң қорғайтын қоғамдық қатынастарға үлкен қауіп келтіреді немесе соны келтіру қаупін туғызады. Қылмыстық құқық бұзушылық істеуді осылай жүзеге асыру қылмысты іс-әрекеттің өзін жоюға, қайсыбір жағдайларда бір адамның қолынан келмейтін қылмыстық құқық бұзушылықты істеуді дайындауға немесе жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Көптеген ауыр қылмыстық құқық бұзушылықтарды, атап айтқанда, бөтен біреудің мүлкін өте көп мөлшерде талан-таражға салу, валюталық операциялар жөніндегі ережелерді бұзу, паракорлық, әйел зорлау, кісі өлтіру сияқты қылмыстық құқық бұзушылық бірлесіп істеу арқылы жүзеге асырылады.

Қылмыстық құқық бұзушылық істеудің ерекше нысаны болып табылатын қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысудың өзіндік объективтік және субъективтік белгілері бар.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық бұзушылық, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу, объективтік белгілер, субъективтік белгілер, ұйымдастырушы, орындаушы, азғырушы, көмектесуші.

АНАЛИЗ ОБЪЕКТИВНЫХ И СУБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ СОУЧАСТИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВОНАРУШЕНИИ

Аннотация: Актуальность статьи заключается в исследовании института соучастия в уголовном правонарушении, анализе специфики его объективных и субъективных признаков. Разновидностью соучастников является дифференциация особенностей соучастников в уголовном правонарушении: организатор, исполнитель, подстрекатель и пособник.

Соучастие в уголовном правонарушении рассматривается как особая форма совершения преступления по уголовному праву, поскольку в отличие от совершения индивидуального уголовного правонарушения, совершение уголовного правонарушения в данной форме имеет большую степень опасности и причиненный ущерб. Совершение одним или несколькими уголовными правонарушениями путем объединения усилий нескольких лиц, их – участников – взаимная поддержка не только облегчает совершение уголовного правонарушения, но и создает большую угрозу или угрозу причинения вреда общественным отношениям, охраняемым уголовным законом. Такое осуществление совершения уголовного правонарушения позволяет подготовить или осуществить совершение уголовного правонарушения, которое в каких-либо случаях не под силу одному лицу.

Многие тяжкие преступления, в частности хищение чужого имущества в особо крупном размере, нарушение правил валютных операций, взяточничество, изнасилование женщины, убийство, совершаются путем совместного совершения.

Соучастие в уголовном правонарушении, являющееся особой формой совершения уголовного правонарушения, имеет свои объективные и субъективные признаки.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, соучастие в уголовном правонарушении, объективные признаки, субъективные признаки, организатор, исполнитель, подстрекатель, пособник.

ANALYSIS OF OBJECTIVE AND SUBJECTIVE SIGNS OF COMPLICITY IN A CRIMINAL OFFENSE

Annotation: The relevance of the article lies in the study of the institution of complicity in a criminal offense, the analysis of the specifics of its objective and subjective signs. A variety of accomplices is the differentiation of the characteristics of accomplices in a criminal offense: organizer, performer, instigator and accomplice.

Complicity in a criminal offense is considered as a special form of commission of a crime under criminal law, since, unlike the commission of an individual criminal offense, the commission of a criminal offense in this form has a greater degree of danger and damage caused. The commission of one or more criminal offenses by combining the efforts of several persons, their participants – mutual support not only facilitates the commission of a criminal offense, but also creates a greater threat or threat of harm to public relations protected by criminal law. Such implementation of the commission of a criminal offense makes it possible to prepare or carry out the commission of a criminal offense, which in some cases is beyond the power of one person.

Many serious crimes, in particular theft of someone else's property on a particularly large scale, violation of the rules of currency transactions, bribery, rape of a woman, murder, are committed by joint commission.

Complicity in a criminal offense, which is a special form of committing a criminal offense, has its own objective and subjective signs.

Keywords: criminal offense, complicity in a criminal offense, objective signs, subjective signs, organizer, performer, instigator, accomplice.

Екі немесе одан да көп адамның бірлесіп қылмыстық құқық бұзушылық жасауы сол қылмыстық құқық бұзушылықты бір адамның жасауымен салыстырғанда үлкен қоғамдық қауіп тудырады. Бұл жағдай, біріншіден, бірлескен күш-жігердің нәтижесінде қылмыстық құқық бұзушылықты жасау жеңілдетіліп, қоғамдық қатынастарға үлкен зиян келтіру мүмкіндігі пайда болуымен байланысты.

Екіншіден, қылмыстық құқық бұзушылық жасауға көп адамдар тартылады, бұл қылмыскерлер санының көбеюіне әкеледі.

Үшіншіден, криминологиялық зерттеулердің нәтижелері бірлесіп жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтардың қоғамдық қауіптілігінің жоғарылағанын көрсетеді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің (ҚРҚК) 27-бабына сәйкес: "Екі немесе одан да көп адамның қасақана қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қасақана бірлесе қатысуы қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу деп танылады" [1]. Қатысу қылмыстық жауаптылыққа жаңа негіздер туғызбайды, керісінше Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы бойынша жауаптылықтың жалпы қағидаттарын қолдануды көздейді. Қылмыстық жауаптылықтың жалғыз негізі қылмыстық құқық бұзушылық жасау, яғни қылмыс құрамының және ҚРҚК көзделген қылмыстық теріс қылықтың барлық белгілері бар іс-әрекет болып табылады.

Қылмыстың ерекше нысаны бола отырып, сыбайлас қатысушылық бірқатар объективті және субъективті белгілермен сипатталады. Қатысудың объективті белгілері: 1) қылмыстық құқық бұзушылық жасауға екі немесе одан да көп адамның қатысуы және 2) олардың қызметінің үйлесімділігі болып табылады. Қатысу кезінде кінәлілердің ең аз саны - екі адам, олардың әрқайсысы есі дұрыс (ҚРҚК 16-бабы) және қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін заңмен белгіленген жасқа жеткен (ҚР ҚК 15-бабы) болуы қажет.

Күрделіліктің объективті белгісі - бірнеше адамның іс-әрекетінің үйлесімділігі, біріншіден, қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысушылардың өзара байланысты және өзара тәуелді әрекеттері немесе әрекетсіздігі арқылы жасалады, екіншіден, бірлескен әрекеттер қатысушылар үшін бірыңғай қылмыстық нәтижеге, үшіншіден, әр қатысушының іс-әрекеттері арасында, бір жағынан, және жалпы қылмыстық нәтиже - екінші жағынан, себепті байланыс бар.

Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың жалпы белгісі болып бір қылмыс жасауға бірнеше субъектінің қатысуы саналады. Бұл сандық белгі болмай қатысушылықты көзге елестету мүмкін емес. Бірақ, бір ғана сандық белгінің қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысуды анықтауға жеткіліксіз болуы мүмкін. Қатысушылық болу үшін бір қылмыстық құқық бұзушылықты жасағанда қатысушылардың әрқайсысы нақты қылмыстық нәтижеге жету жолында елеулі әрекеттер жасауы тиіс. Қылмыстық құқық бойынша қатысушылардың болмағанда біреуі қылмыстық нәтижеге елеулі түрде әсер ететін әрекеттер жасамаса, бұл қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу болып табылмайды. Сыбайлас қатысушының әрекеттері объективтік жағынан әрекетсіздікпен сипатталған кезде де қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың болуы мүмкін емес. Бірақ, бұл қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың әрқашан белсенді әрекетпен көрінеді деген сөз емес [2, 13 б.]. Ресей ғалымы Г.Е. Колоколов қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың - "қатысушылар тек белсенді әрекет етіп, қылмыстық нәтижеге жетуге ұмтылғанда ғана болады", - деп есептеді [3, 51 б.]. А.Н. Трайнин Г.Е. Колоколовтың пікіріне қарсылық білдіре отырып, "қатысушы нәтижеге жету жолында әрекетсіздікпен де қатысуы мүмкін", - деп көрсетеді [4, 76 б.].

Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу үшін қылмыстық нәтижеге жету жолында әрқашан белсенді әрекет жасау міндетті емес деген

пікірді қолдасақ, А.Н.Трайниннің пікірімен келісу керек. Бірақ әрбір қатысушы "қылмыстық нәтижеге жетуге әрекетсіздік арқылы қатысады" деген пікір қате. Бұл пікір орындаушы мен көмектесуші үшін дұрыс болуы мүмкін, өйткені, орындаушылық әрекет етумен қатар, әрекетсіздікпен де көрінуі мүмкін. Айдап салушының ішкі табиғаты сондай, айдап салушылықты жүзеге асыру тек белсенді әрекет ету арқылы ғана мүмкін болады, сондықтан әрекетсіздікпен жүзеге асыруға болады деген пікірмен келісуге болмайды.

Ұйымдастырушының да қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысуы тек белсенді әрекетпен сипатталады. Сонымен, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу үшін қылмыстық нәтижеге жету жолында екі немесе одан да көп адамдардың әрекет етуі қажет әрі қатысушылардың әрекеттері ортақ қылмыстық нәтижеге елеулі түрде үлес қосуы тиіс. Бірақ, тек сандық көрсеткіштің болуы қатысушылық үшін жеткіліксіз. Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысуды анықтау үшін қатысушылықты басқа екі немесе оданда көп адамдардың әрекеттерінің кездейсоқ тоғысу жағдайларынан ажырататын белгі қажет. Мұндай белгі болып қатысушылардың әрекеттерінің бірлесуі саналады. Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу үшін бір қылмысқа қатысушылардың бірлесіп әрекет еткендігі қажет.

Қатысушылардың бір-бірінің әрекеттері туралы білуі мәселесін шешу орындайтын рөлдерді бөліскенде қиындайды, өйткені, әрбір қатысушының әрекеттері арасында біршама уақыт өтуі мүмкін. Ал айдап салушы мен көмектесушінің әрекеттері сырт көзге көріне бермейді. Кейде орындаушының өзі де олардың әрекеттерінен ешқандай қылмыс көрмеуі мүмкін. Бірқатар қылмыстарда айдап салушы өзі шетте қалып, жауаптылықтан қашып құтылу мақсатында орындаушының көмегіне жүгінеді [4, 75 б.]. Орындаушының басқа адамдарды айдап салушылық немесе көмектесушілік рөлін біле бермеуі, олар бірлесіп әрекет жасаған жоқ деген сөз емес. Бұл жерде айдап салушының орындаушыны қылмыстық құқық бұзушылық жасауға көндіргенін білуі, ал көмектесушінің орындаушыға қылмыстық ниетін жүзеге асыруға көмектескендігін білуі маңызды.

Көмектесуші мен айдап салушының орындаушының қылмыстық әрекеті туралы білуі және өздерінің рөлдерін білуі олардың бірлесіп әрекет еткендігін көрсетеді, яғни, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу туралы айтуға мүмкіндік береді. Керісінше, көмектесуші мен айдап салушының орындаушының қылмыстық әрекеті туралы білмеуі, қылмысқа қатысушылықты жоққа шығарады.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе мына шешімге тоқтауға болады: қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың - бір қылмыстық құқық бұзушылық жасаудағы екі немесе одан да көп адамдардың бірлесіп жасаған қылмыстық әрекеттерін; қатысушылар арасындағы психикалық байланыс ретінде қатысушылардың әрқайсысының басқа адамдардың әрекеттері туралы білуін; орындайтын рөлдерін бөлісуі жағдайында айдап салушы мен көмектесушінің орындаушының әрекеті туралы міндетті түде білуін қамтиды.

Субъективтік белгілерге келетін болсақ, субъективті жағынан қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың тікелей немесе жанама қасақаналықпен жүзеге асырылуы негізге алынады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 20-бабының 1-бөліміне сәйкес, тікелей немесе жанама ниетпен жасалған әрекет қасақана жасалған қылмыстық құқық бұзушылық деп танылады [1].

Абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарда қатысушылық болмайды. Абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар ниеттің немесе қылмыстық салдарға саналы түрде жол берудің болмауымен сипатталады. Мұндай жағдайларда қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысуға тән қылмыстық ниеттің біртұтастығы туралы айта алмаймыз, өйткені, ниеттің немесе қылмыстық салдарға саналы түрде жол берудің болмауы қылмыстық ниеттің біртұтастығын құрамайды, әрі сыбайлас қатысушылар арасында қажетті ішкі келісім болмайды.

Абайсызда азғырушылық үшін қылмыстық жауапкершілік мүмкіндігін тану туралы А.Я. Вышинский мынадай пікір айтты: "Азғырушылық үшін адам қылмыстың болуы мүмкін екендігін білген жағдайда және білуге мүмкін жағдайда жауапкершілікке тартылуы тиіс". Абайсызда жасалатын қылмыстарда қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың құрамын негіздей отырып И.Г. Филановский былай деді: "Материалдық қылмыстар әрекет және нәтижеден тұрады, олардың субъективтік жағының анализін жеке-жеке көрсету керек".

Абайсызда және қасақана жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарды ажыратудың негізгі белгісі болып қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамның өз әрекетінің зардабына көзқарасы саналады. Бұл белгі, әсіресе, кінәнің екі нысананың түйіскен жерде - жанама қасақаналық және қылмыстық өзіне-өзі сенушілік жақсы байқалады. Екі жағдайда да адам өз әрекетінің қоғамға қауіпті екендігін сезеді, қоғамға қауіпті зардаптарын алдын-ала болжайды, бірақ, бірінші жағдайда осы зардаптардың тууына саналы түрде жол берсе, екінші жағдайда оның тууына жол бермеймін деп сенеді. Осыған орай, адам қылмыстық құқық бұзушылық жасауға ниеттенген кезде ғана қасақаналық әрекет туралы айтамыз да, абайсыз әрекет туралы адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасауға ниеті болмаған кезде айтамыз. Бірақ, бұл абайсызда қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамның әрекетінде саналы әрекеттің ерікті белгілері болмайды деген сөз емес. Абайсыз әрекет ете отырып адам өз ісінің мәнін әрқашан түсінеді, оны саналы түрде және ерікті түрде жасайды. Бірақ, мұндай адам ешқашан қоғамға қауіпті зардаптар келтіруге ұмтылмайды, осындай зардаптардың туу мүмкіндігін көріп тұрған кезде де, оны болдырмауға тырысады. Дәл осы қоғамға қауіпті зардаптарды болдырмау мүмкін деп есептей отырып, адам белгілі бір әрекеттер жасайды.

Абайсызда қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамның әрекетінің саналы және ерікті сипаттамасы қылмыстық құқықтық мағынада оның әрекетінің қасақаналығы туралы айтуға негіз емес. Абайсызда қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адам саналы түрде әрекет етсе де, белгілі бір әрекетті жүзеге

асырғысы келсе де, ол қасақана әрекет етті деп айта алмаймыз. Тұрмыстық мағынада саналы және ерікті әрекет туралы қасақана жасалды деп айтуға болса да, қылмыстық құқықтық мағынада олай атауға болмайды. "Қасақаналық" жәй ғана сөз емес, заң шығарушы белгілі бір мағына берген арнайы термин. Осыған орай, ғалым С.М. Апенев әрекет пен оның нәтиженің субъективті жағына жеке-жеке талдау жасау мүмкіндігін негізсіз деп табады. Оның пікірінше мұндай талдау жасау "қасақаналық" және "абайсыздық" терминдерінің заң шығарушы бекіткен мағынасына қайшы келеді.

Көмектесу арқылы сыбайлас қатысу орындаушыға қылмыстық ниетін жүзеге асыру жолында қасақана көмек көрсетуді қамтиды. Көмектесуші деп табу үшін, қылмыстық құқық бұзушылықты орындаушыға көмектесуге бағытталған қасақаналық ниетті анықтау қажет, яғни, көмектесуші болып, қылмыстық құқық бұзушылықты жасауға тікелей көмектескен адам ғана саналады.

Қорыта айтқанда, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу екі немесе одан да көп адамдардың қасақана бірлесіп қылмыстық құқық бұзушылық жасауы кезінде болады. Егер қатысушылардың ең болмағанда біреуі абайсыз әрекет етсе, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу болмайды, сол сияқты, барлық қатысушылар абайсыз әрекет еткенде қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысу мүлдем жоқ. Барлық қатысушылар арасында келісімнің болуы қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың міндетті белгісі емес. Кей жағдайларда айдап салушы мен көмектесуші орындаушының ниеті мен әрекетінің қылмыстық сипатын білсе де, бір-бірі туралы білмеуі де мүмкін. Сондай-ақ орындаушы да басқа сыбайлас қатысушылардың бірлесіп қылмыстық құқық бұзушылық жасауы туралы ниетін біле бермеуі мүмкін. Тіпті кей жағдайларда айдап салушы қылмыстық құқық бұзушылыққа көмектесушінің қатысатынын немесе көмектесуші орындаушының біреудің азғыруы мен әрекет етіп отырғанын біле бермеуі мүмкін. Осыған орай, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың субъективті жағынан қасақаналықпен тікелей және жанама сипатталады.

Әрбір сыбайлас қатысушы келесі жағдайларды біліп, түсінуі тиіс:

- орындаушының әрекеті мен ниетінің қылмыстық сипатын;

- өз әрекетінің де қоғамға қауіпті екендігін. Өйткені ол қылмыстық құқық бұзушылық жасаудың нақты жағдайында орындаушы мен басқада қатысушылардың әрекет етуі үшін қолайлы жағдай туғызады. Оның әрекеті орындаушының қылмыстық құқық бұзушылық жасауға не қылмыстық нәтижеге жетуге қажетті шарт екендігі. Орындаушы екеуіне ортақ қылмыстық нәтижеге жетуге бағытталған өзіне және орындаушының әрекетінің қоғамға қауіпті сипатын сезіне отырып, сыбайлас қатысушы осы нәтиженің тууын тілейді немесе оған саналы түрде жол береді. Түйіндей келе, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың тек қасақана жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарда болуы Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 27-бабында орын алды.

Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың түсінігі үшін мақсат пен ниеттің маңызын айтпасақ, қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың субъективті жағының сипаттамасы толық болмаған болар еді. Қылмыстың мақсаты мен ниеті ерік пен әрекет сипатын анықтайды. Бірақ, олар әрбір қылмыстық құқық бұзушылық құрамының субъективті жағының міндетті белгісі бола бермейді. Кейбір қылмыстық құрамдарда ғана мақсат пен ниет міндетті белгі ретінде қажет болады, өйткені оларсыз қылмыстық құрамның субъективті жағын анықтау мүмкін болмай қалады. Мақсат пен ниет субъективті жақтың міндетті белгісі болатын қылмыстық құқық бұзушылықтарда тек орындаушы мен ұйымдастырушы үшін ғана қажет. Басқа қатысушылар қылмысқа бөтен ниетпен қатысуы не басқа қылмыстық мақсаттарды көздеуі мүмкін. Сондықтан бір қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысатын адамдардың қылмыстық әрекеттері әртүлі мақсатпен ниеттерді көздесе де қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың орын алуы мүмкін. Бұл жерде айта кететін жәй, егер сыбайлас қатысушылардың диспозицияда көрсетілген қылмыстық мақсатқа жетуге деген саналы әрекеттері болмаса, онда олардың әрекеттері осы қылмысқа қатысушы деп табуға негіз бола алмайды. Осыған сәйкес, қылмыстық заң барлық сыбайлас қатысушылардың бір мақсатқа ұмтылуын не ниетпен әрекет етуін талап етпейді. Сыбайлас қатысушылардың мақсаттары мен ниеттерінің біртұтастығы қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың субъективтік жағының міндетті белгісі болып табылмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
2. Кригер Г.А., Гришаев П.И. Соучастие по уголовному праву. - М.: Госюриздат, 1959. - 255 с.
3. Колоколов Г.Е. О соучастии в преступлении. - М.: Госюриздат, 1881. - 245 с.
4. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. - М.: Госюриздат, 1941. -168 с.
5. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. - М., Госюриздат, 1961. - 666 с.
6. Әпенев С.М. Қылмыстық құқық бұзушылыққа сыбайлас қатысудың теория және практика мәселелері. - Алматы. - Жеті жарғы, 2009. - 173 б.

Қали А. А.

Магистрант 2-го курса Евразийской юридической академии им. Д.А.

Кунаева Республика Казахстан, г. Алматы

E-mail: almatkhan@mail.ru

ПОНЯТИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ЭТИКЕТА

Аннотация. В данной статье автор привел к обсуждению вопросов дипломатического этикета проанализировал взгляды и мнения известных в этой области авторов, привел их в качестве умозаключений. Автор предпринял попытку всестороннего изучения степени формирования и применения дипломатического этикета в настоящее время, протокольную практику ведения переговоров и организации основных мероприятий. В настоящее время в дипломатических отношениях участвуют более 200 государств [1, с.27]. Конечно, при таком множестве государств можно поддерживать хорошие отношения только при соблюдении основных принципов общения, таких как уважение суверенитета, учет равенства, соблюдение территориальной целостности, невмешательство во внутренние дела. В международных отношениях каждый раз встречаются такие вопросы, как выражение своего снисхождения к другому государству, выражение того, что с ним сотрудничает, какие отношения он имеет с представителями других государств. В этом помогут положения и нормы дипломатического этикета как неотъемлемого инструмента. Дипломатическая служба всегда носила ярко выраженный ритуальный характер. В процессе развития международных отношений интересы государств, международных организаций и правительств пересекаются, конкурируя между собой, поэтому их дипломаты и представители, выполняя поручения своих правительств, используют традиционные методы и подходы в поиске общих и взаимовыгодных решений для разных сторон.

Ключевые слова: Дипломатический этикет, протокол, международные отношения, дипломатическая служба, государственная служба.

ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ЭТИКЕТТІҢ ТҮСІНІГІ

Түйіндеме: Бұл мақалада автор дипломатиялық этикет мәселелерін талқылауға салып, осы салада танымал авторлардың көзқарастары мен пікірлерін талдап, оларды қорытынды ретінде келтірді. Автор қазіргі уақытта дипломатиялық этикеттің қалыптасуы мен қолданылу дәрежесін, келіссөздердің хаттамалық тәжірибесін және негізгі шараларды ұйымдастыруды жан-жақты зерттеуге тырысты. Қазіргі уақытта дипломатиялық қатынастарға 200-ден астам мемлекет қатысады [1, 276.]. Әрине, көптеген мемлекеттердің көмегімен егемендікті құрметтеу, теңдікті сақтау, аумақтық тұтастықты сақтау, ішкі істерге араласпау сияқты қарым-қатынастың негізгі принциптері сақталған кезде ғана

жақсы қарым-қатынасты сақтауға болады. Халықаралық қатынастарда әр кезде өзінің басқа мемлекетке деген ықыласын білдіру, онымен не ынтымақтасатынын, басқа мемлекеттердің өкілдерімен қандай қарым-қатынаста екенін білдіру сияқты мәселелер кездеседі. Бұл дипломатиялық этикеттің ажырамас құрал ретіндегі ережелері мен нормаларына көмектеседі. Дипломатиялық қызмет әрқашан айқын салттық сипатта болды. Халықаралық қатынастарды дамыту процесінде мемлекеттердің, халықаралық ұйымдар мен үкіметтердің мүдделері бір-бірімен бәсекелесе отырып, қиылысады, сондықтан олардың дипломаттары мен өкілдері өз үкіметтерінің тапсырмаларын орындай отырып, әртүрлі тараптар үшін ортақ және өзара тиімді шешімдерді іздеуде дәстүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданады.

Түйін сөздер: Дипломатиялық этикет, хаттама, халықаралық қатынас, дипломатиялық қызмет, мемлекеттік қызмет.

THE CONCEPT OF DIPLOMATIC ETIQUETTE

Annotation: In this article, the author led to a discussion of issues of diplomatic etiquette, analyzed the views and opinions of well-known authors in this field, brought them as conclusions. The author has made an attempt to comprehensively study the degree of formation and application of diplomatic etiquette at the present time, the protocol practice of conducting negotiations and organizing major events. Currently, more than 200 states participate in diplomatic relations [1, p.27]. Of course, with such a multitude of states, it is possible to maintain good relations only if the basic principles of communication are observed, such as respect for sovereignty, consideration of equality, respect for territorial integrity, non-interference in internal affairs. In international relations, there are always such issues as expressing one's condescension to another State, expressing that one cooperates with it, what kind of relations it has with representatives of other states. The provisions and norms of diplomatic etiquette as an indispensable tool will help in this. The diplomatic service has always had a pronounced ritual character. In the process of developing international relations, the interests of States, international organizations and governments overlap, competing with each other, so their diplomats and representatives, fulfilling the instructions of their governments, use traditional methods and approaches in finding common and mutually beneficial solutions for different parties.

Keywords: Diplomatic etiquette, protocol, international relations, diplomatic service, public service.

В этом году страна отмечает 30-летний юбилей Государственной Независимости. На протяжении всего этого периода в Казахстане поступательно и целенаправленно идет построение демократической правовой государственности. Идет и поиск оптимальной модели государственной дипломатической службы, соответствующий проводимым в стране правовым,

демократическим, экономическим и социальным преобразованиям, которые неразрывно связаны с реформой государственного управления.

18 ноября 2021 года на расширенном заседании коллегии МИД РК президент Токаев К-Ж отметил, «Наш путь к этой исторической дате ознаменован значительными успехами. Казахстан стал авторитетным государством, активно участвующим в региональных и глобальных процессах. Основы нашей внешней политики были заложены Елбасы Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым. Под его непосредственным руководством была сформирована профессиональная дипломатическая служба, решены масштабные внешнеполитические задачи». Казахская дипломатия известна своей нацеленностью на поиск компромиссных решений по многим, в том числе самым сложным, международным проблемам. Этот опыт, формировавшийся годами, принес положительные результаты [2].

Сегодня мир стоит на пороге прорывных изобретений и технологических инноваций, которые кардинально меняют наши взгляды на образ жизни и приводят к крупным геополитическим изменениям.

Нельзя сказать, что в условиях быстро меняющейся системы современных международных отношений, приоритетности общепризнанных принципов международного права вопрос формирования имиджа государства можно отнести к особым обязанностям как высших должностных лиц, так и всех дипломатических работников.

Процесс глобализации в мире охватил практически все сферы, среди многих процветало сотрудничество по дипломатическим каналам в период модернизации как государственной службы, так и дипломатических отношений, особенно в период пандемии, когда все государства на планете находятся под угрозой.

Успех деятельности дипломата определяет место государства на мировой арене, что, в свою очередь, способствует гармонизации международных связей и выведению страны на новый уровень в сотрудничестве с другими государствами и международными организациями. Профессия дипломата предполагает, что данное должностное лицо станет активным участником внешней политики государства. Только опытные дипломаты могут влиять на международный статус и имидж своего государства и демонстрировать его на больших высотах.

Ведь не зря наш Президент отметил, что «Наша дипломатическая служба нуждается в хорошей встряске (...) Дипломатической службе нужны прежде всего эрудированные, открытые, патриотично настроенные профессионалы [2].

Государственный деятель Шпекпаев А.Ж. и профессор Дуйсенов Э.Э. в своем учебнике пишут: «Действительно, реализация задач и функций государства осуществляется через государственные органы посредством государственных служащих. Именно государственными служащими выполняются функции государственных органов и поэтому они могут представлять собой государство» [3,с.8]. А для лучшего осуществления своих

полномочий дипломатам, как и другим государственным служащим необходимо строго соблюдать дипломатический этикет.

Составной частью дипломатического протокола является этикет. Он устанавливает правила поведения официальных лиц на различных неформальных мероприятиях. Если дипломатический протокол является «выражением хороших манер» в отношениях между государствами, то дипломатический этикет – это проявление хороших манер в отношениях между должностными лицами, политическими и общественными деятелями, представляющими свое государство [4, с.10]

Этикет имеет французское происхождение, слово с содержанием, обозначающее манеру поведения человека. Некоторые историки говорят, что это слово произошло из-за таблиц, которые король солнца Людовик XIV распространял гостям на дворцовых приемах. В таблицах были прописаны правила, определяющие их поведение. От имени этой таблицы (от слова этикетка) произошло слово этикет.

Этикет - это свод правил, наблюдаемых во внешнем облике в отношении таких людей, как поведение, в том числе выразительное сидение, ходьба, приветственные слова [5].

Конечно, внешность человека пока не сообщает о его мыслях. Он может следовать различным политическим, моральным, религиозным принципам. Но соблюдение четкого и общепризнанного этикета приближает неравнодушных людей. Всем известно, что эти правила не вечны, века очень сильно в них вносят свои коррективы.

История международных отношений дает нам различные комментарии, раскрывающие содержание и конечную основу дипломатии. Например, если Наполеон излагает I-ю дипломатию - в виде художественной одежды, английский дипломат Э. Сатоу определяет дипломатию как «разум и разум, которые он использует для поддержания официальных контактов между правительствами независимых государств». А французский дипломат Ш. Мартенс определяет дипломатию как «науку о внешних связях или делах государства, а именно науку и искусство договариваться» [6].

Этикет - это совокупность правил поведения, определяющих взаимоотношения человека с другими людьми. К ним относятся правила уважения и вежливости, принятые в обществе. Этикет - это нормы и обычаи, связанные с культурой поведения, быта и приема гостей, ведением себя в обществе и за столом, беседой, умением грамотно и ясно излагать свои мысли, культурой и внешней красотой. Нравственные нормы общества сформировались в результате длительных отношений между людьми в общественной или семейной жизни. Без соблюдения этих норм не строятся отношения, будь то политические, экономические, культурные, семейные, так как люди не могут существовать внутри общества, не считая друг друга и не накладывая на себя определенных ограничений.

Этикетом называется составная часть внешней культуры человека и общества. В него входят те требования, которые приобретают характер более или менее строго регламентированного церемониала и в соблюдении которых особое значение имеет определенная форма поведения [4, с. 43].

Современный этикет сочетал в себе обычаи и традиции всех стран, начиная с давних времен и до наших дней. В принципе, эти правила поведения едины для всех, но население каждой страны вносит свои коррективы и дополнения в этикет. Так вот, из Древнего Рима пришла манера гостеприимства и соли с хлебом. Скандинавская страна подарила стол самым почетным гостям. Кавказцы издавна относились к пожилым людям и женщинам с уважением: увидев пожилого человека, все вставали на ноги, а женщина бросала платок в знак.

Помимо дипломатического этикета существуют и другие виды этикета, основными из которых являются: дворцовый этикет – строго регламентированный порядок и правила взаимоотношений, установленные при монархе; военный этикет - совокупность общепринятых в армии правил, норм и стилей поведения; общегражданский этикет-совокупность правил, традиций и определенных условий, соблюдаемых гражданами во взаимоотношениях [5]. Отличие дипломатического этикета от вышеназванных заключается в том, что только дипломаты больше заботятся о соблюдении этикета, поскольку отступление от него может представлять угрозу для страны.

Дипломатический протокол и этикет стали синонимами всех правил и норм, строго соблюдаемых не только в межгосударственных отношениях, но и в повседневной жизни. Неукоснительное соблюдение норм этикета является признаком снисхождения к другой стране. За многие годы в дипломатической практике сформировался «язык» дипломатического этикета, имеющий свои термины и понятия. Эти правила нельзя игнорировать. Неуклюжая вежливость или невысказанное слово благодарности равносильно нарочито выраженному неуважению [7].

Этикет имеет характер, используемый в зависимости от ситуации. Из-за своеобразного сочетания особой ситуации необходимо использовать слово, манеру или другой знак этикета, необходимый для того времени, в первую очередь в зависимости от того времени и ситуации. Ситуации, в которых используется Этикет, могут быть связаны с повседневным общением или праздничным событием, выполнением определенных ритуалов или особыми ситуациями, такими как вечернее блюдо, приглашающее гостей.

Ученые выделяют четыре основные системы этикета: устный или вербальный этикет, мимику и жесты, пространственную организацию в этикете или этикетную проксемику, этикетную атрибутику или мир вещей в этикете.

Устный этикет регламентирует словарные формулы приветствия, знакомства, поздравления, пожелания, комплименты, извинения, просьбы, приглашения, консультации, предложения, утешения, комплименты, к устному этикету также относят разговорный стиль и разговорное искусство.

Что особенно важно в этикете, так это наличие пространства между людьми, с которыми он общается, соблюдение определенной дистанции, наличие или отсутствие характерной связи. Нужно знать, какие места считаются наиболее почетными в доме или за столом.

Правила этикета не абсолютны, они применяются в конкретной ситуации в силу необходимости. Но глубокое уважение к окружающим, ясность сознания и умность поведения всегда остаются неизменными. В негативных ситуациях очень помогает гармония с окружающими.

Вежливость начинается там, где заканчивается целенаправленное мышление, но вежливость имеет высокий уровень скептического целенаправленного мышления.

Каждому дипломату необходимо знать некоторые правила и требования. Ниже, я в конце их опишу.

Дипломату нужно многое узнать о стране, в которой он работает и живет. Соответственно, при встрече с одним и тем же человеком посол должен знать, что думают официальные представители этой страны о политических, экономических, культурных и других ситуациях между двумя странами. Такая оценка может дать послу только в беседе с представителями правительства и других ведомств, организаций, деловыми людьми, деятелями науки, культуры, журналистами.

Знание традиционной культуры поведения не только способствует налаживанию позитивного общения с представителями других национальностей, но и учит уважать обычаи других народов.

В беседе с другим главой государства, который официально посетил страну, их разговор становится интересным для всех. В то время как беседы министров иностранных дел со своими коллегами и послами привлекают дипломатическое сообщество, разговор атташе посольства с представителями Министерства иностранных дел не вызывает особого внимания, либо атташе должен знать все вопросы внутри своих полномочий.

Внешний вид не должен сразу отличаться от окружающих. Хорошо и гармонично одеваться можно и нужно в любой ситуации. Если есть один скептик в правильности выбора одежды, правильным будет выбор консервативного стиля, делового. Нельзя допускать слишком пестрые цвета, обнажать определенные части тела.

Манера разговора - это еще одна внешность порядочного человека, тем более дипломатического служащего. Слова приветствия, слова благодарности, извинения улучшают человеческий облик. Искренняя улыбка и доброжелательность во время разговора - одно из средств произвести приятное впечатление при переговорах. Ни в коем случае нельзя навязывать окружающим свое мнение, привлекая внимание окружающих и игнорируя то, что говорят другие [7]. Самообладание и спокойствие отделяют настоящих дипломатов от не профессионалов. Многие ошибки, которые потом бросаются в суету,

останавливаются в разговоре и выходят из-за того, что не смогли сформулировать свою мысль.

Общение с различными представителями принимающей страны, а также с коллегами из дипломатического корпуса имеет высокую степень важности в исполнении дипломатом своих обязанностей. После анализа таких разговоров, сведений, содержащихся в прессе, информации, распространяемой сотрудниками других посольств, выявляется картина реальной ситуации, происходящей в стране, внешней и внутренней политики правительства. От того, насколько дипломат специализировался на своих рассказах и насколько точно собирал нужную информацию по интересующему вопросу, зависит достоверность этой картины.

Дипломат должен в совершенстве владеть языком страны пребывания, так как красивая подача своей игры, несомненно, окажет положительное влияние на коллегу с другой страны. Не замечая, произнесение бесконтактного слова может свести на нет отношения обеих сторон.

Дипломатический разговор требует собранности, целеустремленности, самообладания. Хорошо, если вымысел не противоречит основной цели и намеченному плану.

Этикет дипломатической беседы требует, чтобы оппонент слушал спокойно, даже если он говорит что-то неприятное. Затем, в зависимости от неспешной ситуации, необходимо дать положительный ответ или отклонить то, что говорит оппонент. Спешка, суэта негативно сказываются на собеседовании. Равнодушный ответ оппонента на неприятные слова в разговоре не дает ничего, кроме его уважения.

Для того, чтобы высказать свое слово, необходимо привести конкретные аргументы. Конечно, источник этих аргументов должен быть официальным. Необходимо избежать предъявления подозрительных доказательств, так как это делает дипломата ненадежным. Иногда может дать несколько оценок за одну цитату. При этом дипломату необходимо будет доказать правильность своей оценки [8, с. 321].

Таким образом, разговор дипломата остается важным инструментом в дипломатической службе. Ведь цель дипломатии - разрешить противоречия, разморозить конфронтацию, укрепить дружеские отношения между странами. Искусство дипломатической беседы строится на стремлении к мирному решению международных проблем.

Как отмечается в Концепцию внешней политики Казахстана на 2020-2030 годы «За годы независимости наша страна укрепила позиции на международной арене, утвердилась как миролюбивое и открытое государство, надежный партнер в глобальных и региональных делах. Казахстан реализует многовекторную, прагматичную и проактивную внешнюю политику, вносит весомый вклад в формирование и реализацию глобальной и региональной повестки дня в области безопасности, сотрудничества и развития. При этом основное внимание уделяется всемерному и незыблемому отстаиванию

национальных интересов, конструктивному продвижению внешнеполитических и внешнеэкономических приоритетов» [9].

В завершении хотелось бы отметить, что новое тысячелетие неизбежно ставит перед сотрудниками дипломатической службы задачу успешного интегрирования в глобальную мировую систему международных связей, поэтому знание дипломатического протокола и этикета настолько важна.

Список использованной литературы:

1. Борунков А.Ф. Дипломатический пртокол в России и дипломатический этикет. –М.: Интерпарк, 1993.
2. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://inbusiness.kz/ru/last/токаев-segodnya-nasha-strana - podoshla-k-perelomnomu-momentu>, дата обращения 15.01.2022.
3. Дуйсенов Э.Э., Шпекбаев А.Ж. Государственная служба Республики Казахстан. Учебник. А.: «Асыл кітап, 2021-488с.
4. Егоров В.П. Дипломатический протокол и этикет. Учебное пособие. М.: Юридический институт МИИТа, 2013. – 200 с.
5. Этикет: истоки и принципы. История формирования норм и правил дипломатического протокола. Протокол и дипломатическая служба. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [//www.referator.ru/diploetik.htm](http://www.referator.ru/diploetik.htm), дата обращения 15.01.2022.
6. История зарождения и развития дипломатического этикета и протокола. Определение дипломатической службы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:[//www.abc.vvsu.ru/Books/.../page0001.asp](http://www.abc.vvsu.ru/Books/.../page0001.asp), дата обращения 16.01.2022.
7. История этикета. Государственные символы. Понятие дипломатического протокола. Значение дипломатического этикета. Формы визитов в дипломатическом протоколе. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [//www.twirpx.com/diplomacy/](http://www.twirpx.com/diplomacy/), дата обращения 15.01.2022.
8. Попов В.И. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство: Курс лекций. -2-е изд., доп. –М.: Международные отношения, 2004. –с.321
9. Токаев утвердил концепцию внешней политики Казахстана на 2020-2030 годы [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <https://eabr.org/press/news/tokaev-utverdil-kontseptsiyu-vneshney-politiki-kazakhstanana-na-2020-2030-gody/>, дата обращения 24.04.2021.

Кеңесов А.

*Д.А.Конаев атындағы Еуразиялық заң академиясының,
«Қылмыстық құқықтық пәндер және құқық қорғау қызметі»
кафедрасының,
2 курс магистранты*

Қуаналиева Г.А.

*Ғылыми жеткеші: з.ғ.д., профессор
E-mail: kuanalieva.guldanakz@mail.ru*

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЛМЫСКЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ ТУРАЛЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Аннотация: Мақаланың өзектілігі – кәмелетке толмағандардың қылмыстық әрекетінің жалпы бағытын білу, олардың қоғамға қарсы жеке мінез –құлқын, тәртібін болжау, түзету мен тәрбиелеу шаралары мен әдістерін ойластыру, құқық бұзушылықтың алдын алуын ертерек жүзеге асыруға бағытталған жолдарды айқындау.

Тұлғаның жеке басының ерекшеліктерін сараптағанда сот еш уақытта екі бірдей дәл ұқсас жасөспірімнің болуы мүмкін еместігін естен шығармауы керек. Өйткені, олардың әрқайсысының өзіне тән темпераменті, мінезі, рухани әлемі мен мінез–құлқының өзіндік ерекшеліктері бар. Сонымен кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық жауапкершілігін реттеп отыратын заңдардың орындалуы түптеп келгенде жасөспірімдердің жасына, физикалық және психологиялық ерекшеліктеріне байланысты.

Кілт сөздер: қылмыстылық, кәмелетке толмағандар, тәрбиелік шаралар, кәмелетке толмағандар қылмыстылығының алдын алу

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О СОЦИАЛЬНОЙ И РИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПРЕСТУПНИКА

Аннотация: Актуальность статьи заключается в знании общего направления преступной деятельности несовершеннолетних, прогнозировании их индивидуального антиобщественного поведения, поведения, продумывании мер и методов коррекции и воспитания, определении путей, направленных на раннее осуществление профилактики правонарушений.

При анализе личностных особенностей личности суд должен помнить, что ни в коем случае нельзя иметь двух точно идентичных подростков. Ведь каждый из них имеет свои особенности темперамента, характера, духовного мира и поведения. Таким образом, исполнение законов, регулирующих уголовную

ответственность несовершеннолетних, в конечном итоге зависит от возраста, физических и психологических особенностей подростков.

Ключевые слова: преступность, несовершеннолетние, воспитательные мероприятия, профилактика преступности несовершеннолетних

SOME QUESTIONS ABOUT THE SOCIAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF A JUVENILE OFFENDER

Annotation: The relevance of the article lies in the knowledge of the general direction of criminal activity of minors, forecasting their individual antisocial behavior, behavior, thinking through measures and methods of correction and education, determining ways aimed at the early implementation of crime prevention.

When analyzing the personal characteristics of a person, the court should remember that in no case can you have two exactly identical teenagers. After all, each of them has its own characteristics of temperament, character, spiritual world and behavior. Thus, the enforcement of laws regulating the criminal liability of minors ultimately depends on the age, physical and psychological characteristics of adolescents.

Keywords: crime, minors, educational measures, prevention of juvenile delinquency

Жас адамдардың мінез-құлқына психологиялық тұрғыдан сипаттама берсек, ол келесідей көрсеткіштерден тұрады: осы жаста жас адамдардың өмірінде бірқатар өзгерістер туындайды, оның жеке тұлғасында ауытқулар пайда болады. Жасөспірім өзін ересек ретінде сезінеді, сондықтан да өзінің ересек болғандығын әртүрлі іс-әрекеттерімен дәлелдеуге тырысады. Осы уақытта ересектер оларға дұрыс бағыт-бағдар айта білуі тиіс. Бұл кезеңде олардың дамуы, қалыптасуы шапшаң жүреді. Олардың іс-әрекеттерінде тұрақсыздықтар пайда болады, бір-бірімен төбелеседі. Осы уақыт аралығында жас адамдардың өмірге деген, адамдарға деген көзқарастары қалыптаса бастайды. Сонымен қатар олар, психологтардың айтуынша, өзіне кумир іздейді, оған сырттай (киінісімен, жүріс-тұрысымен және т.б.) ғана емес, іс-әрекетімен де ұқсағысы келеді. Ал ондай «батырларды» жаппай ақпарат тарату құралдары (теледидар, фильмдер және т.б.) көрсетеді, оның теріс ықпал беретіні сөзсіз, олар балалардың бойына біткен табиғи ерекшеліктерін жойып жібереді.

«Іс-қылығы құқық бұзуға бейім жастарды анықтау жұмысы неғұрлым пәрменді жүргізілсе жалпы қылмыстың алдын алу жұмысының нәтижесі де солғұрлым жоғары болады», – дейді Н.М. Абдиров [1, с. 63].

Құқық бұзушы кәмелетке толмағандардың психикасындағы криминогендік ерекшеліктерді әлеуметтік ортаның теріс ықпалының нәтижесі деп қарастыру керек, мұнда тәрбие жұмысындағы кемшілік, құқықтық психологияның ауытқуы және т.б. орын алады [2, с.65].

Қылмыс жасаған адамның жеке басының ерекшелігін анықтау қылмысты тергеу барысында кінәлінің жауаптылық дәрежесін белгілеу үшін өте қажет. Алайда, сот алдында адам тағдырын нақтылы шешетін қылмыстық жаза тағайындау кезінде тұлғаның жеке бас ерекшеліктерін ескерудің маңызы одан да жоғары. Қылмыстық заңда кәмелетке толмағандардың қылмыс жолына түсуінің негізгі себептері мен жағдайларына ерекше мән берілген. Бұл ең алдымен кәмелетке толмағандардың жасына қатысты және олардың психологиялық дамуындағы ерекшелігіне байланысты. Әдетте кәмелетке толмаған жасөспірімдер жақсылық пен жамандықтың ара-жігін ажырата бермейді, кейде тентектік пен құқықбұзушылықты да шатастыратыны белгілі. Көптеген жағдайларда олар ауыр қылмыс жасай отырып, өз әрекетін және оның салдарын қоғамдық тұрғыдан сезінбеуі мүмкін. Әрине, жас тұлғаның мұндай қасиеттері есейе келе жойылады. Бірақ та кейбір ауыр қылмыс жасау барысындағы бұл қасиеттер жасы кәмелетке толмаған адамның қоғам үшін едәуір қауіпті екенін дәлелдейді.

Жас қылмыскердің жеке басы, кез келген адамдікі тәрізді оның басынан өткізген жағдайлармен қоса сипатталады. Мысалы, адамның әлеуметтік байланыстары (саяси, еңбек, тұрмыстық, отбасылық және т.б.), оның психологиялық қасиеттері мен ерекшеліктері (интеллектісі, ерік сапасы, сезімдік ерекшеліктері, темпераменті), оның демографиялық және физикалық көрсеткіштері (жынысы, жасы, денсаулық жағдайы), сондай – ақ оның өмірбаяны, өмірлік тәжірибесі, білімі, сіңірген еңбегі және т.б.

Бұл психо-физикалық, физиологиялық қасиеттердің бірқатары әрбір қылмыс құрамының міндетті элементтері ретінде заң талаптарына енген және осының арқасында кінәлі адамды қылмыстың субъектісі ретінде сипаттайды (әсіресе адамның белгілі бір жасқа жетуі, есінің дұрыстығы т.б.). Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы күрделі және көп қырлы құбылыс, сондай-ақ ол өзге қылмыскерлер сияқты қоғамға қауіпті сипатқа ие. Олар жөнінде дұрыс пікір айту жасөспірім жөніндегі барлық әлеуметтік қасиеттер мен белгілердің, оның әлеуметтік жағымды немесе әлеуметтік жағымсыз қасиеттерінің негізінде, сонымен бірге олардың әлеуметтік және өнегелік, жас және психологиялық, демографиялық және құқылық ерекшеліктерін ескере отырып қана жасалады.

Сондықтан да кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық ісі бойынша жаза тағайындауды жеке даралау кезінде олардың жеке басының ерекшеліктерін ескеру соттар үшін аса маңызды. Өйткені қылмыстық жаза жас азаматты белгілі шамада түзетіп, сонымен қатар келешекте қайта қылмыс жасауына жол бермейтін болуы керек.

Тұлғаның жеке басының ерекшеліктерін сараптағанда сот еш уақытта екі бірдей дәл ұқсас жасөспірімнің болуы мүмкін еместігін естен шығармауы керек. Өйткені, олардың әрқайсысының өзіне тән темпераменті, мінезі, рухани әлемі мен мінез-құлқының өзіндік ерекшеліктері бар. Сонымен кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық жауапкершілігін реттеп отыратын заңдардың орындалуы түптеп келгенде жасөспірімдердің жасына, физикалық және психологиялық ерекшеліктеріне байланысты.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 27-бабына сәйкес, балалық шақ мемлекеттің қорғауына алынған, ол мемлекет таныған және қорғайтын негізгі құндылықтардың бірі болып табылады [3,9 б]. Сондықтан да кәмелетке толмағандарды тәрбиелеуге, олардың моральдық және құқық нормаларын сақтай отырып, өмірде дұрыс ұстаным ұстауына баса көңіл бөлінеді, бұл ретте жұртшылықтың мүмкіндігі мен заң күші барынша пайдаланылады. Мемлекеттің әділеттілік және ізгілік принциптерін басшылыққа ала отырып, кәмелетке толмағандардың жас шағынан жеке ақыл жөнінен толық жетілмегендігін ескере отырып, оларды арнаулы қамқорлыққа алуының көрінісі болып табылады. Осыған орай қылмыстық заң кәмелетке толмағандарға ересектермен бірдей талап қоя алмайды. Кәмелетке толмағандардың психологиясын ескере отырып, оған қылмыстық жауаптылықтың ерекше жағдайларын белгілеу қылмыстық жазаның мақсаттарына жетудің бірден бір оңтайлы жолы болып саналады. Сондықтан да кәмелетке жасы толмағандарға қылмыстық заң жаза болып табылмайтын тәрбиелік сипаттағы мәжбүрлеу шараларын кеңінен қолдануды белгілеген. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында, көптеген Еуропа мемлекеттеріндегідей кәмелетке толмағандардың қылмыстары өсуде. Сол қылмыстардың 40%-ы ауыр және аса ауыр қылмыстар болып табылады. Республика бойынша жалпы әрбір 15-ші ауыр қылмысты, әрбір 20-шы кісі өлтіруді, әрбір 16-шы денсаулыққа ауыз зиян келтіруді, әрбір 8-ші қарақшылықты, әрбір 5-ші тонауды және әрбір 13-ші ұрлықты кәмелетке толмағандар жасайды. Жыл сайын ішкі істер органдарында әртүрлі құқық бұзушылығы үшін 100 мыңға жуық кәмелетке толмаған жасөспірімдер жеткізіледі, олардың 9 мыңнан астамы немесе жеткізілгендердің жалпы санының 9,4%-ы панасыз және қадағалаусыз қалған балалар.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстары, көбіне, топтасып жасалынады, оған кейде ересектер де қатысады. Сот тәжірбиесін зерттеу көрсеткендей, қылмыстардың жартысына жуығы кәмелетке толмағандармен қылмысқа қатысумен топпен жасалады. Ұйымдастырушы, айдап салушы, бірлесе орындаушы ретінде көбіне қылмыстық тәжірбиесі бар ересек тұлғалар болып табылады. Осындай жағдайларда кәмелетке толмағандардың әртүрлі жастарына байланысты қылмысты саралаудың әрқандай нұсқасы болуы мүмкін. Кәмелетке толмаған қылмыстық жауаптылыққа тартылатын жасқа жеткен жағдайларда, ересек тұлға жасалған қылмыс үшін Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 28-бабы бойынша ортақ қатысушы ретінде жауап береді [4, 12 б]. С.Б. Бимурзиннің деректеріне сүйенсек, қала жастары жасаған қылмыстардың 80%-ы топтасып жасалынады екен [5, 84 б.]. А.С. Чокморованың мәліметтеріне қарағанда, бұл қылмыстық топтардағы ересектердің көпшілігі бұрындары қоғамға жат өмір кешкен. Мысалы, олардың 65%-ға жуығы – жұмыс істемеген және оқымаған, 37%-ы – бұрын әкімшілік құқық бұзғандар, 29% – сотты болғандар [6, 14 б]. Ересектердің қатысуымен жасалған, кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы туралы істерді қарағанда, ересек пен жасөспірім арасындағы өзара қатынастардың сипатын мұқият қарау

маңызды, өйткені ересектің кәмелетке толмаған адамды қылмыстық немесе басқа қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту бойынша рөлін белгілеуде бұл мәліметтердің шешуші маңызы бар. Кәмелетке толмағандар қылмыстарының топтасқандық сипаты және топтың кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауындағы рөлі оны алдын-ала ықпал етудің объектісі ретінде заңдастырудың қажеттігін көрсетіп отыр. Үлкендердің айдап салуымен қылмыс жасаған жасөспірімдерге жаза тағайындауда сот орындары осы жағдайларды міндетті түрде ескеруге тиісті. Кәмелетке жасы толмағандарды қылмыстық әрекетке бағыттайтын кез келген үлкен адамның әрекеті қылмыстың қандай түрі және қай сатысында болмасын жасөспірімге моральдық тұрғыдан ауыр зиян шектіреді. Бұл жағдай да кәмелетке толмаған қылмыскерге жаза тағайындау барысында естен шықпауы керек. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасының, жеке басының қалыптасу мәселесі – жасқа байланысты психологиядағы ең бір күрделі мәселе. Сонымен қатар, қылмыс жасаған кінәлі жасөспірімнің жасы мен психологиялық ерекшелігін оның жеке тұлғасының құрылымына қатысты негізгі белгілердің тобы құрайды. Мынадай басты-басты көрсеткіштерді жатқызуға болады:

- 1) жеке бағыт –бағдарламасы (сенім, көзқарастары, қызығушылығы, мұраты, қажеттілігі);
- 2) тұлғаның жеке басының дүниетанымдылығы (өмірге деген көзқарастар жүйесі);
- 3) тұлғаның жеке басының адамгершілігі танымдары мен әдеттері;
- 4) мінезі мен темпераменті;
- 5) тұлғаның жеке басының жас ерекшеліктері.

Кәмелетке толмаған қылмыскерге жаза тағайындау кезінде осы аталған көрсеткіштер әрқашан естен шықпауы керек. Сонымен қатар сот жас қылмыскерге жазаның түрі мен мөлшерін тағайындау туралы мәселені шешу кезінде оны әртүрлі қасиеттердің динамикалық тұрғысынан нақты тұлға ретінде қабылдауы керек. Қазақстан Республикасының 09.07.2004 жылғы «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқықбұзушылықтан сақтандыру және балалардың қараусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» №591-11 Заңының 10-бабына сәйкес, кәмелетке толмағандарды құқық бұзушылық жасауға, қоғамға қайшы әрекеттер жасауға тартатын не балаларға қатысты басқа да құқыққа қарсы әрекеттер жасайтын адамдарды, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және (немесе) бағу жөніндегі өз міндеттерін орындамайтын не дұрыс орындамайтын не оларға теріс ықпал ететін ата-аналарды, заңды өкілдерді, педагогтарды, тәрбиелеушілерді, оқу, тәрбиелеу және басқа мекемелердің кәмелетке толмағандарды қадағалауға тиісті басқадай қызметкерлерін айқындап, оларды Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жауапкершілікке тарту жөнінде шара қабылдау құзыреті Ішкі істер органдарына берілген [7, 12 б.].

Бұл мақсатта полицияның кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік инспекторы:

- жас балалардың (кәмелетке толмағандардың) қоғамға жат және өзгедей сипаттағы топтарға жататындығын, бұл топтардың көшбасшылары мен белсенділерін, жиналатын жерлерін айқындайды;

- кәмелетке толмағандарды қылмыс немесе (және) қоғамға жат әрекет жасауға тартатын, оларды есірткі заттарын, жүйкеге әсер ететін немесе есеңгірететін заттарды қолдануға үйрететін адамдарды айқындайды;

- топқа кіретін кәмелетке толмағандарға, олардың ата-аналарына немесе заңды өкілдеріне Қазақстан Республикасының құқыққа қарсы іс-әрекеттер, әсіресе топтасып жасаған, қайталанған әрекеттер үшін жауапкершілік көзделген заңдары мен өзге нормативтік-құқықтық актілерінің талаптарын түсіндіреді;

- жастардың әртүрлі топтарының арасындағы қақтығыстардың алдын алу мақсатында сақтандыру жұмыстарын ұйымдастырады;

- кәмелетке толмағандардың қоғамға жат топтарын тарату және басқа бағдар беру, олардың көшбасшылары тарапынан болатын ықпалдың жолын кесу жөнінде шаралар қабылдайды.

Тәжірибе көрсеткендей кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың көбінде өлшем мен борыш сезімі, жөнсіздік пен тәртіптілік туралы түсінік жоқ. Жасөспірім өздерінің құмарлықтары мен құшартарлықтарының құлы болып кетеді. Мұндай жасөспірімдердің өмірлік қажеттіліктері көбіне примитивті, материалдық қажеттіліктері руханиға қарағанда басымырақ. Кәмелетке толмағандардың жас шегін анықтай отырып, заң шығарушы барлық жағдайларды ескереді, дегенмен шешуші маңызды кәмелетке толмағандардың жасына сәйкес келетін психологиялық ерекшеліктерге, әрекетінің қоғамдық қауіпті екендігін сезіну қабілетінің дәрежесіне береді. Кәмелетке толмағандардың істері бойынша бөлімшеде есепте тұрған сотталған кәмелетке толмағандар мен құқықбұзушы кәмелетке толмағандар саны жұртшылық пен мемлекеттік органдардың уайымын туғызуда. Ол уайымдар құқықтық, заңдық әсер ету шараларын жүзеге асырғанда он сегіз жасқа толмаған тұлғалардың құқықтары бұзыла ма, жоқ па осыған байланысты. Баланы бостандығынан айырып қылмыстық-атқарушы, пенитенциарды мекемеде ұстау қаншалықты заңға сыйымды екен?! Осы сияқты шаралар баланың түзелуіне әсер ете ме және бұл жағдайда альтернативті әсер ету шаралары қолданымды ма?!

Дегенмен, жалпы алғанда Қазақстан Республикасы бойынша жасөспірімдер қылмыстылығы төмендегені байқалады. Қазақстандық пенитенциарлық жүйені Алматы, Ақтөбе, Өскемен, Петропавл қалаларындағы төрт сотталған кәмелетке толмағандар үшін тәрбиелеу колниязлары құрайды. Бұдан басқа Алматы облысындағы әйелдер колниязының жанында кәмелетке толмаған сотталған қыздарға арналған локальды уческе бар. Психологтар мен педагог-ғалымдар жүргізген көптеген зерттеулер мынадай қорытынды шығаруға мүмкіндік береді: кез келген кәмелетке толмаған қылмыскерді дұрыс тәрбиенің ықпалымен түзетуге және дұрыс жолға салуға болады. Оған қол жеткізу үшін, ең біріншіден, жағымсыз мінез-құлық пен әдеттерден арылту мен жағымды құлықты тәрбиелеудің әдістері мен құралдарын анықтау, кәмелетке

толмаған қылмыскерлердің жеке басының психологиялық ерекшеліктерін білу қажет.

Статистика бойынша кәмелетке толмағандар арасында қылмыс ауылды жерге қарағанда қалалық жерлерде 2 есе көп жасалынады екен, оған мынадай жағдайлар әсер етеді:

1. Отбасындағы байланыстың нашарлауы, күнұзақ жұмыста болғандықтан ата-аналардың баланың жүріс-тұрысын бақылай алмауы.

2. Қылмыстық элементтердің қалаларда шоғырлануы, ал олардың бір мақсаты – жастарды қылмыстық әрекетке тарту.

3. Қалаларда мінез-құлқы қоғамға жат адамдардың өзара байланысу, топқа бірігу мүмкіндіктері зор.

4. Кәмелетке толмағандардың ересектердің көзінен таса жерде уақыт өткізуге мүмкіндік табуы.

5. Тұрған жерді тез ауыстырып, сол қала аумағында басқа жерге оңай жинала салу мүмкіндігі.

6. Тұрған жері мен бос уақытын өткізетін жер аралығының алшақтығы, мұндай жағдай әсіресе отбасылар бір жерден екінші орынға жаппай көшкенде болады, балалар бос уақытын бұрынғы тұрған жерде өткізуге ұмтылады.

7. Қалада материалдық қаражатты қылмыстық жолмен табу оңай.

8. Қалада жастарды өзіне тартатын «бұзылған» жерлер жеткілікті.

9. Ауыл жастары сияқты табиғатқа жақын емес, оларда мейірімділік, басқаларды аяушылық сезімі жақсы қалыптаспайды.

10. Ауылдағы сияқты емес, төңірегіндегілердің пікірімен онша санаспайды. Ауылға қарағанда қалада кәмелетке толмағандардың бос уақытты өткізуі көп шығынды керек етеді және жастарға арналған демалу орындарының болмауы құқыққа қарсы мінез-құлықтың асқындауына алып келеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Абдиров Н.М. Ранее выявление несовершеннолетних с антиобщественным поведением – основа эффективной профилактики правонарушений: Учебное пособие. – Караганда, 1989. – 284 с.

2. Шестаков Д. Преступность среди социальных подсистем: Учебник. – СПб.: Юридический центр, 2003. – 353 с.

3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: «Жеті жарғы», 2008 - 45 б.

4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. - Алматы: Жеті-жарғы. 2014.

5. Ғ.Б.Ерназаров Кәмелетке толмағандардың пайдақорлық қылмыстарының алдын алу проблемалары - – Алматы, 2008 – 40б

6. Садыкова Д.Н. Кәмелетке толмағандарға жасаған қылмысы үшін қылмыстық жауаптылық пен жаза тағайындау – Алматы, 2010 - 250 б.

7. Ерменбетова Л. Кәметке толмаған жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алудағы құқықтық тәрбиенің рөлі. //Юриспруденция сериясы вестник КазНПУ. 2006.- № 1. 57-62 б.

УДК 342.4

Қожахметова Д. З.

*Магистрант 2-го курса Евразийской юридической академии
им. Д.А. Кунаева Республика Казахстан,*

КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ОСНОВА ПОСТРОЕНИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

Аннотация: В настоящей статье рассмотрены общетеоретические и практические вопросы формирования правового государства в Казахстане, раскрыты проблемы реализации теории правового государства в отечественной практике формирования правовой государственности; выработаны теоретические и практические предложения, направленные на совершенствование деятельности государственных органов и институтов гражданского общества в современных условиях.

С обретением независимости Республика Казахстан начала поэтапный постепенный процесс демократизации общественной жизни и политической системы. Каждый этап эволюционного процесса создавал, хотя и не всегда последовательно, условия для следующего этапа демократизации страны: конституционное закрепление свободы слова и совести, многопартийность, создание двухпалатного Парламента, демократизация выборного законодательства, развитие гражданского сектора и др.

Такая ориентация на формирование и поэтапное развитие правового государства обусловлена объективными потребностями общественного и политического развития в постсоциалистическом Казахстане, целями и задачами утверждения принципов свободы и права во всех сферах жизни общества и государства.

По своему теоретическому содержанию и практической составляющей исследование может способствовать реализации Стратегии развития Казахстана до 2050 года, а также задач претворения в жизнь Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года.

Ключевые слова: Конституция, демократия, правовое государство, законодательство, демократические институты.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ- ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ҚҰРУДЫҢ НЕГІЗІ

Түйіндеме: Осы мақалада Қазақстанда құқықтық мемлекет қалыптастырудың жалпы теориялық және практикалық мәселелері қаралды, құқықтық мемлекеттілікті қалыптастырудың отандық практикасында құқықтық мемлекет теориясын іске асыру проблемалары ашылды; қазіргі жағдайда мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам институттарының қызметін жетілдіруге бағытталған теориялық және практикалық ұсыныстар әзірленді.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан кейін қоғамдық өмір мен саяси жүйені демократияландырудың кезең-кезеңімен біртіндеп процесін бастады. Эволюциялық процестің әрбір кезеңі әрдайым дәйекті болмаса да, елді демократияландырудың келесі кезеңіне жағдай жасады: сөз бен ар-ождан бостандығын конституциялық тұрғыдан бекіту, көппартиялылық, екі палаталы парламент құру, сайлау заңнамасын демократияландыру, азаматтық секторды дамыту және т. б.

Құқықтық мемлекетті қалыптастыруға және кезең-кезеңімен дамытуға мұндай бағдар постсоциалистік Қазақстандағы қоғамдық және саяси дамудың объективті қажеттіліктеріне, қоғам мен мемлекет өмірінің барлық салаларында бостандық пен құқық қағидаттарын бекітудің мақсаттары мен міндеттеріне негізделген.

Өзінің теориялық мазмұны мен практикалық құрамдас бөлігі бойынша зерттеу Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын іске асыру міндеттерін іске асыруға ықпал етуі мүмкін.

Түйін сөздер: Конституция, демократия, құқықтық мемлекет, заңнама, демократиялық институттар.

THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IS THE BASIS FOR BUILDING A RULE-OF-LAW STATE

Annotation: In this article, general theoretical and practical issues of the formation of the rule of law in Kazakhstan are considered, the problems of the implementation of the theory of the rule of law in the domestic practice of the formation of legal statehood are revealed; theoretical and practical proposals aimed at improving the activities of state bodies and civil society institutions in modern conditions are developed.

After gaining independence, the Republic of Kazakhstan began a gradual gradual process of democratization of public life and political system. Each stage of the evolutionary process created, although not always consistently, conditions for the next stage of the country's democratization: the constitutional consolidation of freedom of speech and conscience, multiparty system, the creation of a bicameral Parliament, the democratization of electoral legislation, the development of the civil sector, etc.

Such an orientation towards the formation and gradual development of the rule of law is conditioned by the objective needs of social and political development in post-socialist Kazakhstan, the goals and objectives of affirming the principles of freedom and law in all spheres of society and the state.

According to its theoretical content and practical component, the study can contribute to the implementation of the Development Strategy of Kazakhstan until 2050, as well as the tasks of implementing the Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030.

Keywords: Constitution, democracy, rule of law, legislation, democratic institutions.

Проблемы построения правовой демократической государственности является наиболее важными из числа других проблем, который призван решать суверенный Казахстан. Так, в Конституции Республики Казахстан в пункте 1 статьи 1 отмечается, что Казахстан утверждает себя демократическим, светским правовым, и социальным государством [1]. Надо отметить, что данная формулировка в полной мере отвечает идеям правового государства, мы в отличие от других стран, в том числе и наших соседей не обозначаем себя в Конституции как правовое государство, мы отмечаем, что лишь утверждаем, что Казахстан является демократическим правовым, светским и социальным государством. Эта глубинная мысль предполагает, что Казахстан лишь стоит на пути построения правового государства, поскольку правовое государство является идиллией, которое стремится человечество. Как таковое правовое государство не существует в природе, если взять даже развитые демократические Европейские, западные страны, то нельзя в полной мере утверждать, что они являются правовыми, поскольку мы отмечаем наличие многих проблем, даже связанных с нарушением прав и свобод человека в таких развитых странах США, Великобритания и другие. Поэтому построение демократической правовой государственности в нашей стране является одной из актуальных теоретических проблем, решение которых позволит в практической плоскости реализовать верховенство права.

Правовое государство как определенная теория и соответствующая практика организации политической власти и обеспечения прав и свобод человека и гражданина является одним из существенных достижений мировой цивилизации, политической и правовой культуры человечества. В этой связи сама идея гражданского общества как автономной от государства целостности не может обрести четких контуров потому, что границы (зачастую совершенно непроницаемые) между гражданским обществом и государством фактически существуют лишь для гражданского общества. Проблема заключается не в том, что отсутствует механизм законодательного ограничения власти, а в том, что он не может эффективно функционировать, пока государство выступает субъектом, а гражданское общество – объектом социальных преобразований. Сильная государственная власть в слабо развитом обществе стимулирует веру в

способность государства рационально управлять и теми социальными процессами, которые локализованы за пределами необходимо, возможного и допустимого для политического регулирования.

В Послании Президента Республики Казахстан К-Ж. Токаева народу Казахстана в марте 2022 года сказано: Сегодня же я хочу представить программу комплексной модернизации политической системы страны. Она базируется на зревшем многие годы общественном запросе на кардинальные перемены. В целом предлагаемые реформы являются отражением широкого спектра взглядов, существующих в нашем обществе. Они выступают логическим продолжением уже начатых преобразований и решают две насущные задачи.

Во-первых, содействуют последовательной демократизации, во-вторых, обеспечивают устойчивость и управляемость государства. Это особенно важно на фоне фундаментальных общественных сдвигов, происходящих внутри страны, а также нарастающей геополитической напряженности [2].

Нынешнее Послание отвечает идеям правового государства, в нем рассмотрены такие важные инициативы как: полномочия Президента, **переформатирование представительной ветви власти, совершенствование избирательной системы, Расширение возможностей для развития партийной системы, модернизация выборного процесса, усиление правозащитных институтов, повышение конкурентоспособности СМИ и укрепление роли институтов гражданского общества, децентрализация местного самоуправления** итд.

Кроме того, Национальный план развития республики Казахстан до 2025 года является документом первого уровня системы государственного планирования и разработан в реализацию долгосрочной Стратегии развития Казахстана до 2050 года. В котором сказано, государство стремится к созданию всех необходимых условий и возможностей для полноценной реализации предпринимательского, интеллектуального и творческого потенциала граждан, повышения их доходов и качества жизни. Одним из таких эффективных инструментов станет концепция «Слышащего государства», которая обеспечит регулярную обратную связь с населением [3].

Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 так же как и принятые в последние годы стратегические документы идут по пути построения правового государства, так в названном документе отмечается, что прозрачность правовой политики позволит повысить доверие к проводимым реформам вследствие формирования множественных точек доступа заинтересованных сторон в соответствии с концепцией «Слышащего государства», в том числе посредством развития и создания новых институтов, обеспечивающих учет интересов всех сторон, являющихся адресатами регулирования. Применение данного принципа будет способствовать принятию наиболее оптимального решения, поможет снизить степень влияния произвольных решений в процессе осуществления правового регулирования, а также станет ключевым фактором для его успеха [4].

В Концепции развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года обозначено, что на сегодняшний день весь мир вступил в эпоху турбулентности, возрастающей волатильности, неопределенности социального, экономического и политического развития.

В ходе преодоления странами масштабных вызовов особую важность приобретает вопрос общественного доверия к государству, его готовности к изменениям. Устойчиво формируется запрос на более эффективное государственное управление, участие граждан в принятии управленческих решений.

Вместе с тем действующая модель государственного управления, основанная на административно-контрольной форме взаимодействия государства и населения, не в полной мере отвечает ожиданиям населения.

Вследствие чего назрела необходимость формирования сервисной и «человекоцентричной» модели государственного управления, в которой главными ценностями являются граждане и их благополучие.

Настоящая Концепция развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года отражает смысловой вектор трансформации государственного сектора и определяет основные принципы, задачи и подходы модернизации государственного управления [5].

В процессе построения правового государства Конституция рассматривается уже не только как оформление и закрепление механизма властвования в государстве, а как правовой документ высшей юридической силы, определяющий развитие всех отраслей права и имеющий прямое действие. На основе Конституции базируется и развивается весь правовой массив государства, приобретая всеобщее признание. Не случайно, что с принятием Конституции у любого государства появляется некая новая точка отсчета его существования. В связи с этим Конституция Республики Казахстан 1995 года является новым этапом развития государства, она закрепила особый порядок общественного и государственного устройства страны. Как Основной закон она определяет правовые основы перехода к рыночной экономике и формирования правового государства.

Конституционные основы общества и государства как специальное правовое понятие, в котором отражается тот факт, что реальные отношения, исполняющие в общественной жизни роль основ, закрепляются и охраняются юридическими средствами. Конституционные основы общества и государства общества и государства содержат как общее, так и особенное. Их специально юридическая функция заключается в том, что они служат посредствующим звеном в регулировании отдельных правовых связей в обществе.

Конституция Республики Казахстан регулирует широкий круг общественных отношений. Это относится также к вопросам государственно-правовой политики, организации взаимодействия властей на различных уровнях, защиты и прав и законных интересов человека и гражданина, функционирования финансово-кредитного механизма и т.д.

В силу этого Конституция Республики Казахстан занимает главенствующее положение в иерархии правовой системы страны. Например, конституционные основы общества и государства являются юридической базой для развития действующего законодательства и соответствующих ему отраслей и институтов правовой системы Казахстана.

Обладая особым верховенством на территории государства, Конституция в то же время является весьма кратким законодательным актом, который не содержит и не должен содержать детального регулирования всех аспектов проявления государственной и социальной политики. Однако это не мешает Конституции оставаться Основным законом, которому должны соответствовать принимаемые в государстве законы, акты местного самоуправления, иные правовые предписания.

Действующее право активно влияет на все экономические и социальные процессы жизнедеятельности общества. Принципы права и всего механизма правового регулирования выступают в качестве идейной пружины, основных начал, характеризующих содержание норм, правоприменительных актов, главные направления их функционального воздействия на общественные отношения.

Проведенные в Казахстане конституционные реформы направлены на решение стратегических задач по демократизации политической системы страны. Например, с передачей полномочий Президента Парламенту Республики Казахстан сформирован своего рода противовес между ветвями власти, установлена ответственность Правительства не только перед Президентом, но и перед Парламентом, что позволит повысить качество государственных структур, предоставляемых исполнительной властью, а также обеспечит прозрачность их деятельности. По сути, это начало перехода от президентской формы правления к президентско-парламентской форме правления, что является очередным шагом на пути к сильному демократическому правовому государству. В целях сохранения политической стабильности, укрепления межнационального согласия и социального партнерства повышена роль политических партий, Ассамблеи народа Казахстана в общественной жизни страны. Им дана возможность делегировать своих представителей в Мажилис Парламента, что и произошло в ходе последних парламентских выборов. Это введение способствовало демократизации законодательства, государственной поддержке политических партий.

Важно было понять главное: как в странах, находящихся на различных ступенях развития, имеющих многообразные социокультурные, национальные и иные особенности и различные правовые системы, Конституции решали главную задачу - способствовали укреплению стабильности, повышению благосостояния народа и развитию демократии. Эти идеи нашли логичное воплощение при разработке проекта Конституции Республики Казахстан. Так, Сартаев С.С. и Назаркулова Л.Т. в монографии «Становление Конституции Республики Казахстан: проблемы и перспективы» указывают, что «по сути,

Конституция – правовая макро модель общества. Именно она способствует стабильности и урегулированности всего государственного и общественного строя. В Конституции закрепляются организационные механизмы и процедуры, необходимые для реализации концепции господства права» [6,с.90].

В настоящее время преобладает взгляд на эти проблемы с точки зрения общечеловеческих идеалов и ценностей. Дело в том, что в общественном сознании все больше утверждается мысль о том, что основанное на демократических принципах правовое государство может стать эффективным орудием урегулирования конфликтов, возникающих в обществе, утверждения в нем законности и правопорядка. Конституция содержит полный каталог прав человека, соответствующий международным стандартам.

Конституция Республики Казахстан – основной, главный нормативный акт государства и общества, становящегося на путь демократического, цивилизованного развития. Конституция устанавливает государственный и общественный строй страны и принципы их организации и функционирования с ориентацией на перспективу. Конституция является источником не только конституционного права, но и всех отраслей национального права. В ней закрепляется конституционный статус человека и гражданина [7,с.30].

Таким образом, конституционные основы страны представляют собой особое правовое понятие, отражающие общие для государственно-правовой системы требования и особые формы их реализации через отдельные нормы или их группировки. В этом смысле конституционные основы можно определить как закрепленные в конституционном законодательстве принципы и иные начала и требования, обязательные для развития всей государственно-правовой системы Республики Казахстан.

В этой связи в статье «Строим правовое государство» К. Жиренчин и К.К. Айтхожин отмечают, что в «условиях формирования гражданского общества и правового государства одной из первостепенных задач науки конституционного права является всесторонний анализ содержания и сущности казахстанского конституционализма и разработка теории Конституции» [8,с.57]. Продолжая данную мысль, укажем, что Конституция важна и необходима для современного государства, прежде всего потому, что в ней закрепляются принципы, функции, назначение и основы организации, формы и методы их деятельности. Самое главное – Конституция придает высшую юридическую силу правам и свободам человека, защищает его честь и достоинство.

Рассматривая воплощение идеи правового государства в Казахстане, следует отметить, что его строительство началось лишь в новых условиях развития рыночных отношений, глубокой демократизации общества и государства, отказа от тоталитарного режима и постепенного создания правового государства. Поэтому структура и содержание Конституции отражает реальное соотношение социальных сил в обществе и специфику политических и правовых традиций, сложившихся в Казахстане на современном этапе его

развития, является правовой основой для устойчивого демократического развития нашей страны.

Критерием изменения уровня демократичности и эффективности правового государства является установление такого порядка, когда государство существует для человека и главное свое назначение видит в том, чтобы реализовывать свои права и интересы. Высокая степень государственной и общественно-правовой защищенности интересов личности – одна из неотъемлемых составных частей характеристики общего состояния и развития гражданского общества.

Конституция Республики Казахстан имеет ясную логику построения, основанную на органической связи: человек – общество – государство. В основу конституционного строя страны положены фундаментальные принципы государства: народовластие, государственный суверенитет, гуманизм, верховенства права, сочетание единства и разделения государственной власти, политическое и идеологическое многообразие, полное участие Республики Казахстан в мировом сообществе и др.

В Конституции Республики Казахстан определены статус человека, гражданина, государственного и общественного строя страны и стратегические правовые идеи. Это выражается в положении Конституции о том, что Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством. Стать таким государством в одночасье невозможно. Как показывает исторический опыт становления передовых государств, нужно определенное время, искреннее желание, активное творческое деяние для достижения поставленной цели. Научный и правовой анализ идей, принципов, норм Конституции Республики Казахстан показывает, что она содержит мощный заряд, который дает энергию для экономического, социального, политического и духовного прогресса страны.

Исходя из этого фундаментального принципа, необходимо отметить, что к настоящему времени в Казахстане заложен фундамент демократической политической системы государства, созданы совершенно новые современные демократические институты, активизировалась гражданская инициатива общества, эффективно реализован базовый принцип демократии - разделение власти на три ветви - законодательную, исполнительную и судебную - с четкими механизмами сдержек и противовесов. Кроме того, в Казахстане созданы все условия для развития важнейшего института демократии – парламентаризма, успешно прошел проверку временем профессиональный двухпалатный Парламент, в котором обеспечивается представительство многообразных интересов общества.

Полагаем возможным выделить следующие проблемы в конституционном развитии Казахстана как правового государства.

1 Необходимо модернизировать выборную систему страны, поскольку именно конкурентные выборы, в которых участвуют все граждане и политические силы должны определять сущность правового государства.

2 Необходимо перераспределение властных полномочий между центром и регионами, а также полноценное развитие институтов местного самоуправления.

3 Необходимо реальное обеспечение политического плюрализма и многопартийности в стране. Хотя в стране действуют различные политические партии, на практике лишь партия «Нур Отан» имеет реальное влияние на политический процесс.

4 Необходимо укрепление такого важнейшего сегмента гражданского общества, как неправительственные организации. Хотя в Казахстане их численность достигает более 5 тысяч, в реальности действует лишь четверть из них.

5 Проблемы имеются и в информационной сфере общества, особенно в реализации свободы самовыражения, свободы высказывать свое мнение и критиковать власть, реализации права граждан на альтернативные источники информации. Особенно это касается Интернет-пространства. Многие сайты, в частности оппозиционного характера, порой оказываются недоступными для пользователя. Казахским законом о СМИ Интернет признан СМИ, и это накладывает на Интернет большие обязанности и ограничения.

6 Несмотря на закрепление в Конституции прав и свобод человека и гражданина, до сих пор наблюдаются их грубые нарушения. Согласно Основному Закону, права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми, определяют содержание и применение правовых актов. Конституция обязала законодателя при принятии законов, в первую очередь исходить из этой нормы и ставить во главу угла права человека. Более того, Казахстан присоединился к основополагающим международным пактам о гражданских, политических, экономических, социальных и культурных правах. К сожалению, это присоединение не повлияло должным образом на деятельность отечественных правоохранительных органов.

Несмотря на такую мощную основу своего бытия, эти ценности нуждаются и в особой защите государства и именно поэтому в Конституции закреплено строго императивное требование, адресованное государству – защищать человека, его права и свободы, считая это своей первейшей задачей. Отметим, что в настоящее время имеется множество органов, обеспечивающих защиту прав и свобод человека в Республике Казахстан. Но предстоит еще сделать многое для того, чтобы главная идея Конституции наполнялась все больше реальным содержанием на уровне развитых стран и в республике создаются необходимые условия для этого. Так, К.К. Айтхожин в статье «Реализация потенциала Конституции Республики Казахстан» отметил, что важнейшей особенностью Конституции Республики Казахстан является ее открытый характер, связанный с вариативностью развития общества в различных сферах ее жизнедеятельности. Во всех сферах общества, включая политические, экономические, идеологические и иные социально-культурные отношения. Основным законом не предопределяет конечный результат развития страны,

который остается открытым в рамках утверждения демократическим, правовым, социальным и светским государством, высшими ценностями которого является человек, его жизнь, права и свободы». Далее он заметил: «практика конституционного процесса показывает, что, несмотря на значительный прогресс в становлении и развитии отечественного конституционализма, до сих пор остаются проблемы, связанные с нереализованностью потенциала Конституции» [9,с.5-8].

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.01.2022г.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (электронный ресурс).

2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» 2022 жыл 16 наурыз. <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953> (электронный ресурс).

3. Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2025 года и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636> (электронный ресурс).

4. Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (электронный ресурс).

5. Об утверждении Концепции развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года Указ Президента Республики Казахстан от 26 февраля 2021 года № 522 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522> (электронный ресурс).

6. Сартаев С.С., Назаркулова Л.Т. Становление Конституции Республики Казахстан: проблемы и перспективы. – Алматы, 2001. – С. 90.

7. Сапарғалиев Г.С. Конституционное право Республики Казахстан. – Алматы: Жеті-Жарғы, 1998. – 30 с.

8. Жиренчин К., Айтхожин К.К. Строим правовое государство // Вестник Университета им. Д.А. Кунаева. – 2006. - №4. – С. 56-57.

9. Айтхожин К. Реализация потенциала Конституции Республики Казахстан / Закон и время 2007.- С.5-8.

Мамажанов Е.А.

*Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.*

БЕЙБІТШІЛІК ПЕН АДАМЗАТ ҚАУІПСІЗДІГІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАР: ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ САРАЛАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме: Мақалада бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар туралы нормаларды құрастыру мәселелері (ҚР ҚК 4-тарауы) және аталған қол сұғушылық субъектілерінің білікті мінез-құлқын регламенттеудің пікірталас мәселелері қарастырылады. Қазақстанда бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстарға қарсы әрекеттердің нормативтік, оның ішінде қылмыстық-құқықтық құралдары әлі толық қалыптастырылмағаны және практикада тиісті шамада сыналмағаны анық, құрамдардың конструкциялары құқық қолдану практикасының қажеттіліктеріне және криминологиялық негіздерге әрдайым сәйкес келе бермейді. Автордың басты бағыты жауапкершілікті нормативтік саралаудың кемшіліктерін зерттеуге бағытталған. Жұмыста ҚР ҚК 4-тарауының баптарында қылмыстық-құқықтық тыйымдардың саралау белгілерімен қанықтыру жеткіліксіз болып табылатыны атап өтілген. Қазіргі уақытта аталған тараудың тек үш баптар (161, 170, 173-баптар) жеке білікті құрамдардан тұрады. Баптардың редакцияларын қалыптастыру кезінде заң шығарушы оларды қажетті дифференциалды жағдайлармен толтыруға, криминологиялық мазмұны мен бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне зиян келтіретін белгілі бір Заңсыз мінез-құлқтың қоғамдық қауіптілік деңгейін ескеруге тиісті мән бермегені анық. Мақалада белгілі бір біліктілік жағдайларын ч. нормаларында бекіту туралы бірқатар нормативтік шешімдер ұсынылған. ҚР ҚК 4-і жекелеген қол сұғушылықтардың қоғамдық қауіптілік сипаты мен деңгейінің мазмұнын талдайды, қылмыстардың білікті құрамын құрастыруда осы мән-жайларды есепке алуды негіздейді.

Түйінді сөздер: қылмыстық құқық, халықаралық құқық, қылмыс, бейбітшілік, қауіпсіздік, адамзат, соғыс қылмыстары, жауапкершілікті саралау, білікті құрам, біліктілік белгілері.

ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ МИРА И БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА: НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация: В настоящей статье рассматриваются проблемы конструирования норм о преступлениях против мира и безопасности человечества (гл. 4 УК РК) и дискуссионные вопросы регламентации квалифицированного поведения субъектов указанных посягательств. Очевидно,

что в Казахстане нормативные, в том числе и уголовно-правовые, инструменты противодействия преступлениям против мира и безопасности человечества окончательно еще не сформированы и не опробованы практикой в должной мере, конструкции составов не всегда соответствуют потребностям правоприменительной практики и криминологическим основаниям. Основное внимание автора уделено исследованию пробелов нормативной дифференциации ответственности. В работе отмечается, что в статьях гл. 4 УК РК насыщение квалифицирующими признаками уголовно-правовых запретов является недостаточным. В настоящее время только три статьи (ст. 161, 170, 173) указанной главы содержат отдельные квалифицированные составы. Очевидно, в период формирования редакций статей законодатель не уделил должного внимания их наполнению необходимыми дифференцирующими обстоятельствами, учету криминологического содержания и уровня общественной опасности того или иного противоправного поведения, причиняющего вред миру и безопасности человечества. В статье предлагается ряд нормативных решений по закреплению определенных квалифицирующих обстоятельств в нормах гл. 4 УК РК, анализируется содержание характера и уровня общественной опасности отдельных посягательств, обосновывается учет этих обстоятельств в конструировании квалифицированных составов преступлений.

Ключевые слова: уголовное право, международное право, преступление, мир, безопасность, человечество, военные преступления, дифференциация ответственности, квалифицированный состав, квалифицирующие признаки.

CRIMES AGAINST THE PEACE AND SECURITY OF MANKIND: SOME PROBLEMS OF DIFFERENTIATION OF RESPONSIBILITY

Annotation: This article discusses the problems of constructing norms on crimes against the peace and security of mankind (Chapter 4 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) and controversial issues of regulating the qualified behavior of the subjects of these encroachments. It is obvious that in Kazakhstan, regulatory, including criminal law, tools for countering crimes against the peace and security of mankind have not yet been fully formed and tested in practice to the proper extent, the structures of the compositions do not always meet the needs of law enforcement practice and criminological grounds. The author's main attention is paid to the study of gaps in the normative differentiation of responsibility. The paper notes that in the articles of Chapter 4 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, saturation with qualifying signs of criminal law prohibitions is insufficient. Currently there are only three articles (Articles 161, 170, 173) these chapters contain separate qualified compositions. Obviously, during the formation of the editorial boards of the articles, the legislator did not pay due attention to filling them with the necessary differentiating circumstances, taking into account the criminological content and the level of public danger of this or that illegal behavior that harms the peace and security

of mankind. The article proposes a number of regulatory decisions on fixing certain qualifying circumstances in the norms of Chapter 4 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, analyzes the content of the nature and level of public danger of individual encroachments, justifies the consideration of these circumstances in the construction of qualified elements of crimes.

Keywords: criminal law, international law, crime, peace, security, humanity, war crimes, differentiation of responsibility, qualified personnel, qualifying signs.

Қылмыстық құқық ғылымында қылмыстық жауаптылықты ҚР Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлігінде саралауды заң шығарушы негізінен төмендегілер арқылы жүзеге асырады деп танылды:

а) білікті құрамдар (саралау белгілері);
б) қылмыстық жауаптылықтан босатудың арнайы түрлерін пайдалану;
в) белгілі бір, балама және кумулятивтік санкцияларға қатысты;
г) қосымша жазаларды қолдану мүмкіндігіне (факультативтілігіне) жол беру.

Мәселен, ҚР ҚК-нің 161-бабында (басқыншылық соғысты тұтандыруға насихат жүргізу немесе жария түрде шақыру) 2-бөлігінде білікті мінез-құлық ретінде бұқаралық ақпарат құралдарын не ҚР мемлекеттік лауазымын атқаратын адам жасаған әрекеттер көрсетілген [1].

Егер қылмыстық заңның кейінгі өзгерістерінде заң шығарушы өзге баптарда (мысалы, 105-баптың 4-бөлігінің "2" - тармағы, 132-баптың 2-бөлігі, 134-баптың 2-бөлігі және т.б.). Интернет желісін пайдалануды көрсету арқылы бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану аясын кеңейтті, ал ҚР ҚК 161-бабына қатысты мұндай толықтырулар болған жоқ. Заң шығарушының мұндай "ұмытшақтығы" ҚР ҚК-нің 4-тарауына назардың жеткіліксіз болуымен түсіндіріледі және сөзсіз қылмыстық құқықтың олқылығына әкеп соғады. Қазіргі жағдайда виртуалды кеңістікті дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарына (газеттер, теледидарлар және т.б.) қарағанда заңсыз мақсаттарда (агрессивті соғысты бастауға қоғамдық үндеулерді жүзеге асыру) пайдалануға болатыны анық.

Қылмыстық әрекеттің криминологиялық сипаттамаларын ескеру біліктілік жағдайларын реттеуде өте маңызды екенін ескеріңіз. Сонымен, жоғарыда айтылғандай, қарастырылып отырған нормада Қазақстан Республикасының мемлекеттік лауазымын атқаратын адамдар "білікті" субъектілер болып танылды. Біздің заманымызда, мысалы, мемлекеттік лауазымдағы адам агрессивті соғысты бастауға кез-келген түрде шақыратындығын елестету өте қиын. Іс жүзінде, осы субъектілерді өткізуге қылмыстық-құқықтық қарсы іс-қимыл өзектілігін жоғалтады және объективті шындық аймағынан нормативтік алдын-алу аймағына ауысады. Шындығында, Қылмыстық кодекстің 4-бөлімінде бекітілген қылмыстық мінез-құлықтың көптеген түрлері (соның ішінде білікті) алдын-алу шеңберінде орналасқан деп айтамыз.

Біліктілік мән-жайлары бекітілген екінші норма - бұл ҚР ҚК 170-бабы (жалдамалылық). Осы баптың 2-бөлігінде қылмыс субъектісі мен жәбірленушіні сипаттайтын белгілер көрсетілген: адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып немесе кәмелетке толмаған адамға қатысты жасаған іс-әрекеттері білікті деп танылды. Біз мұндай белгілердің болуын негізді және құқық қолдану практикасының қажеттіліктеріне және криминологиялық негіздерге сәйкес деп санаймыз. Соңғы жылдары жалдамалыны жалдаудың басым бөлігі (ең алдымен радикалды ислам топтары) Интернет желісінде жүзеге асырылатынын ескере отырып, ҚР ҚК-нің 170-бабында жалдамалыларды жалдауға және оларды дайындауға қатысты саралау белгісі ретінде ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді (Интернет желісін қоса алғанда) пайдалануды көздеу қажет.

Түрлі жылдары заң әдебиетінде құрамның өзге де белгілері бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар туралы нормаларда саралаушы деп аталды, мысалы, ҚР ҚК 160-бабының 2-бөлігінде, 163-бабында, 170-бабының 3-бөлігінде бекітілген [2, 56]. Біз бұл ұстаным өте даулы болып көрінеді деп санаймыз. Біздің ойымызша, бұл шабуылдар білікті емес және, тиісінше, дифференциалды мән-жайларды қамтымайды. Шын мәнінде, олар баптың әртүрлі бөліктерінде бекітілген тәуелсіз құрам. Мұндай нормативтік шешімдер қылмыстық жауапкершілікті саралау ережелеріне қайшы келеді және сөзсіз заңнамалық қайта құруды талап етеді [3, 300].

Егер шетелдік заңнамада зерттелген әрекеттерге қатысты біліктілік белгілерін қолдану туралы айтатын болсақ, біріншіден, дамыған еуропа елдерінің доктриналық және заңнамалық қылмыстық-құқықтық тәжірибесінде жауапкершілікті саралау құбылысы жоқ екенін атап өткен жөн (бұл ұғымды ішкі түсінуде); екіншіден, жауапкершілікті күшейтетін белгілерді қолдану елдер арасында ғана емес, нақты қылмыстық заң шеңберінде де айтарлықтай айырмашылықтарға ие [4, 167].

Саралау белгілерімен әлсіз қанықтыру отандық қылмыстық заңның Ерекше бөлігінде оны әзірлеу және қабылдау кезінде көптеген басқа қылмыстық-құқықтық тыйымдарға да тән болғанын атап өтеміз. Саралау жағдайлары өмір мен денсаулыққа, жыныстық бостандыққа және жыныстық тұтастыққа, меншікке және басқаларға қарсы қылмыстар туралы тарауларда белсенді қолданылды. Бұл жағдай аталған нормаларды регламенттеу мен қолданудың ұзақ тарихи-құқықтық тәжірибесіне, олардың құқық қолдану практикасында жеткілікті болуына, доктриналық зерделенуіне байланысты болды. Керісінше, экономикалық қызмет және басқа да салалардағы адам мен азаматтың конституциялық және басқа да құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар туралы нормаларды құру процесінде біліктілік белгілерін енгізу өте сирек және жүйесіз болды. Заң шығарушы бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстарды реттеуде де білікті жағдайлардың тұрақты жиынтығын қолданбаған. Нысанның ерекшелігіне және осы шабуылдардың криминологиялық мазмұнына қарамастан, мұндай саралау әдісін жеке шабуылдар үшін қолдануға болады деп санаймыз, бұл төменде талқыланады.

Нақты қол сұғушылықтың тікелей объектілерін анықтау бөлігінде жауапкершілікті саралау ережелерін іске асырудағы кейбір жағымсыз аспектілерді атап өткен жөн. Мысалы, басқыншылық соғысты тұтандыру (ҚР ҚК 160-б. 1-б.) және басқыншылық соғысты жүргізу (ҚР ҚК 160-б. 2-б.), біздің ойымызша, қоғамдық қауіптіліктің салыстырмалы мазмұнымен тұрақты дәйекті (біртекті) іс-қимылдар болып табылады. Кейбір жағдайларда агрессивті соғыстың басталуы соғыстың объективті шындығына қарағанда әлдеқайда қауіпті болуы мүмкін. Соңғы онжылдықтардағы әскери тәжірибе көрсеткендей, соғыстарды тұтандыру мен жүргізуді әдетте сол адамдар жүзеге асырады. Аталған белгілерді ҚР ҚК 160-бабының әртүрлі бөліктеріне орналастыру, біздің ойымызша, ақталмаған. Норманың санкцияларында он жылдан жиырма жылға дейін бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны көздей отырып, баптың бірінші бөлігінде көрсетілген барлық әрекеттерді анықтаған дұрыс деп санаймыз. Әрекеттер желісіндегі әлеуметтік қауіптіліктің айырмашылығы-жоспарлау, дайындау, босату, агрессивті соғысты жүргізу – жауапкершілікті даралау процесінде ескеру.

Баптың екінші бөлігінде *de lege ferenda* тәртібімен іс-әрекет жасауды сипаттайтын саралау белгілерін пайдалана отырып: 1) ұйымдасқан топтың; 2) бейбіт халықтың жаппай қырылуына немесе өзге де ауыр зардаптарға әкеп соққан білікті құрамдарды орналастырған дұрыс. Бұл ретте он бес жылдан жиырма жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру немесе өмір бойы бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделсін.

Қарсы дәлел ретінде біз соңғы ұсыныстарымызға қатысты әртүрлі сыни бағалауды болжаймыз. Біріншіден, ұйымдасқан топтың шабуыл жасағаны үшін жауапкершілікті күшейту қаншалықты қажет? Мұндай нормативтік шешім криминологиялық тұрғыдан негізделген және заң техникасы мен жауапкершілікті саралау ережелеріне толық сәйкес келетін сияқты. Зерттелетін норманың диспозициясында көрсетілген әрекеттер көбінесе жалғыз жасалмайтыны анық, әсіресе агрессивті соғысты жоспарлауға, дайындауға және жүргізуге қатысты. Қазіргі заманғы ауқымды соғыс, әсіресе көптеген қарулы адамдар мен әскери техниканың қатысуымен, күрделі көп өлшемді құбылыс болып табылады және оның әртүрлі құрамдас бөліктеріне біртұтас қылмыстық ниетпен, мақсаттармен және мотивтермен біріктірілген адамдардың біртұтас иерархиялық тобының қатысуын талап етеді. Мұндай топтың қызметі, сөзсіз, қатаң құқықтық бағалау мен жауапкершілікті күшейтуді талап етеді. Сонымен қатар, бірқатар қылмыстар үшін (мысалы, өнер. ҚР ҚК 170, 173-баптары), қаралып отырған тарауда бекітілген, жасалған әрекеттің қоғамдық қауіптілік деңгейін арттыратын айқын мән-жай адамдар тобының алдын ала сөз байласу арқылы көрсетілген әрекеттерді жасауы болып табылады.

Әрине, топтық жалданушылық (ҚР ҚК 170-б.), халықаралық қорғауды пайдаланатын адамдарға немесе мекемелерге шабуыл жасау (ҚР ҚК 173-б.) белгілі бір криминогендік жағдайларда ұйымдасқан топқа тән жоғары деңгейдегі тұтастықпен, ұйымдастырумен және жоспарлаумен байланысты болмауы

мүмкін, бірақ, соған қарамастан, неғұрлым қауіпті қылмыстық әрекетті заңнамалық тұрғыдан көрсетуді талап етеді. мінез-құлық. Демек, ҚР ҚК 170, 173-баптарындағы саралау белгісі ретінде адамдар тобының алдын ала сөз байласу бойынша іс-әрекет жасауын бекіту орынды деп санаймыз.

Екіншіден, бейбіт халықтың жаппай қырылуын немесе өзге де ауыр салдардың басталуын сипаттайтын саралау мән-жайларын енгізуге қарсы болуымыз мүмкін. Соңғы уақыттағы қарулы қақтығыстардың тарихына жүгінсек, әр жағдайда теріс салдар айтарлықтай өзгеруі мүмкін деп нақты айтуға болады. Мәселен, БҰҰ-ның Адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы Комиссары басқармасының мәліметінше, соғыс басталғаннан бастап 24 наурызға дейін Украинада және Донбасс республикалары ішінара мойындаған аумақтарда 1081 бейбіт тұрғынның өлімі, сондай-ақ 1707 бейбіт тұрғынның жарақаты расталған. қаза тапқандардың арасында - 93 бала, жараланғандардың арасында - 120 бала. Зардап шеккендердің жалпы санынан Донецк және Луганск облыстарында 1240 адам қайтыс болды немесе жарақат алды, оның ішінде ішінара танылған КХДР және ЛПР республикалары басқаратын аумақта 283 адам. Адам құқықтары жөніндегі басқарма бейбіт тұрғындар арасындағы нақты шығындар, әсіресе Украина Үкіметі басқаратын аумақта, айтарлықтай жоғары болуы мүмкін екенін айтты [5]. Қылмыстың жекелеген кезеңдерінде (жоспарлау, дайындық) қаза тапқандар мүлдем болмайды деп болжауға болады. Қайтыс болған адамдардың санын есептеу мен құқықтық бағалаудың белгілі бір цинизмін түсіне отырып, біз жасаған әрекеттің әлеуметтік қауіптілік деңгейін талдау және есепке алу үшін бұл өте маңызды екенін анықтаймыз.

Сол сияқты, басқа да ауыр зардаптардың – мүліктік, ұйымдастырушылық, экологиялық және басқалардың сипаттамаларына жүгіну керек. Мысалы, Кувейт Ирактың агрессивті шабуылының нәтижесінде үлкен мүліктік және экологиялық шығындарға ұшырады. Тек жанып жатқан ұңғымаларды сөндіру және олардағы жабдықтарды қалпына келтіру құны 12 млрд долларға бағаланды [6, 811]. Сонымен қатар, әрдайым емес, мысалы, экологиялық сипаттағы әрекеттер мен салдарлар экоцид ретінде анықталуы мүмкін, өйткені олар агрессивті соғысты бастаған және жүргізген адамның ниетінен "үзілуі" мүмкін.

Парсы шығанағы аймағындағы әртүрлі соғыстардың салдарын зерттеушілер ауыр экологиялық зиянның басталуы соғыс қимылдарының сипаты мен мазмұнына емес, ең алдымен осы мұнай аймағының ерекшелігіне байланысты екенін айтады. Мұндай соғыстардың міндеттеріне мұнай өндіру инфрақұрылымына және, тиісінше, табиғи ортаға сыни залал келтіру кірмейді. Басқа соғыс театрында осындай соғыс жүргізу жаһандық экологиялық зиян келтірмеуші еді. Демек, басқа қылмыстардың белгілеріне жатпайтын ауыр зардаптар туындаған кезде жауапкершілікті арттыратын жағдайдың болуы толығымен негізделген.

Сонымен қатар, ҚР ҚК 4-тарауында саралау мән-жайларын реттеуде заң шығарушының дәйектілігі мен жүйелілігінің жоқтығы туралы тезисті қабылдаған жөн. Шынында да, дәл осындай белгі – адамға өлім келтіру-ҚР ҚК

163-бабында бекітілген, тыйым салынған құралдар мен соғыс жүргізу әдістерін қолдануды көздейтін білікті құрамға ұсынылады. Шын мәнінде, бұл норма соғыс қимылдарының салдарын көрсетеді, нәтижесінде адам өлімі түріндегі салдар нақты болуы мүмкін. Мұндай салдарлар іс-әрекеттің әлеуметтік қауіптілік деңгейін шынымен арттырады, бірақ, өкінішке орай, бұл жағдай қазіргі уақытта заң шығару тәжірибесінде ескерусіз қалдырылды.

Сонымен, криминологиялық ерекшеліктерді, практика қажеттіліктерін және превенция міндеттерін ескере отырып, ҚР ҚК 4-тарауының нормаларында төменде көрсетілген қол сұғушылықтарға қатысты мынадай саралау мән-жайларын бекітуге болады деп ойлаймыз:

- 1) адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша жасалған әрекеттер - ҚР ҚК 170, 173-баптары;
- 2) ұйымдасқан топ жасаған әрекеттер - ҚР ҚК 160-174-баптары;
- 3) адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып жасаған әрекеттер - ҚР ҚК 162-б.;
- 4) адамға өлім келтірген әрекеттер - ҚР ҚК 163-б.;
- 5) бейбіт халықтың жаппай қырылуына немесе өзге де ауыр зардаптарға әкеп соғатын әрекеттер - ҚР ҚК 160, 163 баптың 2-бөлігі, 168, 169 баптар;
- 6) ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді (Интернет желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалған әрекеттер - ҚР ҚК 161-бабы, 170-бабының 1-бөлігі.

Список использованной литературы:

1. 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (кейінгі өзгерістермен және толықтырулармен) [Электрондық ресурс] // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
2. Галиева Д.М. Преступления против мира и безопасности человечества в уголовном праве Республики Казахстан // Государство и право. - 2018. - № 3. - С. 56-62.
3. Медиев Е.И. Юридически-техническое оформление преступлений против мира и безопасности человечества в современном уголовном законодательстве // Законность. - 2019. - № 1. - С. 299-307.
4. Baer George W. Crimes against the peace in criminal law and the activities of the criminal justice of European countries. - Cambridge: Harvard University Press, 2019. - 235 p.
5. Украина: обновленные данные по числу жертв среди мирных жителей на 25 марта // <https://www.ohchr.org/ru/press-releases/ukraine>
6. Fisk R. The Great War For Civilisation: The Conquest of the Middle East. - London: Publisher Fourth Estate, 2015. - 1136 p.

Онгаров Е.В.

Магистрант 2 курса

Евразийская юридическая академия им. Д.А. Кунаева

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВА ГРАЖДАН РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПРИНИМАТЬ УЧАСТИЕ В УПРАВЛЕНИИ ДЕЛАМИ ГОСУДАРСТВА

Аннотация: Конституция Республики Казахстан провозглашает нашу страну демократическим государством, в котором конституционный строй основывается на признании народа источником власти. Среди правовых возможностей участия граждан Республики Казахстан в осуществлении народовластия основным и приоритетным признается предусмотренное статьей 33 Конституции Республики Казахстан право участвовать в управлении государственными делами, которое юридически обеспечивает включение их в сферу политической жизни страны. Научный и практический интерес обращение к проблемам данного конституционного права предопределяется повышением роли граждан в политической жизни страны в условиях дальнейшей демократизации общества и государственности. Трансформационные процессы Республики Казахстан в демократическое общество актуализируют проблемы исследования роли отдельного гражданина Республики Казахстан и коллективов граждан в политической жизни, требуют переоценки их места в системе политико-правовых отношений.

Ключевые слова: политические права, управление государственными делами, гражданин, государственная власть, демократия, выборы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАРНАМА ҚЫЗМЕТІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША

Түйіндеме: Қазақстан Республикасының Конституциясы біздің елімізді демократиялық мемлекет деп жариялайды, онда конституциялық құрылым халықты биліктің қайнар көзі деп тануға негізделген. Қазақстан Республикасы азаматтарының демократияны жүзеге асыруға қатысуының құқықтық мүмкіндіктерінің арасында Қазақстан Республикасы Конституциясының 33-бабында көзделген мемлекеттік істерді басқаруға қатысу құқығы танылады, бұл олардың басты және басым ретінде елдің саяси өмірінің саласына енгізілуін заңдық тұрғыдан қамтамасыз етеді. Осы конституциялық құқықтың проблемаларын шешуге ғылыми және практикалық қызығушылық қоғам мен мемлекеттілікті одан әрі демократияландыру жағдайында азаматтардың елдің саяси өміріндегі артып келе жатқан рөлімен алдын ала айқындалады. Қазақстан Республикасының демократиялық қоғамға айналу процестері Қазақстан Республикасының жекелеген азаматы мен азаматтар ұжымдарының саяси

өмірдегі рөлін зерделеу проблемаларын өзектілендіреді, олардың саяси-құқықтық қатынастар жүйесіндегі орнын қайта бағалауды талап етеді.

Түйін сөздер: саяси құқықтар, мемлекеттік істерді басқару, азамат, мемлекеттік билік, демократия, сайлау.

ON THE ISSUE OF LEGAL REGULATION OF ADVERTISING ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation: The Constitution of the Republic of Kazakhstan proclaims our country a democratic state in which the constitutional system is based on the recognition of the people as a source of power. Among the legal possibilities of participation of citizens of the Republic of Kazakhstan in the exercise of democracy, the right provided for in Article 33 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan to participate in the management of public affairs, which legally ensures their inclusion in the sphere of political life of the country, is recognized as the main and priority. Scientific and practical interest in addressing the problems of this constitutional right is predetermined by the increasing role of citizens in the political life of the country in the conditions of further democratization of society and statehood. The transformation processes of the Republic of Kazakhstan into a democratic society actualize the problems of studying the role of an individual citizen of the Republic of Kazakhstan and collectives of citizens in political life, require a reassessment of their place in the system of political and legal relations.

Keywords: political rights, management of public affairs, citizen, state power, democracy, elections.

Одним из основополагающих политических прав граждан Республики Казахстан является право участвовать в управлении государственными делами, закрепленное в ст. 33 Конституции Республики Казахстан [1].

Как правовое явление данное право еще не получило своего самостоятельного научного исследования, но ему постоянно уделяется внимание учеными-правоведами при исследовании прав и свобод человека и гражданина, институтов непосредственной демократии, государственного управления. Весомый вклад в разработку проблем права участия граждан в управлении государственными делами сделали ученые: С.А. Авакьян, Г.А. Алибаева, К.С. Вельский, В.В. Воробьев, Л.Т. Жанузакова, В.Т. Кабышев, А.В. Лебедев, Э.Б. Мухамеджанов, Ю.Н. Стариков, Б.С. Эбзеев и др.

Вместе с тем оно остается недостаточно исследованным и определенным. Как в отечественных, так и зарубежных ученых, справедливо отмечают его исследователи, существуют различные подходы к определению его понятия, что затрудняет понимание его сущности и правовой природы и образованию полноценных механизмов реализации. Эта неоднозначность проявляется в том, что оно рассматривается в двух аспектах: как конституционное право граждан и как демократический принцип.

Конституционное право на участие в управлении делами государства как непосредственно, так через своих представителей наполняет демократию подлинным смыслом, а исследование и анализ названного субъективного права позволяет определить «юридическую модель» фактического института демократии, ибо первое выступает «элементом механизма народовластия». Конституционное право гражданина на участие в управлении делами государства представляет собой основную гарантию перехода к системе политической демократии и приближения к той идеальной модели общества, которая именуется гражданским обществом [2,с.3]

Право участия граждан в управлении государственным делами признается обобщенным конституционным правом, интегрирующим другие политические права и свободы, и определяется как гарантированная гражданам Республики Казахстан возможность непосредственно и через своих представителей осуществлять всю полноту власти. В подавляющем большинстве его определений отечественные и зарубежные ученые подчеркивают обобщенный характер данного права и приводят перечень политических прав, входящих в его состав.

Следует констатировать, что, как у отечественных, так и у зарубежных ученых нет единства в определении его структурного состава, хотя в этом вопросе они в основном ориентируются на содержание статей конституций, которые непосредственно закрепляют данное право. Так, указывают, что его конкретное содержание составляют те права, предусмотренные ст. 33 Конституции Республики Казахстан. В частности:

1. Граждане Республики Казахстан имеют право участвовать в управлении делами государства непосредственно и через своих представителей, обращаться лично, а также направлять индивидуальные и коллективные обращения в государственные органы и органы местного самоуправления.

2. Граждане Республики имеют право избирать и быть избранными в государственные органы и органы местного самоуправления, а также участвовать в республиканском референдуме.

3. Не имеют права избирать и быть избранными, участвовать в республиканском референдуме граждане, признанные судом недееспособными, а также содержащиеся в местах лишения свободы по приговору суда.

4. Граждане Республики имеют равное право на доступ к государственной службе. Требования, предъявляемые к кандидату на должность государственного служащего, обуславливаются только характером должностных обязанностей и устанавливаются законом

Следует обратить внимание на то, что названные политические права как составляющие исследуемого права в таком объеме указаны только в ст. 33 Конституции РК, что с точки зрения его конституционной конструкции представляется более удачным, поскольку дает четкое представление о его содержании. Конституция Республики Казахстан, как и большинство конституций других стран, не включают в текст соответствующей статьи право

на участие в осуществлении правосудия, а относят его к системе судебной власти. То есть право народа непосредственно принимать участие в осуществлении правосудия через институт присяжных находится за пределами структуры права участия граждан в управлении государственными делами, хотя осуществление правосудия является исключительно государственным делом. К тому же Конституция Республики Казахстан в ст. 77 среди основных принципов судопроизводства не называет данное право, как принцип правосудия, хотя оно по своей правовой природе является именно таким. Такой подход обедняет конституционное содержание права граждан участвовать в управлении государственными делами.

По мнению Бондарь Н.С. право участвовать в управлении государственными делами требует расширенного толкования, поскольку оно предполагает также участие граждан в формировании и деятельности некоторых общественных структур, например, органов местного самоуправления. Одним из разновидностей осуществления этого конституционного права являются также пребывания на государственной службе соответствующего профиля [3,с.4].

Содержанием данного права является права, предусмотренные в ст. 33 Конституции Республики Казахстан, но вместе с тем к формам участия граждан в управлении государственными делами также относят местное самоуправление и право участвовать в осуществлении правосудия. Российские ученые связывают его состав с политическими правами, закрепленными в ст. 32 Конституции Российской Федерации.

Зайцев М.С. при анализе природы права граждан на участие в управлении делами государства необходимо применять метод «концептуального углубления», раскрывая сущность первого, второго и третьего порядка. В узком смысле данное право обладает признаками субъективного права, что позволят рассматривать его как сущность права на участие в управлении делами государства первого порядка. Если же анализировать это право широком смысле - налицо правовая конструкция, объединяющая в себе сложную структуру компонентов, которые в совокупности образуют многосоставное право граждан на участие в управлении делами государства (сущность права второго порядка). Указанное право в широком смысле является компонентом структуры конституционного принципа обеспечения права граждан на участие в управлении делами государства. [4,с.7].

Сказанное убедительно доказывает, что одним из признаков права, исследуется, является его обобщенный, комплексный характер. Вместе с тем, анализ конструкции ст. 33 Конституции Республики Казахстан дает основания для вывода, что право граждан участвовать в управлении государственными делами не указано как общее, комплексное право, а как самостоятельное и равнозначное другим указанным в ней правам: принимать участие в республиканском и местных референдумах, избирать и быть избранными в органы государственной власти и органов местного самоуправления.

Исходя из того, что право граждан участвовать в управлении государственными делами является по своей структуре сложным, есть все основания для признания его самостоятельным конституционно-правовым институтом в системе политических прав граждан Республики Казахстан как функционально отделенной, взаимосвязанной и взаимообусловленной совокупности правовых норм. Понимания данного права как правового института полностью соответствует его современному определению конституционно-правовой наукой.

Конституционное право на участие в управлении делами государства как непосредственно, так через своих представителей наполняет демократию подлинным смыслом, а исследование и анализ названного субъективного права позволяют определить «юридическую модель» фактического института демократии, ибо первое выступает «элементом механизма народовластия». Конституционное право гражданина на участие в управлении делами государства представляет собой основную гарантию перехода к системе политической демократии и приближения к той идеальной модели общества, которая именуется гражданским обществом [5, с. 64].

Анализ норм Всеобщей декларации прав (п. 1 ст. 21) и ст. 25 Международного пакта о гражданских и политических правах человека дает возможность определить еще две его квалификационные признаки. Это – непосредственная и представительная формы, в которых оно осуществляется. В соответствии с этим ряд современных конституций стран дальнего и ближнего зарубежья в том или ином виде закрепляют право участия граждан в управлении государственными делами (ст. 23 Конституции Испании, ст. 6 Конституции Франции, ст. 51 Конституции Италии; ч.1 ст. 32 Конституции Российской Федерации), но в своем большинстве они придерживаются правовой формулы, которая содержится в приведенных выше международных документах.

Право участвовать в управлении государственными делами принадлежит не всем гражданам, а только тем, которые отвечают общим требованиям как к субъекту данного права. Субъект права участвовать в управлении государственными делами должно отвечать следующим признакам: 1) быть гражданином Республики Казахстан; 2) иметь право голоса на выборах и референдумах; 3) быть дееспособным; 4) иметь определенный законом возраст; 5) иметь определенные правомочности для участия в соответствующей сфере управления государственными делами.

Признание отдельного гражданина субъектом данного права полностью соответствует международным актам по правам человека. Так, Всеобщая декларация прав человека называет субъектом исследуемого права каждого человека (ст. 21), а Международный пакт о гражданских и политических правах – каждого гражданина государства, которая участвует в этом Пакта (ст. 25).

Следовательно, право граждан участвовать в управлении государственными делами является общим, субъективным правом каждого гражданина Республики Казахстан.

Именно общий характер данного права является определяющим признаком признания его одним из принципов демократии. Специалисты в области теории государства и права утверждают, что важнейшими проявлениями принципа демократизма является привлечение граждан в различных формах к участию в решении государственных дел. Как принцип всеобщности в осуществлении непосредственного народовластия характеризует данное право Алексеевым С.С. и другими.

Суммируя изложенное относительно понятия права граждан участвовать в управлении государственными делами, следует сделать следующие выводы.

1. Право граждан Республики Казахстан принимать участие в управлении государственными делами – это сложное правовое явление, которое является одновременно конституционным принципом непосредственной демократии и субъективным политическим конституционным правом, и заключается в реальном участии граждан в осуществлении принадлежащей им власти в формах, предусмотренных Конституцией Республики Казахстан.

Граждане Республики Казахстан, реализуя его, выступают в качестве субъектов – носителей власти народа, осуществляют принадлежащую им политическую власть. То есть право на участие граждан в управлении государственными делами по своей сути является правом на участие в осуществлении народовластия.

Неоднозначность трактовки понятия «участие граждан в управлении государственными делами» в международных документах по правам человека, узкое и широкое толкование государственного управления, с которым оно непосредственно связано, затрудняет понимание управленческой роли граждан в решении государственных дел, поскольку, по узкому толкованию государственного управления она сводится к государственной службе в сфере исполнительной власти.

2. Право граждан Республики Казахстан принимать участие в управлении государственными делами по своему содержанию является политическим, поскольку управление государственными делами – это осуществление государственной деятельности органами законодательной, исполнительной, судебной власти.

По своей структуре оно является сложным, которое включает политические права, имеющие самостоятельное значение: право принимать участие в референдумах, свободно избирать и быть избранным в органы государственной власти и органов местного самоуправления, право равного доступа к государственной службе, а также в органах местного самоуправления, участвовать в осуществлении правосудия. Вместе с тем оно сформулировано в ст. 33 Конституции Республики Казахстан как равнозначное праву избирать и быть избранными, участвовать в референдумах, что не соответствует общепризнанному юридической наукой его общему характеру.

По сфере действия оно является общим политическим правом, поскольку охватывает все отношения, связанные с участием граждан Республики Казахстан в осуществлении народовластия.

По формам реализации – непосредственным и представительным.

По форме участия – индивидуальным (личным) и коллективным.

Как правовая категория право граждан участвовать в управлении государственными делами является сложным конституционно-правовым институтом в составе института политических прав граждан Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.). [Электронный ресурс] – режим доступа: // <http://online.zakon.kz>.

2. Габдуалиев М.Т. Конституционное право гражданина на участие в управлении делами государства в Российской Федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ. – Саратов, 2006. – 244 с.

3. Бондарь Н.С., Джагарян А.А. Конституционная ценность избирательных прав граждан России. М.: «Формула права», 2005. - 336с..

4. Зайцев М.С. Конституционное право граждан Российской Федерации на участие в управлении делами государства. – Саратов, 2016. – 224 с.

5. Утегенов М.К. К вопросу о правовых аспектах взаимоотношений гражданина с властью // Вестник КазНУ им. Аль-фараби. – 2009. - № 2. – С. 64-69.

Тұрысбек Р.Б.,

*Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 2-курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

Жатқанбаева А. Е.

*Ғылыми жетекші: Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Кеден,
қаржы және экологиялық құқық кафедрасының меңгерушісі, заң
ғылымдарының докторы, профессор Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
E-mail: aizhan_2210@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ІШКІ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТТИ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме: Мақала Қазақстан Республикасындағы ішкі мемлекеттік аудит (бақылау) жүйесінің және жалпы мемлекеттік аудит жүйесінің құқықтық реттелу мәселелеріне арналған. Ішкі мемлекеттік аудит іс-шараларына шолу жасалып, атап айтқанда жүргізілген аудиторлық тексерулер саны талданған. Республиканың бюджет қаражатын пайдалануды түпкілікті бақылауды жүзеге асыру үшін жағдайларды қамтамасыз етуге арналған бірыңғай мемлекеттік аудит жүйесінің заңнамалық қалыптасуы зерттелген.

Автор қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында қалыптасқан мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесін, сондай-ақ оның көмегімен мемлекеттік қаржы мен активтерді басқаруды бағалау жүзеге асырылатын жаңа жүйенің ерекшеліктерін қарастырады. Сонымен қатар, ішкі аудиттің пәрменділігін арттыру жолымен мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың жаңа жүйесін одан әрі тиімді дамыту жөніндегі бағыттар айқындалады.

Мақалада республикалық бюджет қаражатын пайдаланудың және жоғары білім беру саласындағы мемлекет активтерін басқарудың тиімділігін айқындау жөніндегі аудиторлық іс-шаралардың нәтижелері келтірілген. Есеп комитеті жүргізген аудиторлық іс-шаралардың деректері осы бақылау органының өкілеттіктері мен функциялары кеңейтілгенін көрсетеді. Автордың пікірінше, сыртқы аудит органдарының қызметін шоғырландыруды көздейтін мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың тұтас жүйесі жұмыс істеуінің әлемдік оң тәжірибесін бейімдеу қажет. Бұл ретте нақты Мемлекеттік орган шеңберінде жүзеге асырылатын ішкі аудит мемлекеттік органдар мен ұйымдардың сенімділігін, тұрақтылығын және қаржылық орнықтылығын қамтамасыз ететін өзіндік тетік болуы тиіс.

Түйін сөздер: ішкі мемлекеттік аудит, ішкі мемлекеттік аудит органдары, аудит объектісі, сыртқы мемлекеттік қаржылық бақылау, мемлекеттік аудит жүйесі.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация: Статья посвящена правовому регулированию системы государственного аудита (контроля) в Республике Казахстан. Проведен обзор деятельности внутреннего государственного аудита, а именно проанализировано количество проведенных аудиторских проверок. Исследуется законодательное формирование единой системы государственного аудита, призванной обеспечить условия для осуществления сквозного контроля над использованием средств консолидированного бюджета РК.

Автором рассмотрена система государственного аудита и финансового контроля, которая сформирована в настоящее время в Республике Казахстан, а также особенности новой системы, с помощью которой осуществляется оценка управления государственными финансами и активами. Вместе с тем определяются направления по дальнейшему эффективному развитию новой системы государственного аудита и финансового контроля путем повышения действенности внутреннего аудита.

В статье приведены результаты аудиторских мероприятий по определению эффективности использования средств республиканского бюджета и управления активами государства в сфере высшего образования. Данные аудиторских мероприятий, проведенных счетным комитетом, показывают, что полномочия и функции данного органа контроля расширены. По мнению автора, необходима адаптация положительного мирового опыта функционирования целостной системы государственного аудита и финансового контроля, которая предусматривает сосредоточение деятельности органов внешнего и внутреннего государственного аудита. При этом внутренний аудит, осуществляемый в рамках конкретного государственного органа, должен являться своеобразным механизмом, обеспечивающим надежность, стабильность и финансовую устойчивость государственных органов и организаций.

Ключевые слова: внутренний государственный аудит, органы внутреннего государственного аудита, объект аудита, внешний государственный финансовый контроль, система государственного аудита.

SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF INTERNAL PUBLIC AUDIT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation: The article is devoted to the legal regulation of the state audit (control) system in the Republic of Kazakhstan. A review of the activities of the internal state audit was carried out, namely, the number of audits conducted was analyzed. The key issues in the system of internal state audit, as well as proposals for their solution and elimination were considered. The legislative formation of a unified system of state audit, designed to provide conditions for the implementation of end-to-

end control over the use of funds from the consolidated budget of the Republic of Kazakhstan, is being studied.

The author considers the system of state audit and financial control, which is currently formed in the Republic of Kazakhstan, as well as the features of the new system, which is used to assess the management of public finances and assets. At the same time, directions are being determined for the further effective development of a new system of state audit and financial control by increasing the effectiveness of internal audit.

The article presents the results of audit activities to determine the effectiveness of the use of funds from the republican budget and the management of state assets in the field of higher education. The data of the audit activities carried out by the Accounts Committee show that the powers and functions of this control body have been expanded. According to the author, it is necessary to adapt the positive world experience in the functioning of an integral system of state audit and financial control, which provides for the concentration of activities of external and internal state audit bodies. At the same time, internal audit, carried out within the framework of a particular state body, should be a kind of mechanism that ensures the reliability, stability and financial sustainability of state bodies and organizations.

Key words: internal state audit, internal state audit bodies, audit object, external state financial control, state audit system.

Мемлекеттік аудит жүйесі мемлекеттік биліктің ажырамас атрибуты болып табылады. Оның тиімділігін арттыру қаржылық, бюджеттік және салық тәртібін нығайтуға ықпал етеді. Қазіргі проблемаларды шешу және дамудың перспективалық бағыттарын айқындау жолымен мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың қалыптасқан жүйесін пәрменді түрде дамыту – біздің еліміздегі өзекті мәселелердің бірі.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев өзінің «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Жолдауында «бюджеттің кірісін арттыру үшін шаралар қабылдау қажет екені сөзсіз. Бірінші кезекте, мемлекеттік шығыстардың ауқымын және оның тиімді жұмсалуды бақылауда ұстау керек. Ұлттық қордың активтерін қалпына келтіру үшін бюджет ережесін енгізуді тездеткен жөн. Бұған қажетті заңнамалық өзгерістер осы жылдың соңына дейін қабылдануға тиіс. Жалпы, елімізге мемлекет қаржысын, атап айтқанда, мемлекеттік қарызды, бюджет саясатын және Ұлттық қорды басқарудың ережелер жинағы қажет» қажет еп атап өткен болатын.

Кез-келген мемлекеттің мемлекеттік аудит жүйесінің басты мақсаты мемлекеттік қаржы ресурстарын басқарудың тиімділігін арттыру, қаржы тәртібін жақсарту болып табылады. Бұл үшін мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесі тиімді болуы тиіс.

«Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V Заңының 3-бабы 2-

тармағына сәйкес субъектіге байланысты мемлекеттік аудит мынадай түрлерге бөлінеді [1]:

1) міндеттері халықтың тұрмыс жағдайлары сапасының қарқынды өсуін және елдің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ұлттық ресурстардың (қаржылық, табиғи, өндірістік, кадрлық, ақпараттық) тиімді және заңды басқарылуын талдау, бағалау және тексеру болып табылатын сыртқы мемлекеттік аудит;

2) міндеттері мемлекеттік аудит объектісінің Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында көзделген тікелей және түпкі нәтижелерге қол жеткізуін, қаржылық және басқарушылық ақпараттың сенімділігі мен анықтығын, мемлекеттік аудит объектілері қызметін ұйымдастырудың ішкі процестерінің тиімділігін, көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің сапасын, мемлекет пен квазимемлекеттік сектор субъектілері активтерінің сақталуын талдау, бағалау және тексеру болып табылатын ішкі мемлекеттік аудит.

Ішкі мемлекеттік аудит жалпы басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады және ұйым ішінде жүргізілетін қызметті тәуелсіз бағалау ретінде анықталады. Осыған байланысты мемлекеттік аудитті толықтай жүргізу бюджет қаражатын бақылауды жетілдірудегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады [2].

Ішкі мемлекеттік аудит субъектілері болып Қазақстан Республикасының Үкіметі уәкілеттік берген ішкі аудит жөніндегі орган және орталық мемлекеттік органдар мен облыстар, республикалық маңызы бар қала және астана әкімдерінің аппараттарында ішкі аудит қызметтері табылатындығы баршамызға мәлім.

Мемлекет қызметінің кез келген бағыты алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін іске асырылуы қажет міндеттерге сүйене отырып қалыптастырылады. Бұған дейін атап өтілгендей, ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың мақсаты бұзушылықтарды анықтау, жою және болдырмау болып табылады. Осылайша, осы мақсаттарға қол жеткізу үшін ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесінің алдына, біздің ойымша, мынадай міндеттер қойылуы тиіс:

- Мемлекеттік аудит тұжырымдамасын реформалаудың стратегиялық бағыттарын айқындау;

- Ішкі бақылауды жүзеге асыратын органдарды институционалдық нығайту;

- Мемлекеттік қаражаттың заңды, нысаналы және негізделген пайдаланылуын, сондай-ақ заңсыз, негізсіз жұмсалған ақша қаражатын ел бюджетіне қалпына келтіруді қамтамасыз ету;

- Республикалық және жергілікті бюджеттердің атқарылуын бақылаудың бірыңғай нормативтік құқықтық, әдістемелік және ақпараттық базасын жетілдіру;

- Мемлекеттік аудит органдарының қызметкерлерін даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесін дамыту;

Мемлекеттік аудит органдарының халықаралық қызметін жандандыру және кеңейту.

Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде бюджеттік бағдарлама нәтижелеріне қол жеткізуге әкеп соққан бюджет қаражатын игермегені үшін, сондай-ақ бюджет қаражаты толық игерілген кезде бюджеттік бағдарлама нәтижелеріне қол жеткізбегені үшін мемлекеттік мекемелердің бірінші басшыларының жауапкершілігі көзделетіндігін атап өткен жөн. [3].

Есеп комитетінің есептік деректері бойынша Қазақстанның бюджет саласында оның инновациялық-инвестициялық дамуына кедергі келтіретін бірқатар проблемалар байқалады, олардың негізгілері — бюджет қаражатын мақсатсыз және тиімсіз пайдалану. Аталған проблемаларды шешу мемлекеттік аудит жүйесінің тиімділігін арттыруды талап етеді.

Осы мақсатқа қол жеткізу тетіктерінің бірі Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарында ішкі аудит қызметін құру болып табылады

Ішкі мемлекеттік аудит ұйым ішінде жүргізілетін қызметті тәуелсіз бағалау ретінде айқындалатын жалпы басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қаралады. Осыған байланысты мемлекеттік аудитті толыққанды енгізу бюджет қаражатын бақылауды жетілдірудегі маңызды бағыттардың біріне айналуға.

Мемлекеттік секторда қолданыстағы нормативтік база мен ішкі аудит жүргізу әдіснамасы негізінен келесі бақылауды жүзеге асыруға бағытталғанын атап өткен жөн, бұл нәтижеге бағдарланған бюджеттеу жұмыс істеп тұрған кезеңде ішкі аудиттің дәлелді сипаттамаларына қайшы келеді.

Демек, Есеп комитетіне жүргізілген тексеру нәтижелері бойынша білім және ғылым министрлігінің Ішкі аудит қызметі «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заңға сәйкес ведомство жұмысында анықталған кемшіліктерді жою жөніндегі іс-шаралардың іске асырылуына ішкі бақылауды жүзеге асыруға тиіс. Өз кезегінде Қаржы министрлігі Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган ретінде өз өкілеттіктері шеңберінде ден қою шараларын әзірлейтін болады.

Сонымен бірге, мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың тұтас жүйесінің дұрыс жұмыс істемеуіне байланысты қаржылық тәртіп деңгейін арттыру және мемлекеттік қаражат пен активтерді басқару жөніндегі қызметті тиімді ұйымдастыру үрдісі дамытуды талап етеді.

Осыған байланысты Есеп комитеті 50-ден астам нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуді жоспарлап отыр, олардың басым бөлігі іске асырылды. Мысалы, мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың жалпы стандарттары, жекелеген аудиторлық іс-шаралар мен мемлекеттік аудит жүргізу түрлері бойынша рәсімдік стандарттар әзірленді және енгізілді [4].

Шет елдердің тәжірибесіне сүйену мемлекеттік аудиттің жаңа форматының қалыптасуы белгілі бір өзгерістерді талап ететіндігін көрсетеді. Осылайша, Германияның жоғары мемлекеттік аудит органының қалыптасуы оның мәртебесінің өзгеруімен, өкілеттіктерінің кеңеюімен, сондай-ақ аудиторлық қызметтің жаңа технологияларын енгізумен қатар жүрді.

Германияның және оның мүшелерінің жоғары мемлекеттік аудит органының мәртебесі, сондай-ақ оның негізгі функциялары Конституциямен кепіл берілген ел. Ұлыбритания мен Латвияның мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесінің жұмыс істеу саласындағы тәжірибесі ішкі аудит қызметі құрылған нақты мемлекеттік органның, сондай-ақ оған ведомстволық бағынысты және есеп беретін ұйымдардың шеңберінде ішкі мемлекеттік аудит органдары қызметінің шоғырланғанын көрсетеді [5, 97].

Мемлекеттік органдарға ішкі аудитті енгізу мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау саласындағы әлемдік практиканың кең ауқымды жаңалықтарының бірі болып табылады. 1977 жылы қабылданған бақылаудың басқару принциптерінің Лима декларациясы жеке департаменттер мен ұйымдар ішінде қалыптасатын ішкі бақылау қызметтерін дамыту үшін негіз құрды.

Орталықтандырылмаған модельде әрбір министрлік бюджет қаражатын пайдалануға бақылау жүргізуге толық жауапты болып табылады. Қаржы министрлігі стандарттарды әзірлеуді және министрліктердің ішкі аудит қызметтерінің қызметін үйлестіруді қамтамасыз етеді. Мәселен, Ұлыбритания министрліктерінде қаражатты жұмсауға жауапты тұлға тағайындалады, ол өзіне есеп беретін ішкі аудит қызметін қалыптастырады.

Қазіргі заманғы халықаралық тәжірибеде ішкі аудит жүйесін ұйымдастырудың орталықтандырылмаған және орталықтандырылған модельдері іске асырылуда.

Орталықтандырылған модель Қаржы министрлігінің әрбір министрліктің кірістері мен шығыстарын тікелей бақылауымен сипатталады. Алайда, бұл ретте министрліктерде Министрліктің ішкі аудиторына есеп беретін өзінің ішкі аудит қызметтері құрылады.

Осы бағыттағы халықаралық тәжірибені ескере отырып, Қазақстан Республикасында белгілі бір жұмыстарды жүргізілуде. Атап айтқанда, мемлекеттік органдарда ішкі аудит қызметтері құрылып, дамуда. Қазақстан Республикасында құрылып жатқан ішкі аудит жүйесі орталықтандырылған модельге жақын.

ҚР-дағы ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдарының жүйесін Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган және орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың ішкі аудит қызметтері ұсынады. Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті органға мемлекеттік органдардың қаржылық есептілігіне аудит жүргізу, қысқартылған түрдегі сәйкестік аудиті, сондай-ақ камералдық бақылау жүргізу бекітілген. Қазіргі уақытта «Қазақстан Республикасы Қаржы Министрлігінің Қаржылық бақылау комитеті» мемлекеттік мекемесі «Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті» мемлекеттік мекемесі болып қайта аталды, ал оның аумақтық бөлімшелері ішкі мемлекеттік аудит департаменттері болып қайта аталды.

Сонымен қатар, аталған қызметтер болып жатқан барлық процестердің тиімділігін бағалау мен арттыруға жүйелі және дәйекті тәсілді қолдануға тиіс.

Ішкі аудит шеңберінде активтердің сақталуын егжей-тегжейлі бақылау ғана емес, сонымен қатар есеп, қаржы, салық салу және сапа саласында басшылық жүргізетін саясатты бақылау жүзеге асырылады [6, 56].

Ішкі мемлекеттік аудит орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін жетілдіруге және арттыруға бағытталған. Бұзушылықтарды анықтауға және ден қою шараларын қабылдауға бағытталған мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінен айырмашылығы, ол ескерту сипатына ие. Ішкі мемлекеттік аудит қандай да бір сәйкессіздіктерді жай ғана белгілеп қоймай, мемлекеттік қаржы ресурстарын неғұрлым қайтарыммен, тиімділікпен, яғни пайдаланудың және басқарудың резервтері мен әлеуетін айқындауға тиіс. Бұзушылық фактілерін анықтау мен айқындаудан олардың алдын алуға және оларды жасау үшін себептерді жоюға баса назар аударылады.

Қазіргі заманғы үрдістерге сәйкес, әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің ішкі аудит жүйесі деңгейіне жету мақсатында біздің елімізде аталған жүйенің рөлін күшейту, мемлекеттің қаражаты мен мүлкін ұтымды әрі тиімді басқарудағы әрбір мемлекеттік органның жауапкершілігі мен мүдделілігін арттыру жүріп жатыр [7].

Бұл бағытта біздің елімізде бақылау іс-шараларының сапасын арттыру және олардың халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз ету үшін ішкі мемлекеттік аудиттің тиімді жұмысын қамтамасыз ететін жүйесін құру, атап айтқанда бақылау іс-шараларын жоспарлау мен жүргізудің келісілген әдіснамасын жетілдіру, кадрларды даярлау мен қайта даярлау жүйесін реформалау, сондай-ақ аудит жөніндегі бірыңғай ақпараттық базаны дамыту қажет.

Халықаралық тәжірибеге сәйкес ішкі аудиттің рөлі ұйымның қойылған мақсаттарына сәйкес түпкілікті нәтижелерге қол жеткізу үшін мемлекеттік органның ішкі практикасы мен рәсімдеріне тексеру жүргізу болып табылады. Мемлекеттік органдарда ішкі аудит бұзушылықтар мен кемшіліктерге жол бермеу, тиімділікті, рентабельділікті және өнімділікті арттыру жөніндегі шараларды уақтылы қабылдауға мүмкіндік беретін қажетті ішкі сараптама органы болып табылады. Ішкі аудит қызметі ұйымды басқару процесінің құрамдас бөлігі болып табылады, бұл ретте сапалық сипаттамалардың халықаралық стандарттарына сәйкес ішкі аудитте ұйымның тікелей бірінші басшысына және басқару органына Тәуелсіздік, бағыныстылық және есептілік сақталуы тиіс.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, мемлекеттің дамуы үшін ішкі мемлекеттік аудиттің тиімді әрі дұрыс жұмыс жасауы маңызды екендігін айтқым келеді. Ішкі мемлекеттік аудиттің дұрыс жолға қойылған жүйесі жұмыс жасаса және жоғарыда көрсетілген міндеттері орындалса, әрбір бюджет қаражатын алушы орган, әрбір лауазымды тұлға жұмсалған қаражаттың көлеміне емес, өз қызметінің нәтижелілігі үшін жұмыс жасайтынына нық сенімдімін.

Жүргізілген зерттеуді негізге ала отырып, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында сыртқы және ішкі мемлекеттік аудиттен тұратын мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі қалыптасты деп толық айтуға негіз бар. Бұл ретте сыртқы аудитті Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті және ішкі мемлекеттік аудитті Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі атынан ұсынады. Ішкі аудит ұйымға тәуекелдерді басқару, бақылау және корпоративтік басқару процестерін бағалау мен тиімділігін арттыруға жүйелі және дәйекті тәсілді қолдана отырып, қойылған мақсаттарға қол жеткізуге көмектеседі. Сонымен бірге, Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың біртұтас жүйесінің пәрменді жұмыс істеуі үшін әлемдік оң тәжірибені қазақстандық практикаға бейімдеу қажет. Бұл мемлекет пен қоғамды мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру және басқарудың барлық деңгейлерінде аса маңызды экономикалық шешімдер қабылдау үшін қажетті сапалы, тәуелсіз ақпаратпен қамтамасыз ету үшін неғұрлым пәрменді бақылау құралын жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» ҚР Президентінің Жолдауы. [Электрон. ресурс]. <https://www.primeminister.kz/kz/addresses/01092021>. (жүгіну уақыты 20.02.2022).
2. «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау» туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ Заңы. [Электрон. ресурс]. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392> (жүгіну уақыты 20.02.2022).
3. Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі. 2008, 4 желт. № 95-IV. — [Электрон. ресурс]. Қолжетімділік режимі : <http://adilet.zan.kz>. (жүгіну уақыты 20.02.2022).
4. Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті Төрағасының 18 наурыздағы бұйрығы. 2014 ж., № 48-НК. - [Электрон. ресурс]. Қатынау режимі: <http://www.esep.kz/>. (жүгіну уақыты 20.02.2022).
5. Бейсенова Л.З. Зарубежные модели организации финансового контроля: учеб. пособие. — Астана: Центр Элит, 2012.— 120 с.
6. Нурхалиева Д.М. Теория аудита: учеб. пособие. — Астана: Агроиздат, 2009. — 179 с.
7. Робертсон Дж. Аудит: пер. с англ. — М.: KPMG, Аудит фирма «Контакт», 1993. — 496 с.

Ярмухамедова К.Г.

*старший преподаватель кафедры
экономических и общеобразовательных дисциплин
Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева.
Алматы, Казахстан
E-mail: kamilla_1959@mail.ru*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF STUDENT'S LINGUA-CULTURAL COMPETENCE AT THE LESSONS OF FOREIGN LANGUAGE

Annotation: Culture and language are means of collective co-existence and social practice kept in the memory of the society that is created by the people during the centuries. Cultural awareness helps people to become more understanding and tolerant of behaviors which are different from their own. That individual is a thinker, a creator, a transmitter of the culture, he is the part of the society, and he uses the language for communication with other members of this society where he is supposed to be understood as they belong to the same community. The problems of formation and development of students' competences at the lessons of foreign language are considered as the most important aims to achieve at the lessons of foreign language. It is important to know the meaning and definitions of the term "competence" and "competency", to elicit the main goals of education directed to development and acquisition of these competences by students. Such basic competences like communicative, linguistic, lingua-cultural, socio-cultural, strategic, language and discourse competences attract special attention, the development and improving of which are of great importance in teaching process seems to be actual today. Lingua-cultural competence takes special place and attracts great interest in the formation of lingua-cultural personality. In this connection, the necessity of elaborating the ways of organizing the work on formation of given competence and the forms of control of its acquisition by students.

Key words: competence, communicative competence, linguistic competence, lingua-cultural competence, socio-cultural competence, strategic competence, language competence and discourse competence, forms of control.

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ

Түйіндеме: Тіл мен мәдениет ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдағы ұжымдық құрал және әлеуметтік тәжірибе нәтижесі. Мәдени білім адамдарға өздерінің мәдениетінен ерекше басқалардың мәдениетін ұғынуға көмектесті, өйткені ол саналы мәдениетті жасаушы әрі таратушы ойшыл тұлға, ол қоғамның бір мүшесі және тілді басқа мүшелерімен коммуникативті қарым - қатынас үшін

қолданады. Осыған орай, шетел тілі сабағында студенттердің құзіреттіліктерін қалыптастыру және дамыту мәселелері сабақтың негізгі мақсаты болады. «Құзірет» және «құзіреттілік» терминдер мағынасын және білімнің құзіреттіліктерінің дамуына бағытталған негізгі мақсаттарды анықтау қажет. Қазіргі кезде шетел тілін оқыту барысында коммуникативтік, тілдік, лингво - мәдени, әлеуметтік - мәдени, стратегиялық және дискурстік құзіреттіліктерді дамыту мен жетілдіру қазіргі кезеңдегі көкейтесті мәселе болып табылады және ерекше назар аударылады. Лингво- мәдени тұлғаны қалыптастыруда лингво-мәдени құзіреттіліктің алатын орны ерекше және зор қызығушылық танытуда. Осыған орай, көрсетілген құзіреттіліктерді студенттерде қалыптастыру жұмысын ұйымдастыру тәсілдері, оның бақылау түрлерін анықтайтын жұмыс бағдарламасы қажеттілігі туындайды.

Тірек сөздер: құзіреттілік, коммуникативті, тілдік, тілдік мәдени, әлеуметтік мәдени, стратегиялық және дискурстық құзіреттіліктер, бақылау түрлері.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Язык и культура являются средствами коллективного сосуществования и социальной практикой сохраненной в памяти общества, которая создавалась людьми на протяжении веков. Знание культуры помогало людям понимать поведение других, что отличала их от родной культуры поведения. Так как личность является мыслителем, создателем и культуры и передает свою культуру, то он является частью этого общества и использует язык в целях коммуникации с другими членами общества, где он может быть понят, так как он принадлежит к этому обществу. В этой связи вопросы формирования и развития компетенций у студентов на занятиях иностранного языка является одной из важнейших задач для достижения на уроке. Важно знать определения значений терминов «компетенция» и «компетентность», выявить основные цели образования направленные на развитие и усвоение студентами данных компетенций. Особое внимание привлекают такие виды компетенций как коммуникативная, лингвистическая, лингво - культурологическая, социо - культурологическая, стратегическая, языковая и дискурсивная компетенции, развитие и совершенствование которых в учебном процессе являются актуальными на данный период. Лингво-культурологическая компетенция занимает особое место и привлекает больший интерес в формировании лингво-культурологической личности. В связи с этим видится необходимость разработки способов организации работы по формированию данной компетенции и формы контроля его сформированности у студентов.

Ключевые слова: компетенции, коммуникативная компетенция, лингвистическая компетенция, лингво-культурологическая компетенция, социо-

культурологическая компетенция, стратегическая компетенция, языковая компетенция, дискурсивная компетенции, формы контроля.

Competence is a combination of knowledge, skills and abilities, formed in the process of learning a foreign language. A competency is a system of conceptual and procedural parts of knowledge organized into operating schemes that help identify a problem-task and its solution through an efficient action within a set of situations. A competency involves the necessary knowledge and capacities that a given solution requires. As it is possible to evaluate a competency through performance, then a competency is the final stage of a cycle, a period, and determines intermediate and long terms prospects of the learner's development.[1]

The purpose of the school is the formation of key competencies. Government strategy of modernization of education suggests that the basis of the updated content of general education will be based on the "core competence". It is assumed that the number of generated and developed key competences in the school must enter information, legal and socio - communicative competence. This approach to the definition of key competencies consistent with the understanding of the fundamental goals of education set out in the UNESCO documents:

- teach to acquire knowledge (learning to learn);
- learn to work and earn (teaching for work);
- live - teach (teaching for life);
- learn to live together (the doctrine for living together).

General competencies include:

- The ability to learn;
- Existential competence;
- Declarative knowledge;
- Skills and know-how.

The following competences are aimed to develop in foreign language learning [2]:

- *Communicative competence*
- *Linguistic competence*
- *Lingua- cultural competence*
- *Strategic competence*
- *Socio linguistic competence*
- *Socio cultural competence*
- *Discourse competence*

Further we give short definitions and descriptions of all mentioned competences.

Linguistic competence is the knowledge of how to use the grammar, syntax, and vocabulary of a language. Linguistic competence asks: What words do I use? How do I put them into phrases and sentences?

Socio linguistic competence is the knowledge of how to use and respond to language appropriately, given the setting, the topic, and the relationships among the people communicating. Sociolinguistic competence asks: Which words and phrases fit

this setting and this topic? How can I express a specific attitude (courtesy, authority, friendliness, respect) when I need to? How do I know what attitude another person is expressing?

Discourse competence is the knowledge of how to interpret the larger context and how to construct longer stretches of language so that the parts make up a coherent whole. Discourse competence asks: How are words, phrases and sentences put together to create conversations, speeches, email messages, newspaper articles? [3]

Socio-cultural competence includes knowledge of native speakers' cultural characteristics, their habits, traditions and norms of behavior, etiquette and the ability to understand and properly use them in the process of communication (being a speaker of another culture); formation of socio-cultural competence involves the integration of an individual in the system of the world and national cultures.

Strategic competence is the knowledge of how to recognize and repair communication breakdowns, how to work around gaps in one's knowledge of the language, and how to learn more about the language and in the context. Strategic competence asks: How do I know when I've misunderstood or when someone has misunderstood me? What do I say then? How can I express my ideas if I don't know the name of something or the right verb form to use?

Lingua-cultural competence in a foreign language promotes the ability to communicate in a foreign language, the ability to use all kinds of language skills: reading, listening, speaking, writing. Lingua-cultural competence includes language and speech competencies.[3]

Forms of control for lingua-cultural competence:

1. Games. Games *create psychological readiness of pupil for speech communication; provide a natural necessity of multiple repetition of language material; train the students to choose the right speech variant.* Games develop students' memory, attention, logical thinking.[4]
2. Role games. Role games activate the learning process. They can be used at the initial stage of learning and in senior classes at school. They allow pupils to feel themselves relaxed, to show the creativity and imagination during the performance of the role.
3. Self-work. During the self-work the student is in a direct contact with the educational material. He concentrate his attention on it, mobilizes all the reserves of intellectual, emotional and volitional character.[4]
The self-work helps in developing pupils' self-control, which is the highest indicator of mastering the foreign language and the key to its further development.
4. Games-competitions. Games-competitions relieve the students' fatigue. The practice showed that the control for lingua-cultural competence will be more effective and interesting to the students if all students are involved in a game competition. In this case the teacher acts as the main and equal partner of communication.

-
-
5. Lesson- conference. Conferences are held according to the given situations in a form of a game (the actors are students). Conferences require a lengthy preparation and an active participation of all the students. The teacher chooses some students with the high level of knowledge. And they help him to make the plan of conference, to identify the issues for discussion. Students prepare visual aids for the lesson, let out a wall newspaper, organize an exhibition of books according to the studied subject.
 6. Lesson-lecture. Control in a form of lesson-lecture practices with senior pupils. The teacher plans the lessons in a such way that they become interesting for all the students. The lessons shouldn't be boring when the teacher transfers the needed information. During the lecture pupils should participate in the conversation, they should select the most important information in the teacher's speech.
 7. Lesson- seminars. Another form of control are the lessons- seminars. The lessons help in generalizing repetition. The seminars should be organized in a form which does not turn into a tedious audition of prepared messages. A creative group of students prepare an interesting quiz.
 8. Extracurricular work. One of the major factors which contribute to successful training and control for the formation of students' lingua-cultural competence in the foreign language, is the organization of extracurricular activities.[5]

In this article we suggest a lesson fragment aimed to develop students' competences while working with the text.

The theme: "The places to visit"

Aims:1. To develop reading skills, speech skills in dialogues, monologues, writing skills.

2. To introduce new words and practice their pronunciation.

3. Developing of linguo- cultural competence.

4. To give information about the country of the target language.

Sources:

1. Clive Oxenden, Christina Latham-Koenig. English File. Elementary. Student's book Oxford University Press 2019.
2. Clive Oxenden, Christina Latham-Koenig. English File Elementary WB wit key+ CD . English File Elementary TB with Test and Assessment CD-Rom, Oxford University Press 2019.
3. Clive Oxenden, Christina Latham-Koenig. English File. Pre-Intermediate. Student's book Oxford University Press 2019.
4. Clive Oxenden, Christina Latham-Koenig. English File Pre-intermediate WB wit key+ CD , 2019.
5. Березина О.А. Английский язык для студентов университетов. Упражнения по грамматике. М, 2014
6. Murphy, R. English Grammar in Use + CD-ROM Cambridge, 2014.

-
-
7. Texts in electronic format;
 8. Pictures of London sightseeing;
 9. Computer network connected to Internet.

Steps of activity:

I. A teacher introduces the theme of the lesson “The places to visit”.

II. Reading. A teacher asks students to guess the main idea of a text, possible events. Then a teacher gives pictures. He/ she helps the students ask questions. A teacher introduces new words. Ex: bronze [brɒnz], columns ['kɒləmz], ravens [' reɪvn], prison['prɪzn].

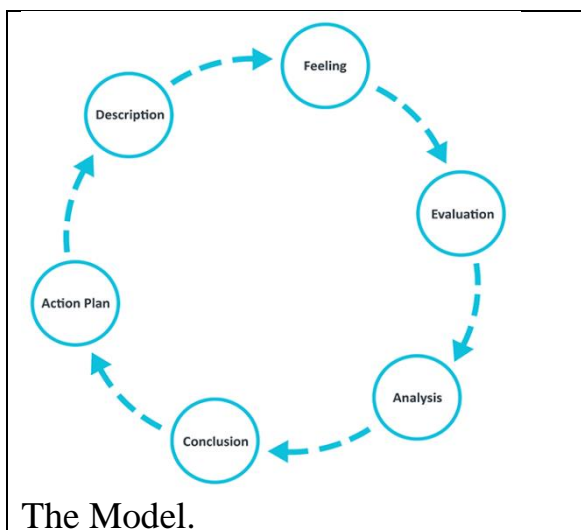
Work with the text:

- The teacher asks pupils to choose and read the sentences to illustrate the pictures.
- The teacher gives a task to find true or false variants.
- The teacher asks students to find the name for each text’s header.
- Describe The Trafalgar Square.
- Find the antonyms to words
- The teacher asks to come up with a new title to the text.
- Work in groups
- Work in pairs
- The teacher asks the students
- to say the proverbs/ poems/ songs about England

III. Reflection and evaluation.

Gibbs' Reflective Cycle was developed by Graham Gibbs in 1988 to give structure to learning from experiences. It offers a framework for examining experiences, and given its cyclic nature lends itself particularly well to repeated experiences, allowing you to learn and plan from things that either went well or didn't go well. It covers 6 stages:

1. **Description** of the experience
2. **Feelings** and thoughts about the experience
3. **Evaluation** of the experience, both good and bad
4. **Analysis** to make sense of the situation
5. **Conclusion** about what you learned and what you could have done differently
6. **Action plan** for how you would deal with similar situations in the future, or general changes you might find appropriate.

Gibb's reflection cycle.

This model is a good way to work through an experience. This can be either a stand-alone experience or a situation you go through frequently, for example meetings with a team you have collaborate with. Gibbs originally advocated its use in repeated situations, but the stages and principles apply equally well for single experiences too. If done with a stand –alone experience, the action plan may become more general and look at how you can apply your conclusions in the future. [9]

Conclusion: The article “Formation and development of student’s lingua-cultural competence at the lessons of foreign language” is devoted to studying the problems of developing competences, especially lingua-cultural competence at the lessons of foreign language and the forms of control of acquiring this type of competence by students.

Literature:

1. *Davies P., Pears E.* 2000. Success in English Teaching. Oxford: Oxford University Press.
2. *Penny Ur.* A course in language teaching. Practice and theory. Cambridge teacher training and development. 2002
3. *H.G. Widdowson.* Teaching Language as Communication. Oxford University Press, 2012
4. Nunan D. Designing tasks for the communicative classroom. – Cambridge University Press. 2009
5. А.Н. Щукин. Преподавание иностранного языка. Теория и практика. Филоматис, 2004.
6. *William Littlewood.* Communicative Language Teaching. Cambridge University Press, 2012
7. Robert Coe, Cesare Aloisi, Steve Higgins and Lee Elliot Major “What makes great teaching?” Durham University Press, 2014
8. Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education, published in the UK by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN, 2009
9. Gibbs G, “Learning by Doing: A guide to teaching and learning methods”. Further Education Unit. Oxford Polytechnic: Oxford, 2020

Ғылыми журнал

**ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ АКАДЕМИИ
ИМЕНИ Д.А. КУНАЕВА
№1 (77), 2022г.**

Научный журнал

ISSN 1606-4208

Подписано в печать 30.01.2021г.

Формат 60x84 1/8.

Печать цифровая. Бумага офсетная.

Усл. печ. л. 10,40. Тираж 500 экз.

Заказ № 27052022=3.

Копир & ка

Адрес типографии:

г. Алматы, ул. Шемакина д.73

rex8800@mail.ru